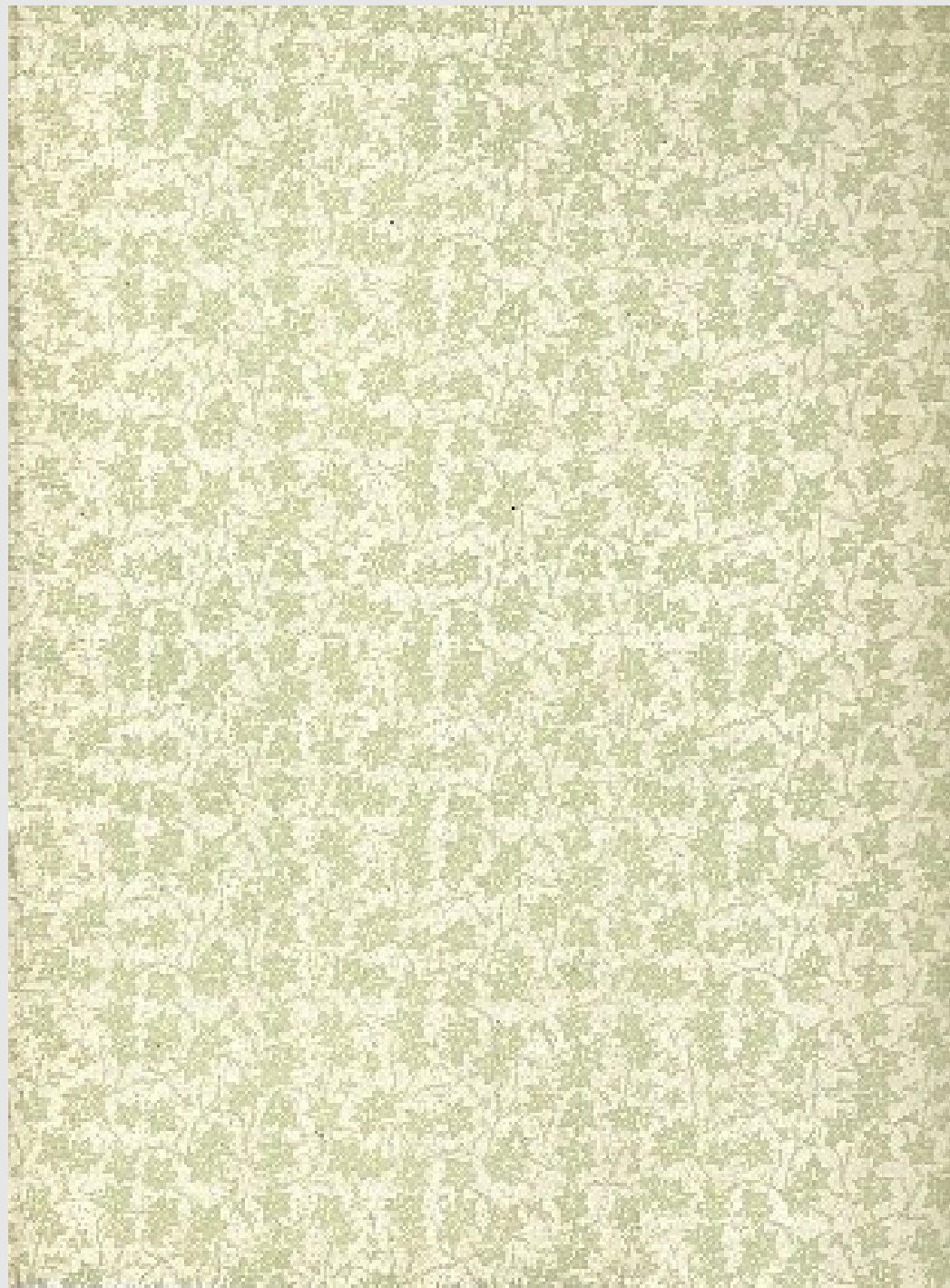
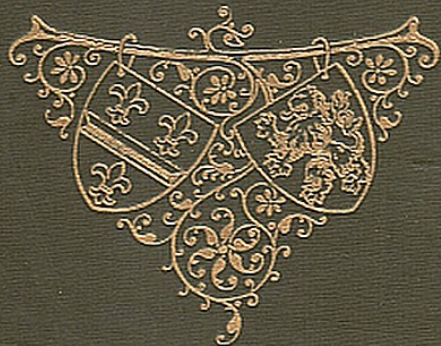

Beschrijving en kleine Kroniek
van de Gemeente Hillegom

door J. B. van Loenen

BESCHRIJVING EN KLEINE KRONIEK
:: VAN HILLEGOM ::

Beschrijving en kleine Kroniek
van de Gemeente Hillegom
door J. B. van Loenen

Lid v. d. Mij. van Ned. Letterkunde. Lid v. h. Kon.
Oudheidkundig Genootschap. Lid v. h. His-
torisch Genootsch. te Utrecht. Lid v. h.
Genootsch. Amstelodamum te A'dam.
Schrijver v. d. Gids en kleine
Kroniek v. Leiden en omstreken.

Met 78 platen naar oude teekeningen van be-
kende teekenaars, photographiën en 2 kaarten.

Opgedragen aan den Hoogedelgeboren Heer
Prof. Jhr. Dr. J. SIX, Ambachtsheer van Hillegom.

FIRMA H. HAMBERG Jz., — Hillegom.

STOOMDRUKKERIJ FIRMA H. HAMBERG Jz.
HILLEGOM.

*Aan
den Hoogedelgeboren Heer
Professor Jonkheer Doctor
Jan Six,
Ambachtsheer van Hillegom,
wordt dit werk opgedragen door de
Uitgevers
H. Hamberg Jz. en C. Velthuys
(firma H. Hamberg Jz.)*

Een woord vooraf.

Men stelle zich niet voor in de volgende bladzijden een schat van pakkende gebeurtenissen te zullen vinden, waarbij onder het lezen de adem nu en dan wordt ingehouden, want van het oude Hillegom, of het latere Hillegom, zijn geen zenuwschokkende gebeurtenissen opgeteekend in 's lands kronieken; toch zijn er wel wetenswaardige omstandigheden en feiten van te vermelden, belangstelling-wekkend voor hen, die het veriedene beschouwen als de kiem van de tegenwoordige toestanden:

„In 't verleden ligt het heden,

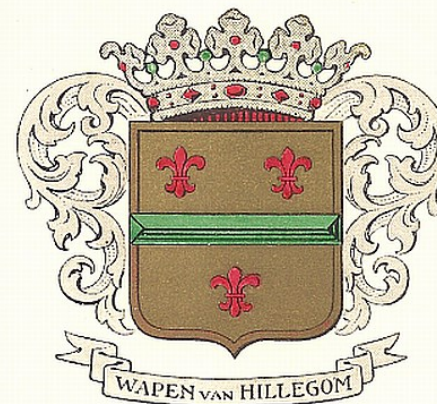
In 'tgeen is: wat worden zal.”

Ook omtrent het heden is wel wat interessants te zeggen.

Zij, die mij hulp verleenden bij mijne onderzoekingen, ontvangen bij deze de verzekering van mijne erkentelijkheid voor hunne hulpvaardigheid, en de machtiging om, als de gelegenheid of de on-gelegenheid het meëbrengt, een wissel te trekken op mijne dankbaarheid.

J. B. VAN LOENEN.

Den Haag, Aug. 1916.

Bloemenlied!

Lente is daar, de velden in!
Een loflied aangeheven!
De bollen staan in vollen bloei,
Hun aanzien doet herleven!
Wij worden blijde aangedaan
Wanneer wij hen weër gadeslaan.

Nagelbloem en tulpenkelk
Schitteren ons weër tegen.
Na bangen strijd met winterkoft
Herkregen zij het leven.
Zij geuren nu in volle pracht
In lentedag en voorjaarsnacht.

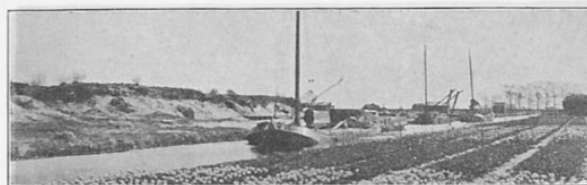

De crocus is de eersteling
In goud, wit, paarse kleuren,
Dan volgt de forsche hyacinth
Met hare sterke geuren,
En ras de tulp in kleurenpracht
Die ons in bonte rijen wacht.

En weet ge waar de landstreek ligt
Waar z' al die bloemen telen?
Ten Noord' en Zuid' van Hil'goms Beek
En 't is een schat voor velen.
Komt daar dus heen in lente-tijd
Naar al die pracht en heerlijkheid!

H. Z.

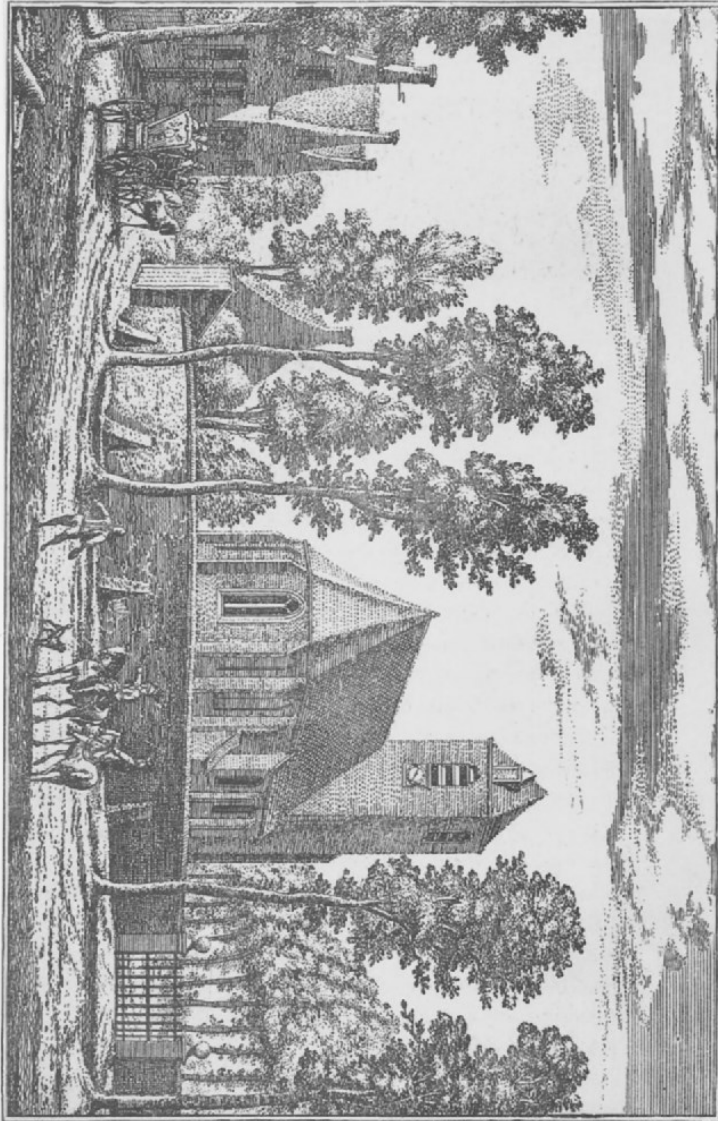

HILLEGOM

DOOR J. B. VAN LOENEN.

Laat ons eens de anachronistische (in strijd met het tijdstip) onderstelling wagen, dat wij komen wandelen uit het stedeke Lisse, dat inderdaad met zijn niet vierkant „Vierkant” en daaromheen staande huizengroepen den indruk maakt van een stadskwartier. Ja wandelen, en niet afrazen per fiets of automobiel (het monster-voermiddel, dat aan de beesten uit de Openbaring doet denken, die een derde deel der menschen kwamen dooden „door het vuur, den rook en het sulver dat hunne monden uitging”); wij wandelen, omdat wij den goed geplaveiden Rijksstraatweg met de vele daar langs geschaarde mooie, nieuwe woningen, bijna alle dagteekenende uit den tijd waarin de bloembollenkwekerij haar tegenwoordigen omvang bereikte, een hoogst aangenamen wandelweg achten.

Een 500 schreden van „het vierkant” verwijderd trekken een paar hekposten onze aandacht waarop een tweetal grim-mige „leeuwen” en het opschrift *Rosen-dael* geplaatst zijn. Die „leeuwen” omklauwen schilden, waarop voorheen famielje-blazoenen prijkten, die in den „Franschen tijd” — zeker van wege de fraaie leuze van vrijheid, gelijkheid en

A. RADEMAKER.

KERK TE LISSE BEGIN 1600.

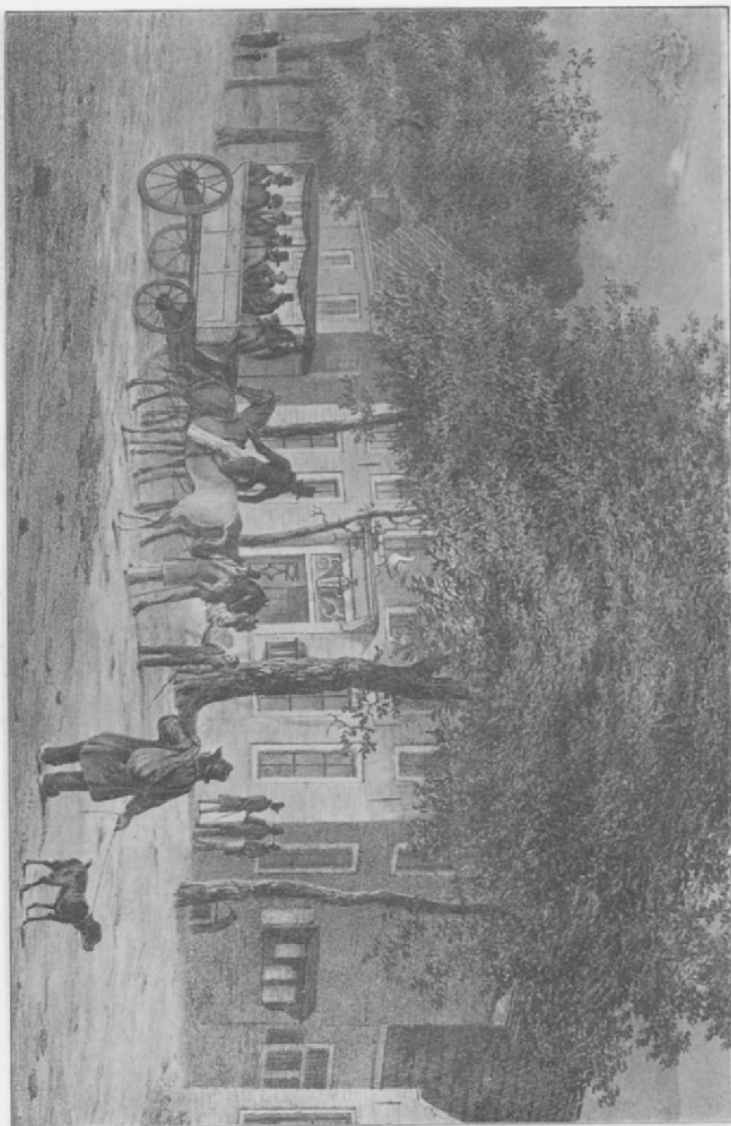
broederschap — verwijderd moesten worden, zoodat wij hier met een adelijk verblijf te doen hebben. Inderdaad bestond er in het begin van de 17de eeuw nog een adelijk geslacht VAN ROSENDAEL, waarvan evenwel in 1636 geen manlijk oir meer bestond.

In 1732 bezat JILLES GILLES, wellicht een verwant van den Raad-pensionares JACOB GILLES, „Rosendael” dat toen, blijkens Rijnlands fraaiste Gezichten van A. RADEMAKER, nog een goed figuur maakte. (Zie plaat pag. 12).

In 1794 behoorde dit „Rosendael” aan BARON TORCK VAN ROSENDAEL, blijkbaar een rijk man die gelijktijdig eigenaar en bewoner van het riddergoed „Duivenvoirde” bij Voorschoten was.

In 1832 behoorde „Rosendael” aan M^w. MARIA BROUWER, Wed^e. van AART VAN DER MEY, die het in dat jaar verkocht aan ERNST JOSEPH VAN DEN BERG, burgemeester van Lisse. Door diens dood kwam „Rosendael” op 2 Januari 1844 in het bezit van zijne zuster M^w. GESINA VAN DEN BERG, echtgenoot van den heer HERMANUS SCHERPENZEEL.

Door verkoop op 19 April 1844 werd H. J. HUYSMANS te Amsterdam eigenaar en bleef dit tot 29 Dec. 1862, toen het door koop in bezit kwam van J. F. FICK, oud-pastoor van Berkel en Rodenrijs. Bij diens overlijden is „Rosendael” verkocht aan het R. K. kerk- en armbestuur van Berkel en Rodenrijs, evenwel met de — bij een koop — zonderlinge voorwaarde dat het nooit vervreemd mocht worden, wat vrij algemeen bekend was. Men keek dus vreemd op toen het bekend werd, dat „Rosendael” toch verkocht zou worden, daar men onkundig was van de dispensatie tot verkoop, die de genoemde besturen van den Paus hadden bekomen, en zoo geschiedde het, dat de

HET LOGEMENT „DE ZWAAN” TE LISSE BEGIN 1800.

bewoner dokter M. DE GRAAF bij publieke verkoop in 1912 eigenaar van „Rosendael” werd.

De twee zittende „leeuwen”, die niet in den verkoop begrepen waren, zijn door den nieuwen eigenaar uit de hand bijgekocht, zoodat „Rosendael” zich, voor zoover na te gaan is, nog bijna in zijn oorspronkelijken vorm en omgeving bevindt. Het gemeentebestuur heeft, uit considèratie voor deze omstandigheid, het uitbreidingsplan der gemeente gewijzigd.

Weinige schreden voorbij „Rosendael” ontwaren wij (rechts) een eigenaardigen blanken gevel met fraai lofwerk versierd, gebouwd door den architect J. LONDON te Haarlem op de plek, waar in 1906 het huis van den bejaarden notaris VAN STOCKUM afbrandde.

Een 500 schreden verder ontmoeten wij (rechts) aan de zuidzijde der *Lisserbeek*, eerst Nieuwe- of Keyzersslout genoemd, op de plaats, waar in 1618 door JHR. ALBRECHT VAN WASSENAER, HEER VAN ALKEMADE de reuzige buitenplaats *Merenburgh* (zie platen pag. 14 en 16) werd aangelegd, die in het begin der 19e eeuw nog bestond en zich over 330 M. langs den Heer-(straat)weg uitstreckte, thans een groot gebouw, bloembollenschuur, waarop de zonderlinge naam „*Welbedrogen*” met groote letters in het fries der kroonlijst de aandacht trekt. Natuurlijk heeft die vreemde eigennaam een dramatischen achtergrond, waarover mij, van onbevooroordeelden kant, het volgende is meêgedeeld: de firma v. Z. N. verkocht het perceel in publieke veiling, waardoor Gebr. N. er eigenaren van werden. Toen de tijd daár was, waarop de nieuwe bezitters meenden hun eigendom in gebruik te kunnen nemen, bleek, dat een derde partij er nog vele jaren huurrecht op had. Dit huurrecht werd

A. RADEMAKER.

KERK TE LISSE IN 1630.

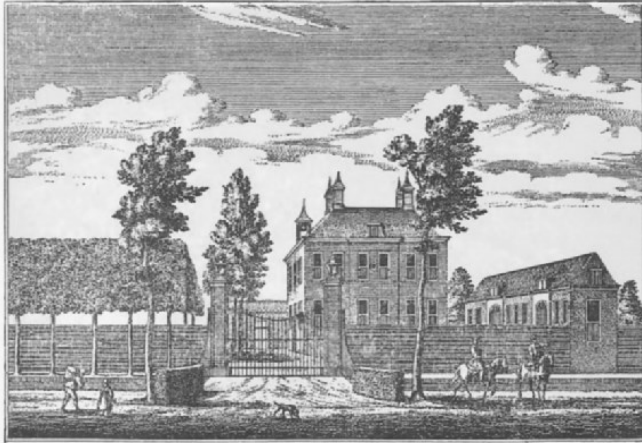
VIERKANT TE LISSE IN 1906.

door de koopers afgekocht onder beding van den kant des huurders, dat de koopers in een courant zouden verklaren niet bedrogen te zijn. Toen dit geschied was en de nieuwe bezitters hun eigendom in gebruik genomen hadden, werd toch, van hunnentwege natuurlijk, de ongewone naam op het gebouw geschilderd.

Wij marcheeren de *Keysers-* of *Lisser-* of *Lisser-beekbrug* over, zien weldra links de door mooi geboomte omgeven buitenplaats *Wildlust* (zie plaat pag. 16). Dit „Wildlust” behoorde en strekte tot woonplaats aan den vermaarden COENRAAD JACOB TEMMINCK een verdienstelijk Nederlandsch dierkundige, geboren te Amsterdam den 31st Maart 1778. Deze mijnheer TEMMINCK aanvaardde reeds op zijn 18^e jaar eene winstgevende betrekking bij de O.-I. Compagnie, legde zich tevens met ijver toe op de beoefening der Natuurlijke Historie, werd door Koning LODEWIJK benoemd tot Kamerheer en ridder van de Orde der Unie, nam in 1813 als luitenant bij een vrijkorps te paard met geestdrift deel aan de afschudding van het Fransche juk, en zag zich in 1820 benoemd tot directeur van het Rijksmuseum van Natuurlijke Historie te Leiden. Nu werden op zijn aandringen geleerde mannen naar verschillende wereldddeelen uitgezonden, om exemplaren uit het dierenrijk te verzamelen voor dat museum, zoodat het eerlang een der vermaardste van geheel Europa werd. Met onvermoeibare volharding bleef hij daarvoor werken, totdat hij op den 30st Januari 1858 door den dood werd weggerukt. In de maand October 1905 is in het museum een bronzen gedenkplaat met zijn borstbeeld geplaatst.

Van 1807 tot 1846 heeft hij niet minder dan tien wetenschappelijke werken, uit drie en twintig deelen

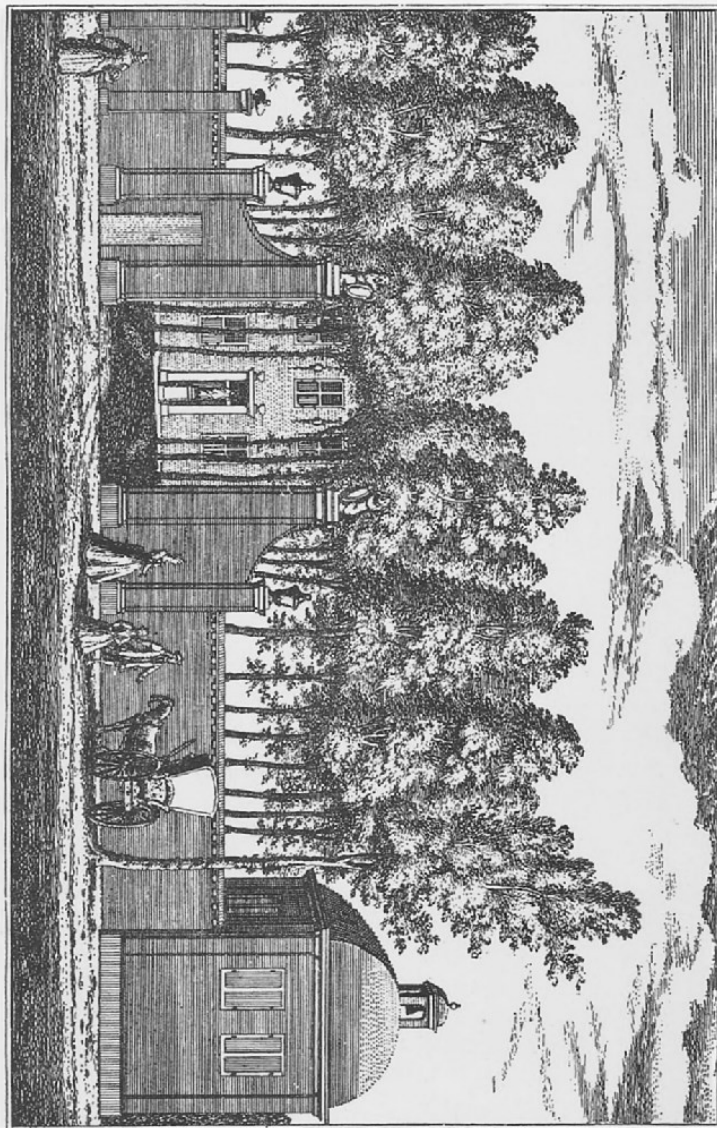
A. RADEMAKER. „BERKHOUT” IN BEGIN 1600.

A. RADEMAKER. „SANTVLIET” IN BEGIN 1600.

bestaande, het licht doen zien. Hij kan de vader van het Leidsch muzeum van Natuurlijke Historie worden genoemd. Hij was Honoris Causa doctor in de natuurwetenschap aan de Hooge School te Groningen en idem aan de Universiteit te Jena, Ridder in de Orde van den Nederlandschen Leeuw, Ridder van het Legioen van Eer, Ridder van de Ontvangenis van Portugal, enz. enz. Zijn zoon, de heer M. TEMMINCK, die hem als eigenaar en bewoner van „Wildlust” opvolgde, verkocht de buitenplaats omstreeks 1890 aan de famielje VAN LYNDEN, nadat zij gedurende eenige daaraan voorafgaande jaren verhuurd was geweest aan den heer Mr. R. BARON SNOUCKAERT VAN SCHAUMBURG. De tegenwoordige eigenaar-bewoner is de heer J. M. D. GRAAF VAN LYNDEN. Het tegenwoordige gebouw is van betrekkelijk jongen datum gelukkig niet uit den jongsten tijd met zijn allernieuwsten „stijl”.

Nabij den ingang dier villa bevindt zich de *Zwarteweg*, vroeger een particuliere, doch sedert de afzanding van het wildernis-terrein — een paradijs voor allerlei wild, dat bij de buitenplaats „Veenenburg” behoorde — een publieke verbindingsweg tusschen den Rijksstraat- en den Lijt- of Loosterweg. Aan dezen Zwarteweg stond, tot aan de publiek-making des wegs, een gedenkteeken, dat de herinnering bewaarde aan een doodelijk ongeval dat iemand hier, bij het wreede jacht-bedrijf, als zoenoffer was overkomen. Een korten tijd nadat deze — voor het publiek zeer nuttige — openbaarstelling van dien weg was geschied, heeft de firma M. VELDHUYZEN VAN ZANTEN & ZONEN er boomen langs doen planten, om aldus den passanten des wegs, mensch en dier, wat schaduw te bereiden, maar een domme wraaknemer heeft eenige dagen na de planting — des nachts natuurlijk! — alle boompjes bij den grond ingehakt, zoodat zij sterven moesten.

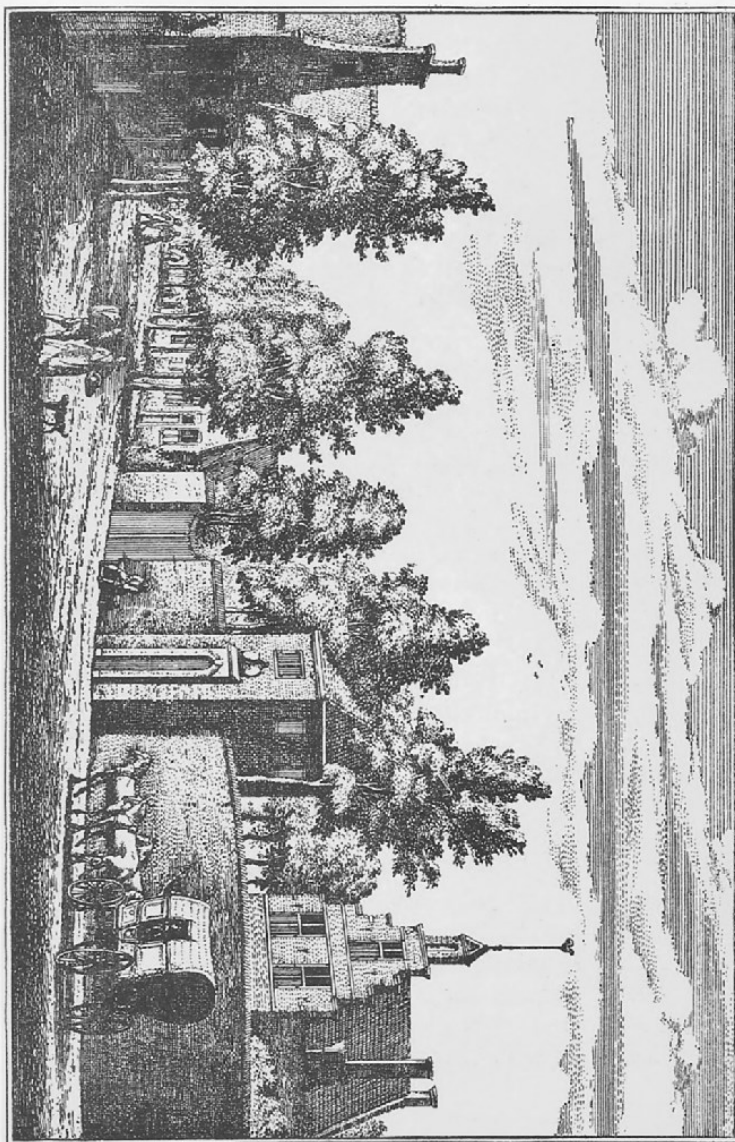
A. RADEMAKER.

„KEUKENHOF“ BEGIN 1600.

Een 50 passen voorbij den Zwarteweg noodigt het nette, modern ingerichte koffiehuis *De Nachtegaal* — een naam, eerst aan eene oude boerderij, die recht tegenover de tegenwoordige Bacchus-tempel stond, gegeven als een stille, onuitgesproken hulde aan den Koning der zangers onder de vogelen des Hemels, die in de eiken van de wildernis troonden en in den donkeren, stillen nacht de wonderen der Schepping uitjubelden, maar die voor de moderne cultuur moest wijken — (die „Nachtegaal“ secundus dus) ons uit tot een zitje onder de breede veranda, waar men een prachtig vergezicht kan genieten, met een bloembollenkwekerij op den voorgrond.

Een 150 passen verder lagen nog voor enkele jaren (rechts) de Gerrit Avenweg en -sloot, die reeds op kaarten uit de 16de eeuw voorkomen en de scheiding vormden tusschen den *Meer en Duin-* en den *Lisserbroek-polder* (later vereenigd). Weg en sloot zijn thans verheeld aan het er langs gelegene land in eerst genoemden polder. Die meneer GERRIT AVEN schijnt in zijn tijd iemand van een zekere beteekenis te zijn geweest, al zoekt men 's mans naam tevergeefs in 's Lands kronieken, want de Elsbroekerpolder, die zich van den Gerrit-Aven-weg af uitstreckte tot aan de Hillegommerbeek, heette vroeger „Aven-Beek-polder“. Het kan ook zijn, dat groot grondbezit alleen zijn naam heeft overgebracht.

Na dit oponthoud stappen wij verder, langzaam tegen de hooge brug op, die de *M^v. tot exploitatie van de gronden Veenenburg—Elsbroek* in 1903 over het door haar gegraven *Elsbroek-Veenenburg-kanaal* heeft doen maken, in verband met de afgraving der „woeste“ gronden, bij „Veenenburg“ behorende, gelegen tusschen den Lijt- of Loosterweg en den Rijkstraatweg, ten einde die landen geschikt te maken

A. RADEMAKER.

„ROSENDAEL” IN BEGIN 1600.

voor de bloembollenweckerij en ze daarna te verkoopen.

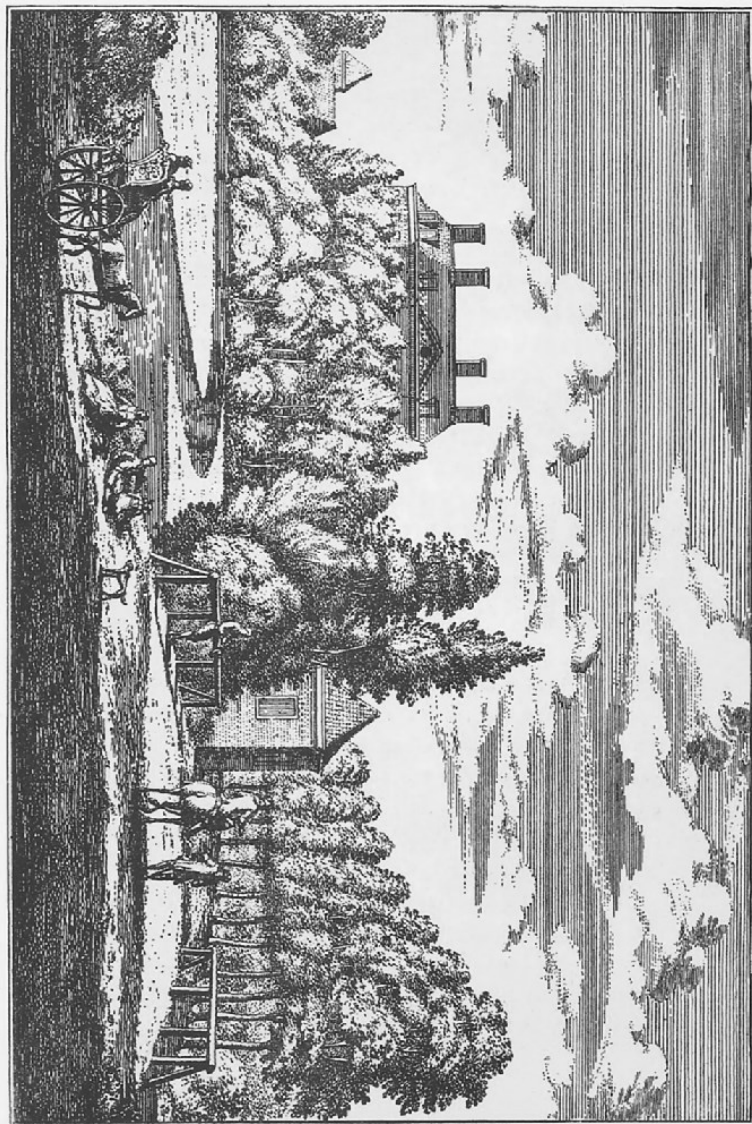
Over die brug passeeren wij de eerste huizen in de gemeente Hillegom en komen, na een kippeneindje te hebben afgelegd, aan de *Kalkzandsteenfabriek „Arnoud”*, (zie plaat pag. 18) door eene andere M^l. opgericht, om een gedeelte van het afgegraven zand in metselsteenen te herscheppen. Het overige zand wordt naar verschillende plaatsen weggevoerd en aangewend tot het maken en ophoogen van straten, polderdijken, wegen, spoor- en trambanen of tot het ophoogen van gronden om er bloembollenland of beter weiland van te maken.

Het schijnt mij hier de plaats te zijn, om van deze belangrijke onderneming, die zoovelen direct of indirect een boteram bezorgd heeft en nog verschaffen zal, en die een geweldige terreinverandering heeft teweeg gebracht, eenige bijzonderheden te vermelden, die mij van welwillende, m. i. bevoegde, zijde zijn verstrekt. Bij die gronden behoorde ook het huis „Veenenburg” en de omgeving.

De buitenplaats *Veenenburg*, (zie platen pag. 20 en 22) op eene kaart van 1600 niet, op eene van 1746 wél voorkomende, werd vermoedelijk kort na het maken van de Leidsche Trekvaart (1660) aangelegd, en met eene vaarsloot daaraan verbonden. Deze zeer mooie buitenplaats is in 1913 gesloopt en de vrijkomende terreinen werden ingericht voor de bloembollencultuur.

Het hiertegenover gelegen buiten *Duinlust* (zie platen pag. 24) staat nog in zijn oorspronkelijke toestand te midden der bloembollentuinen als een „oase in de woestijn”.

De wildernis — waarin eenige wegen voor eigen- b. v. jachtgebruik waren aangelegd — gelegen tusschen den Lijt- of Loosterweg, den Rijksstraatweg, de Lisserbeek en „Lapinen-

A. RADEMAKER.

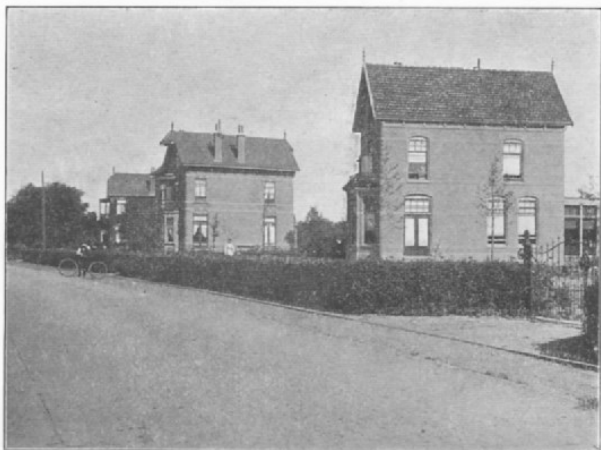
„MERENBURG” IN BEGIN 1600.

berg” en die met den naam „overplaats” werd aangeduid, behoorde ook tot het landgoed „Veenenburg”, dat kort na het overlijden van den heer P. LEEMBRUGGEN in 1869, verkocht is en eigendom werd van den heer W. LEEMBRUGGEN, die er in 1899 reeds afstand van moest doen door den dood.

De erfgenamen van laatst genoemde en de eigenaren van „Elsbroek” hebben in 1902 opgericht de „Maatschappij tot exploitatie van de gronden Veenenburg—Elsbroek” (groot 93.5 H.A.) waarvoor de heer A. H. BARON VAN HARDENBROEK VAN AMMERSTOL, mede-oprichter, als directeur optrad, evenals van de kort daarna opgerichte kunstzandsteenfabriek „Arnoud”, waarvoor men hem ook als „peet” deed optreden.

De laatste duinen, met houtgewas begroeid, officieel als „wildernis” bekend, tusschen Lisse en Hillegom gelegen en behorende tot de buitenplaatsen „Veenenburg” en „Elsbroek”, gelegen tusschen Lijt- of Loosterweg en Rijkstraatweg, zijn thans ook al voor een groot deel verdwenen en het zal niet veel jaren meer duren of de afzanderij, dáár omstreeks 1900 door de genoemde M^u. op groote schaal begonnen, zal afgelopen zijn. (zie platen pag. 26 en 28).

Het natuurschoon wint niet bij dit bedrijf! Het is inderdaad bedroevend om aan te zien, hoe die schoone wildernisbosschen met hun hoog en laag — zulk een aangename afwisseling in het vlakke land — verdwijnen. Edoch, mooie wildernissen leveren geen practisch nut voor de samenleving op en buitenplaatsen niet veel meer dan genoeg voor de bezitters, terwijl de intensieve bloembollencultuur, waarvoor de tot het vereichte peil afgegraven landen gereed gemaakt worden, en de zandsteenfabriek aan zeer velen blijvend werk verzekeren en bovendien het „afzanden” zelf weer velen anderen tijdelijken arbeid verschafft.

HEERENWEG IN 1906
OP DE PLAATS WAAR VROEGER HET GROOTE BUITEN „MERENBURG“
GELEGEN HEEFT.

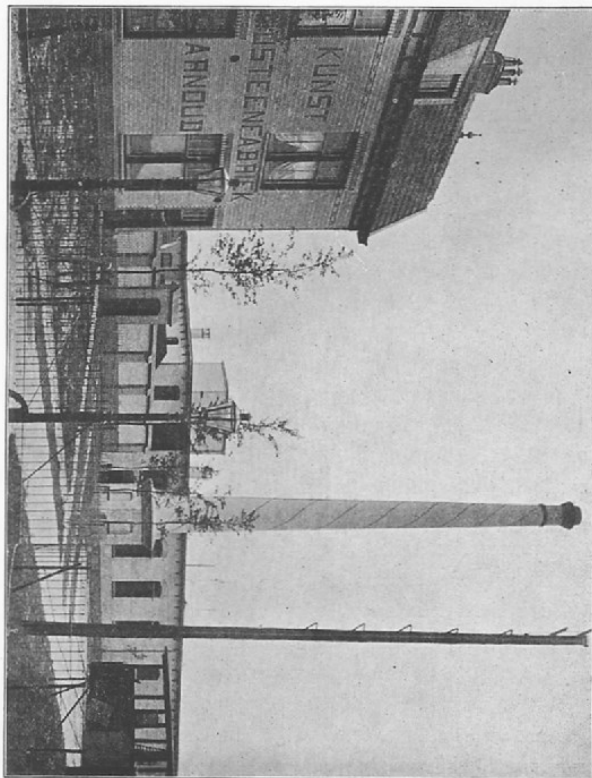
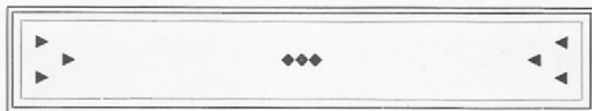
„WILDLUST“ IN LISSE
VOOR DE VERBOUWING.

Dáár, waar de duinen bij den Rijsstraatweg grenzen aan het polderland wordt „darie“ (veen samengeperst door het gewicht van het zand) aangetroffen.

Dit is wederom een bewijs van de verplaatsing van de duinen landwaarts (sedert een duizendtal jaren voor het begin onzer jaartelling, blijkens het vinden van voorwerpen uit het steen- en het brons-tijdperk).

Op ongeveer 3 M. onder Amst. peil zijn bij het tijdroovend weggraven van de darie niet alleen geheele boomen van „kienhout“ (fossiel dennenhout en eikenboomen wel geheel zwart, doch nog in harden staat) en andere boomsoorten die geheel vergaan waren, of, aan de lucht bloot gesteld zijnde, uiteen vielen (wat ook het geval was met een opgegraven kano — uitgeholden boomstam — van beukenhout gemaakt, en waarop primitieve versieringen waren aangebracht) doch er zijn ook kostelijke préhistorische voorwerpen opgedolven, die getuigen van de handigheid, vindingrijkheid, ontlukenden kunstzin en het doorzettingsvermogen der eerste bewoners dezer landen, t.w.:

- 1°. twee molensteenen van het zeer harde Noordsche graniet, waarvan de eene, met geweldig veel moeite en ten koste van ondenkbaar veel tijd, netjes pas geslepen is in den anderen steen;
- 2°. een beitel van zeer harde steen;
- 3°. een rond potje van ongebakken klei of leem, vermoedelijk alleen in den zonnegloed gedroogd, mooi regelmatig gevormd en van primitieve, eenvoudige versieringen voorzien;
- 4°. een pijlpunt van been;
- 5°. eenige bronzen haarnaalden;
- 6°. bronzen arm- en vingerringen;
- 7°. een bronzen beitel;

DE KUNST-ZANDSTEENFABRIEK „ARNOLD“ IN 1906.

8°. gedeelten van een bronzen sikkelvormig gereedschap;
9°. eenige voorwerpen uit hoorn vervaardigd.

Ook werden tanden en kiezen van menschen en dieren gevonden.

Dit alles werd gevonden nabij de grens tusschen Hillegom en Lisse. Deze vondst is om twee redenen zoo zeer merkwaardig 1^e omdat hoogst zelden oudheden worden gevonden onder de duinen, en 2^e omdat men hier te doen heeft met eene combinatie van voorwerpen uit twee verschillende tijdperken der menschheid, eene combinatie, die wel eens meer, doch slechts hoogst zelden wordt aangetroffen.

Als wij de fabriek en de groep huizen, die er bij behoort, gepasseerd zijn, treffen wij aan onze linkerhand een nieuwen weg aan, die *Hyacinthenlaan* gedoopt is, een nieuwe nuttige verbinding tusschen den Looster- en den straatweg.

Een 100 M. voorbij dezen dwarsweg staat aan den rechterkant van den straatweg eene boerenwoning, waarvan de verweerde voorgevel het geheimzinnige inschrift vertoont: *tV ne CeDe MaLis*. Men ziet, het is een „Chronicum”, een opschrift, dat tevens een jaartal aangeeft, waarvan als zoodanig de beteekenis is 1655 en voorts „Wijk niet voor het kwade” (of: voor den booze).

De bewoners der boerderij, eenvoudige plattelandici, kunnen niet medewerken tot oplossing van de puzzle, welke toespeling schuilt achter deze zonderlinge raadgeving door eene boerderij, in het latijn, zoodat zij alleen van nut kan zijn voor passanten, die de taal in hun macht hebben.

Wij vervolgen onzen weg met nu nog een eindje natuurschoon, wildernis, ter linkerzijde, naderen het begin der reeds in de 16e eeuw afgezande en voor cultuur gereed gemaakte gewezen wildernis, genaamd *Lapinenberg*, dat op

INGANG BUTTENPLAATS „VEENENBURG”
IN ± 1910.

BUTTENPLAATS „VEENENBURG”
IN ± 1910.

een kaart van 1746 als een zeer groote, fraai aangelegde buitenplaats voorkomt, die in de 18e eeuw aan de famielje Six toebehoorde. Ook het dáár tegenover liggende, uitgebreide buiten *Elsbroek* (zie platen pag. 30 en 34), dat door een vaart onder den Heerweg door met de waterpartijen van „Lapinenberg” verbonden was, behoorde sinds 1642 aan de famielje Six, waarvan één lid van groote beteekenis voor Hillegom geweest is, zooals hierna blijken zal. „Elsbroek” is thans gedégradeerd tot een boerenhoeve en het heerenhuis van Lapinenberg (zie plaat pag. 36) is mede afgebroken en het lustoord tot bloembollenkweekerij herleid. „Sic transit gloria mundi” (Aldus vergaat de aardsche glorie).

Er is een lezenswaardige anecdote aan „Elsbroek” verbonden, in verband met den grootmeester der Nederlandsche schilders, wiens naam Nederland tot eer verstrekken zal tot in verre eeuwen, zoolang er beschaafde menschen op deze aarde wonen, die hooge kunst naar waarde kunnen genieten.

In den vóórzomer van het jaar 1645 was er niemand minder dan REMBRANDT (VAN RHIJN) gelogeerd met zijn vriend JAN SIX, zoon van den Amsterdamschen koopman en „fabriqueur” (lakenfabrikant).

Zij waren samen aan de vunzige Amsterdamsche lucht ontvlucht, naar buiten getogen, in afwachting dat de moeder des jongen gastheers, die in 1642 het buitengoed kocht, reeds eenige jaren weduwe en thans licht ongesteld, zich, naar haar gewoonte des voorzomers, ook daarheen zou begeven. Zij leidden nu, „en garçon”, een onbezorgd, vrij leventje, doch zonder de ongebondenheden en slempartijen, die de traditie nu eenmaal, bij de lange haren, aan jonge schilders en hunne makkers — meestal ten onrechte — toekent.

BUITENPLAATS „VEENENBURG”
IN ± 1910.

BUITENPLAATS „VEENENBURG”
IN ± 1910.

Den 17^{den} Juni ging SIX reeds vroegtijdig op het zadel om te Haarlem handelszaken te doen en REMBRANDT met zijn schetsboek en schilders-stoeltje naar buiten om in de schilderachtige omgeving van „Elsbroek” de natuur te „betrappen” op eenige mooie tafreelen voor landschap-schilderstukken, waaraan REMBRANDT eenigen tijd zijn talenten besteedde, vóór hij die aan portretten wijdde, waarin niemand hem evenaarde.

REMBRANDT had des morgens van zijn vriend vernomen dat het de 17^e Juni was; dit was de sterfdag van zijne geliefde SASKIA, en haar geest en beeltenis zweefden nu steeds voor zijn geest en verbeelding, en, nog overstelpt door droevige herinneringen en haar verlies, kon hij op dezen noodlottigen dag geen afleiding en troost vinden in zijn overigens zoo geliefd werk, dat dan ook niet vlotten wilde.

Toen SIX tegen half twaalf het begin der laan op kwam wandelen, aan het eind waarvan REMBRANDT nog zat te mijmeren, waren er nog slechts enkele onbeduidende krabbels in zijn schetsboek geteekend.

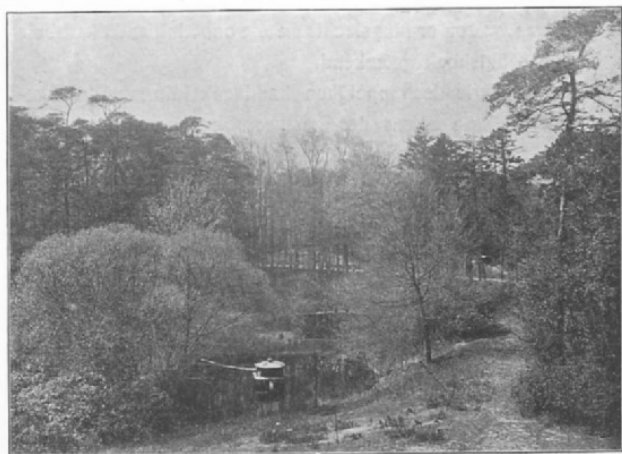
Na een vriendschappelijken handdruk informeerde REMBRANDT, of de zaken des gastheers een gunstigen afloop gehad hadden, waarop het antwoord gunstig luidde. „En hebt gij je schetsboek met eenige mooie schetsen voor schoone schilderijen verrijkt?”

Zooals het ons menschenkinderen gewoonlijk gaat, van onze meest intieme gedachten en gemoedsaandoeningen maken wij niemand deelgenoot of vertrouwde; wij verbergen die zorgvuldig in ons binnenste, uit vrees voor beschadiging. Zóó ging het ook REMBRANDT: hij maakte zijn vriend geen ingewijde in zijn zielsverdriet en antwoordde, zich zelf weer meester: „Neen, het werk wilde niet vlotten, ik heb

„DUINLUST” VEENENBURG 8 MEI 1911.

„DUINLUST” VEENENBURG 8 MEI 1911.

niets uitgevoerd.” „Alle duivels te paard op een houtvlot!, wat zijt gij dan lui geweest!, dat zijn wij niet gewend, maar 't is jammer van den mooien dag,” zei Six.

„Nu, die is nog niet geheel verkeken; ik wed, dat ik vóór het noenmaal nog een knappe schets kan maken,” antwoordde REMBRANDT. „Dus in een half uurtje en waar gaat de weddenschap om?” vroeg Six. „Om 5 gouden ducaten en je toestemming tot trouwen aan den zoon van je boerin, dien ik dan de 5 ducaten als huwelijksgeschenk aanbied,” zei REMBRANDT. Zijn vriend schaterde van lachen en replieeerde: „Sedert wanneer zijt gij huwelijks-makelaar geworden en waarom stel je zooveel belang in dat huwelijk?”

„Omdat de snaak wanhopig sterk verkikkerd is, er noch op hem, noch op zijn vlam iets te zeggen is, en hij geen pastoor behoeft te worden”, pleitte REMBRANDT, die door den jongen boer in het vertrouwen was genomen.

„Malligheid, men behoeft nog niet altijd te trouwen al is men verkikkerd; dat is mij ook wel overkomen en ik ben toch niet getrouwd en hij is zooveel jonger dan ik,” zei Six, (die wel zoet vloeiende huwelijks-gedichten maakte, doch zelf nog een verstokt célibatair (vrijgezel) gebleven was) „maar ik heb weinig kans de weddenschap te verliezen en neem haar aan.”

Die weddenschap, nog juist op tijd door REMBRANDT gewonnen, heeft ons de ets, bekend als „het bruggetje van Six”, bezorgd (zie plaat pag. 32). Dat brugje, sedert lang verdwenen, waarvan hier eene reproductie is opgenomen, lag over de Elsbroekervaart, en het torenspitsje, dat aan den horizont is te zien, is dat van de oude kerk te Hillegom, zooals het zeldzaam voorkomende peertje boven aan de spits, dat nog aanwezig is, aantoont.

G. LEEMBRUGGEN JZN.

VEENENBURG BIJ DE ZANDERIJ ± 1833.

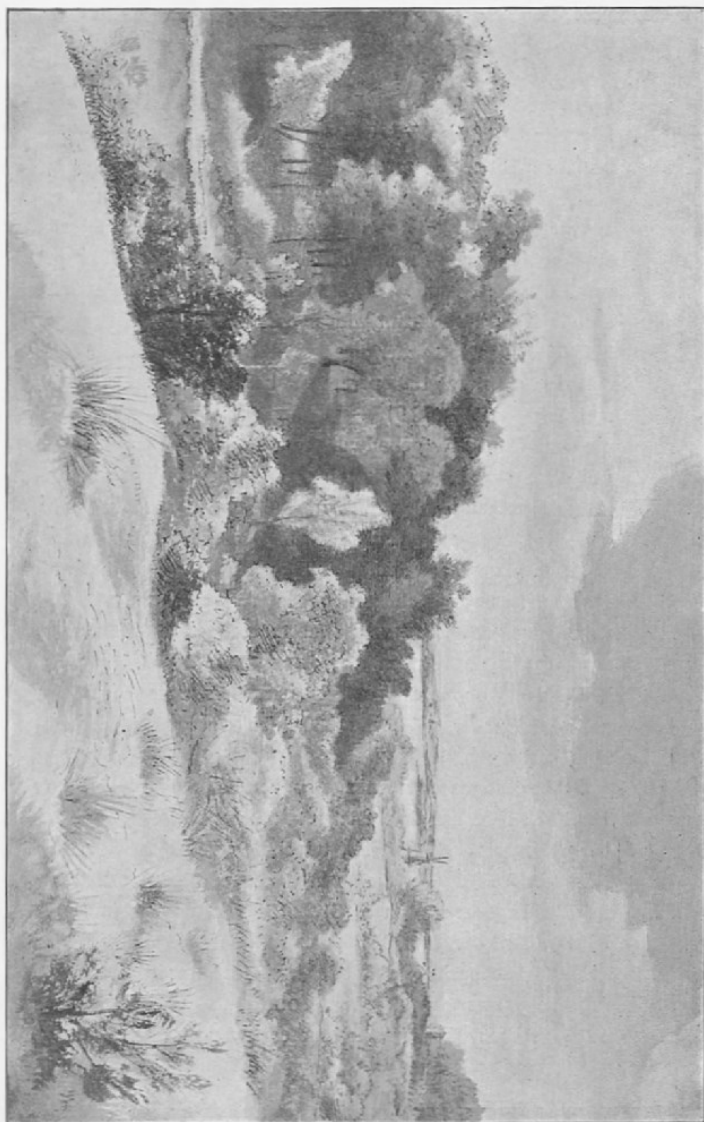
Dit verhaaltje dank ik aan wijlen Ds. W. P. WOLTERS, later leeraar aan de H.B.S. te Leiden, die het wat uitgebreider publiceerde in den Volksalmanak van „het Nut” des jaars 1883. Of het op historie berust is niet uit te maken.

In den jare 1867 is dit groote landgoed, dat met zijn ap- en dépendenties niet minder dan 782.70.06 H.A. groot was, uiteengespat, door verkoop, onder leiding van den notaris VAN STOCKUM, wiens portefeuille daardoor eene liefelijke ronding onderging, want het bedrag der koop-sommen van de 139 perceelen bedroeg het respectabel sommetje van *f*778.975.— waarvan *f*36.825.— voor het „in schoonen stijl gebouwde heerenhuis met vestibule, 15 vertrekken, geplafonneerd en van marmereen schoorsteenmantels voorzien, billardkamer, bad- en kleedkamers, ruim onderhuis met groote keuken, mangel- en dienstbodenkamers, ruime zolders en kelders; zijnde het huis voorzien van 2 groote kachels met circulatiepijpen, ter verwarming van het geheele gebouw; en van alle andere gemakken tot eene woning van den eersten rang behoorende”.

Bij den koopprijs van het heerenhuis was een perceel groot „1 Bunder, 81 Roeden, 80 Ellen” waarin een „eendenkom” begrepen.

De bezittingen strekten zich in den Elsbroekerpolder over 108.17.12 H.A., aan de westzijde van den Heerweg („Lapenberg”) over 187.65.81 H.A., tot aan de grens van Lisse en Hillegom, aan de bezitting van de fam. LEEMBRUGGEN, uit; in „de Lageveenen” over 81.22.13 H.A., en in den Haarl. meerpolder over 405.69.70 H.A. uit.

De laatste bezitter-verkooper van deze onverdeelde vaste goederen was JOHN WATERLOO WILSON, Waterloo-dag 1815 geboren, fabrikant te Haarlem, wonende te Hillegom,

G. LEEMBRUGGEN JZ.

VEENENBURG ± 1836.

GEZICHT OP LISSE
VAN DEN TRAPJESBERG.

Engelschman van origine, die in 1868 naar Haarlem vertrok.

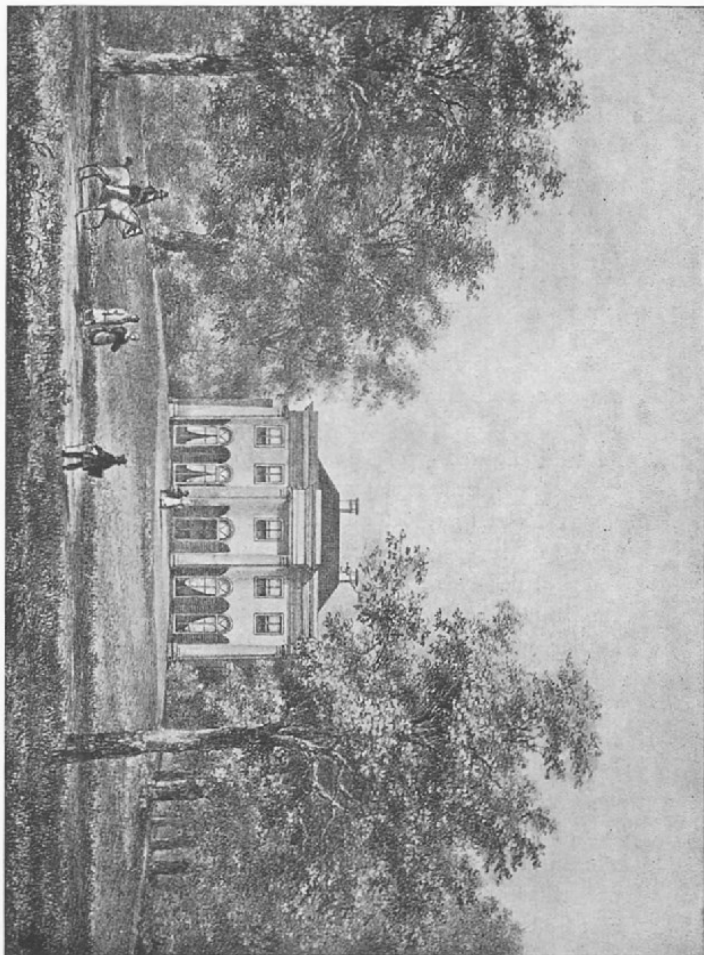
Kooper van het heerenhuis met omgeving en nog vele andere perceelen werd NIC. VAS VISSER te Heemstede.

In 1870 werd het heerenhuis afgebroken en bij scheiding, in 1908, werd het terrein, waarop het mooie bouwwerk eeuwen lang stond te prijken, eigendom van ERNST en MARY VAS VISSER te Bloemendaal, die het thans nog bezitten.

Tot de in 1867 verkochte goederen behoorden „de boerderijen en woningen genaamd Welgelegen, Schoonzigt, Overvaart, Spoor- en Duinzigt, Maryland, Betsyhof en Nelia's hoeve”.

Na deze afdwalingen stevenen wij verder, komen weldra aan de voorposten van *het dorp Hillegom*, in den vorm van eenige knappe burger woon- en heerenhuizen, en passeeren links den *Loosterweg of Veenenburgerlaan*, (zie platen pag. 38 en 40) gewezen toegangsweg naar het in 1896 opgeheven *station Veenenburg*, dat met de halte aan de Hillegommer beek in het spoorweg-verkeer der Hillegommers moest voorzien. Een kleine uitwijding omtrent een voor Hillegom „brandende” station-kwestie van voorheen, kan, in deze kroniek, niet misplaatst heeten.

In den jare 1844, of daaromtrent, verkocht een lid der famielje LEEMBRUGGEN, van „Veenenburg”, aan de *Holland-sche Ijzeren Spoorweg Mij.* (dat ijzeren wijst op het toen geheel nieuwe der „spoorwegen” hier te lande), de gronden die voor den aanleg des spoorwegs noodig waren, onder voorwaarde dat nabij zijn buitenplaats een station zou worden gemaakt, waar alle treinen zouden ophouden, tenzij de verkooper dispensatie van „ophouden” verleende. Er passeerden nogal eens treinen, welke het station Veenenburg niet „aandeden” dat herinner ik mij zeer helder, zoodat ik

„ELSBROEK“.

„ELSBROEK“.

steeds den indruk kreeg dat de famielje LEEMBRUGGEN een humaan gebruik maakte van haar recht. Nu was dat station niet practisch gelegen voor het algemeen- dus ook niet voor het spoorweg-maatschappelijk-belang, en toen de *Noord-Zuid-Hollandsche tramweg* het belang van de Spoorweg M^{ij} ook nog kwam fnuiken, rijpte bij het bestuur der IJzeren het besluit tot opheffing van het station Veenenburg. Natuurlijk verzette de heer LEEMBRUGGEN zich in rechten tegen dat onrechtmatig besluit, doch toen een minister, als hoogste spoorwegautoriteit, het station ophief — vermoedelijk op aandrang der M^{ij} — pleitte de M^{ij} „force majeure” en verloor de heer LEEMBRUGGEN zijn geding in hoogste instantie, zonder dat de M^{ij} tot schadeloosstelling veroordeeld werd. „Summumjus, summum injuria” (het hoogste „recht” is soms het grootste onrecht) was een romeinsch spreekwoord, dat ook in onze dagen zijn actualiteit helaas nog niet verloren heeft en wel altijd zal behouden, zoo lang het menschelijke oordeel-vellingen geldt.

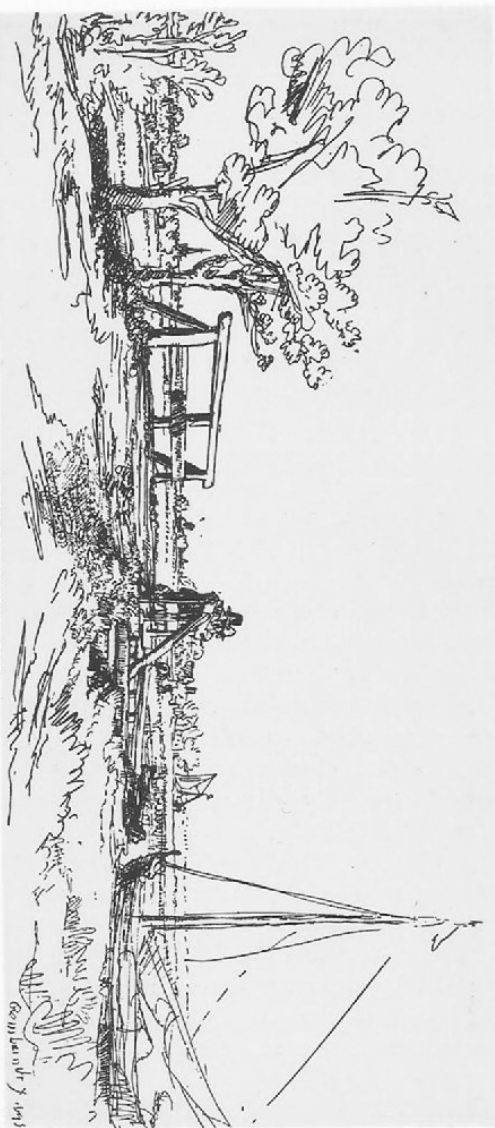
Uit deze rechterlijke beslissing volgde: dat

- 1° in den nacht van 30 Sept. op 1 Oct. 1896 het station Veenenburg buiten dienst werd gesteld;
- 2° op 1 October 1896 de *hulpstations Hillegommerbeek, Pastoorslaan* en *Delfweg* voor personen- en goederendienst geopend werden;
- 3° op 1 Mei 1900 het nieuwe *station Hillegom* in gebruik genomen werd en de hulpstations Hillegommerbeek en Pastoorslaan werden opgeheven;
- 4° op 1 Oct. 1905 het *station Lisse* voor den dienst werd opengesteld, en het hulpstation Delfweg werd gesloten.

Na deze historische uitwijding stappen wij weder Noordwaarts door, observeeren links de zeer mooie villa's en

REMBRANDT.

BRUGGETJE VAN SIX.

1645

REMBRANDT

BRUGGETJE VAN SIX.

1645

flinke gebouwen-groep der firma R. VAN DER SCHOOT EN ZN. en rechts de voormalige bloemisterij en woning genaamd *Bloemswaard* van de heeren Gebrs. BUDDENBORG, thans ingericht tot R. K. noodkerk voor de door pastoor SCHRAAG nieuw opgerichte parochie ST. JOSEPH, welke noodkerk op Maandag 6 Sept. 1915 is ingewijd door den Deken van Warmond N. J. SMEULDERS in tegenwoordigheid der R. K. geestelijken van naburige gemeenten. (Zie platen pag. 42 en 44). Bij deze gelegenheid hield de Deken eene predikatie en zei „dat pastoor VAN GROSSEL (van Hillegom) sinds bijna 40 jaren de oude parochie zoo heeft zien groeien dat splitsing noodig was.” De kerk bevat circa 600 zitplaatsen. De grensregeling tusschen de parochie van den H. MARTINUS en die van de H. JOSEPH is als volgt: van de Hillegommerbrug, over de Ringvaart van den Haarlemmermeer, loopt de grens midden door de Meerstraat, vervolgens midden door de Hoofdstraat naar de Molenstraat, welke eveneens midden door wordt gedeeld. Verder door de Bloemistenvaart ten N. O. van het Wilhelminapark en dito laan recht door tot de Leidsche vaart. Wat ten N. O. van die grens ligt hoort aan de parochie van den H. MARTINUS en wat ten Z. O. ligt aan de parochie van den H. JOSEPH.

Weinige schreden verder zijn wij aangeland op de *Beekbrug* over de *Hillegommerbeek*, die reeds vele eeuwen bestaat en die vóór het graven van de Haarlemmertrekvaart (1656—1661) inderdaad eene natuurlijke afwatering was naar het Haarlemmermeer van de hoge landen onder Noordwijkerhout gelegen. Het deel der Hillegommerbeek Oost-Zuidelijk van de Beekbrug (zie platen pag. 46 en 48), in welke brug zich het familjewapen SIX-CALCOEN en het wapen der Gemeente Hillegom bevinden met het jaartal

G. LEEMBRUGGEN JZN. ELSBROEK ± 1836.
OP DEN VOORGROND DE SCHILDER J. W. PIENEMAN.

G. LEEMBRUGGEN JZN. HIPPELAARSBRUG ± 1836
(OUDE BEEK).

1724, het jaar waarin de houten brug, voor rekening des heeren SIX, door een geheel steenen werd vervangen, wordt thans wel met den meer deftigen naam van *Hillegommerhaven* (zie platen pag. 50) betiteld, in afwachting eener verbreding, die haar dien naam waardig maakt, waarbij evenwel de duurte der langs-iggende landen een zwaar struikelblok vormt.

Bij een voor eenige jaren geleden plaats gehad hebbende vernieuwing der even genoemde brug werd een — thans in het gemeente archief zijnde — koperen plaat gevonden, waarop gegraveerd staat:

voorzijde

Anno 1724

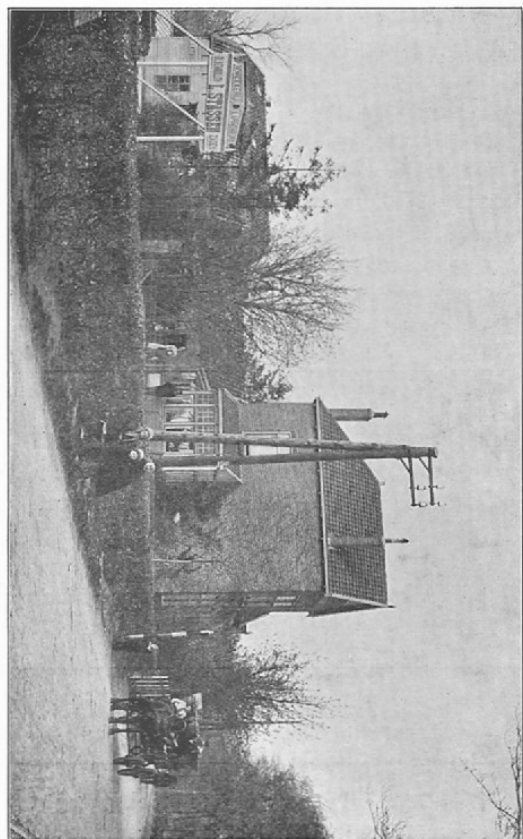
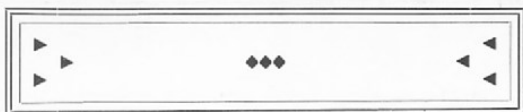
MR IAN SIX heer van hillegom en vromade
burgemeester en Raad der Stad Amsterdam
Meesterknaap van Holland en west vriesland

En

MARIA CALKOEN desselfs huys Vrouw
hebben dese brug in de hillegommer beek
doen leggen en de beek verdiept en verwijdt

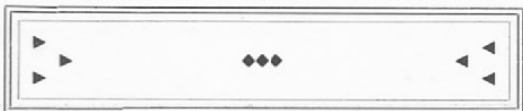
achterzijde

Den 22ste July is de eerste steen geleght
door MR IAN BERNARD, commissaris
der Stadt Amsterdam

LAPINENBERG IN DEN TEGENWOORDIGEN TIJD.

LAPINENBERG IN DEN TEGENWOORDIGEN TIJD.

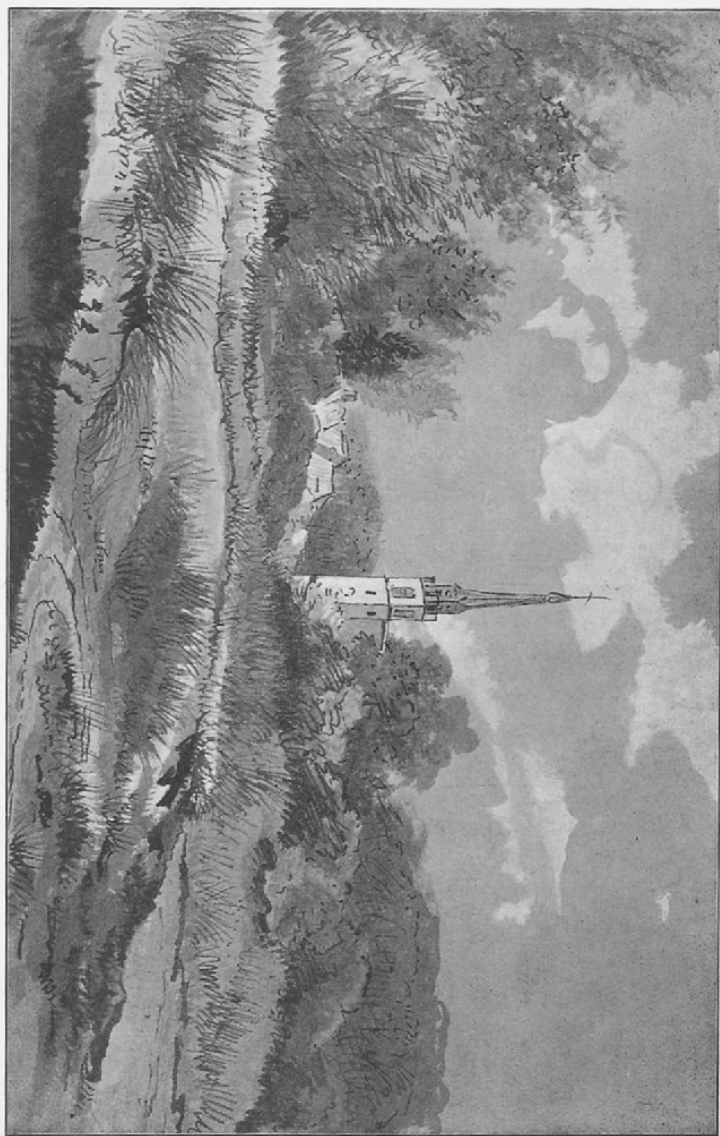
Beginnende op een 150 M. bewesten de Beekbrug werd in 1722 voor rekening van den nieuwen Ambachtsheer, den zooeven bedoelden Mr JAN SIX, *de nieuwe Hillegommerbeek* gegraven langs — en door den noordkant van — de bestaande Hillegommerbeek (zie platen pag. 52 en 54) in verband met de afzanding der landen, die thans den *Zanderij polder* vormen (eigenlijk geen polder, maar een waterschap ter behartiging der vaarbelangen binnen de grenzen der Zanderij). Die „Nieuwe Beek” strekt zich uit tot aan de *Hippelen- of Hippelaarsbrug* (zie platen pag. 34 en 56) in den Loosterweg, die dan ook twee doorvaartopeningen heeft, waarvan de noordelijkste ook *Boombrug* genoemd wordt.

In het voorbijgaan kan men in het muurwerk van de Hippelenbrug een wapenstein aanschouwen met twee goed geconserveerde, mooi gebeeldhouwde schilden, het eene,

met twee wassenaren en een ster, is van de Ambachtsheerlijke famielje Six, het andere, waarop een kalkoen, drie sterren en een passer zijn uitgebijteld, behoorde aan Vrouwe SIX—CALKOEN,

gehuwd 10 Maart 1705, gestorven 19 April 1720. Deze wapenstein is dus geheel eender als die, welken wij in de evengenoemde Beekbrug zagen. Ook zijn in het muurwerk in beide bruggen ingemetseld fraaie gebeeldhouwde steenen met het tegenwoordige wapenschild der gemeente: drie Fransche „leliën” (gestileerd). Deze steenen, uit het begin der 18e eeuw, leveren het bewijs, dat de beschrijving van Hillegoms wapenteeken door R. BAKKER (1799) „een Goud

GEZICHT OP DE KERK IN 1833, VAN UIT DE VEENENBURGERLAAN.

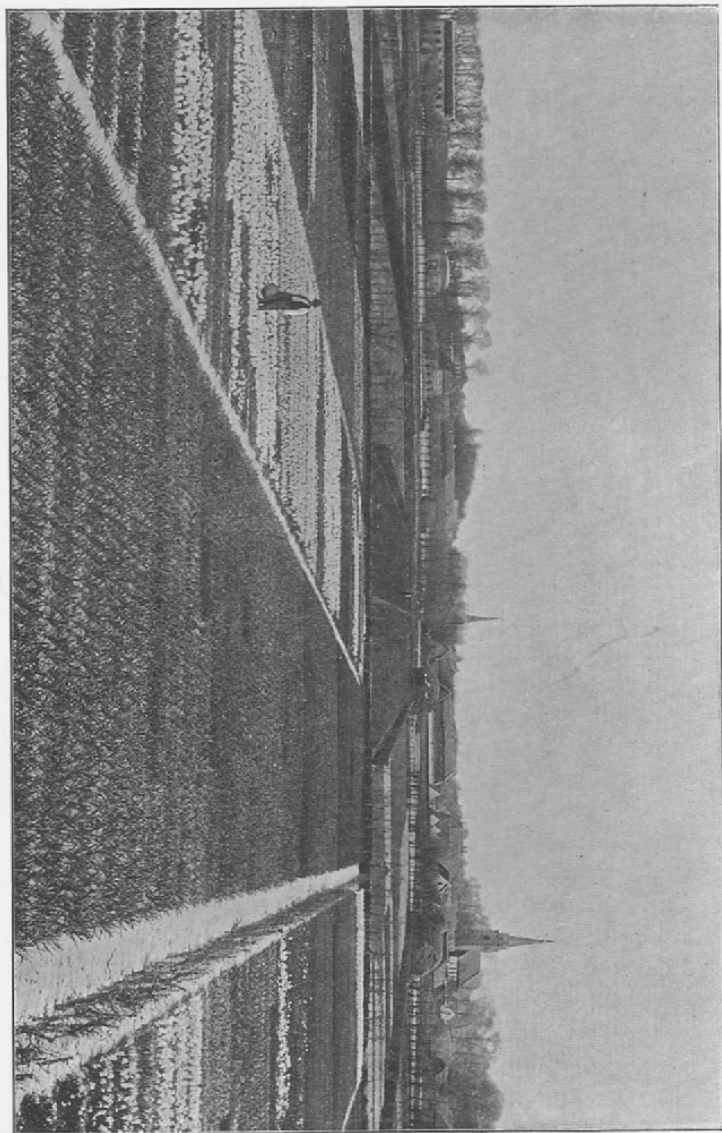
Schild waarop een op zijn achterste pooten zittende roode Leeuw is afgebeeld”, evenzeer onjuist was als de teekening, die hij er van reproduceerde: de bovenste helft van een rooden leeuw op gouden schild.

Het graven van de Nieuwe Beek zal wel in hoofdzaak zijn geschied, omdat de Oude geen voldoende vaargelegenheid bood noch kon verkrijgen, een bezwaar, dat natuurlijk door andere gegadigden voor de schipperij gedeeld werd, die dus gaarne ook den beteren vaarweg wilden benuttigen; doch het maken en onderhouden van dien vaarweg kostte geld, en daarom worden de drijfboomen, die aan de einden van den uitverkoren weg het „tot hiertoe en niet verder” duidelijk aangeven, slechts tegen betaling weggenomen. Die tol bestaat nog en wordt thans geheven door het R. K. Armbestuur, dat daartegenover ook zorgt voor de bevaarbaarheid der Nieuwe Beek, en waarschijnlijk meer voordeel van den tol zou kunnen boeken als het tolgeld matiger was gesteld.

Het recht der tolheffing in het westelijke deel der Nieuwe Beek — een „casus belli” in de gemeente Hillegom! — is indertijd door het R. K. Armbestuur met den tuin en Nieuwe Beek gekocht, heeft in 1911 bruto f624.— opgebracht, is bij keizerlijk decreet van 1811 en het Arrêté du Préfet van 1813 bevestigd, en een 15 tal jaren geleden door den Hoogen Raad onaantastbaar verklaard, volgens zeggen van den secretaris en het bestuurslid VAN BOURGONDIËN van genoemd bestuur.

Het niet malsch „tarief” van den tol, dat bij gemeld „Arrêté” is vastgesteld, luidt als volgt: Voor een binnenkomend turfschip . . . f 3.—. Voor een terugkeerend turfschip f 1.—. Voor een Hillegomsch trekschuitje f 0.30. Voor een vreemd trekschuitje f 0.60. Voor een vreemde zeilschuit

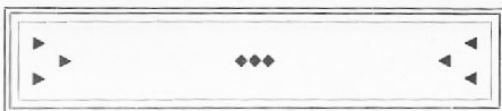

GEZICHT OP HILLEGOM IN 1905 VAN DE VEENENBURGERLAAN.

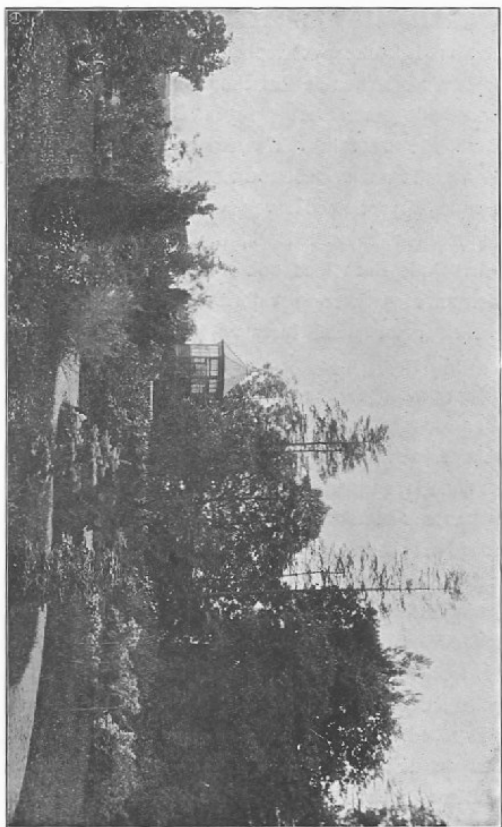
f 1.20. Voor een vaartuig komende uit de Leidsche vaart, om zand te laden, iedere keer *f* 0.15.

Er is in 1914 een *Waterschap Hillegom* ingesteld ter behartiging der scheepvaartbelangen in het afgezande „duin van Wilson”, tusschen de Rustenburgerlaan, Loosterwegen en de Oude Hillegommerbeek gelegen. Dit is het territorio der afzanderij, die reeds in 1827 werd begonnen door C. A. L. BARON VAN TUYLL VAN SEROOSKERKE VAN YSENDOORN.

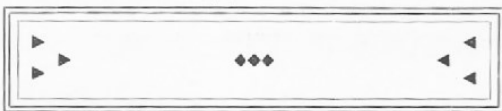
Voor de uitvoering daarvan was eene vaargemeenschap noodig met de Nieuwe Beek, blijkbaar was de oostelijke helft der Oude Beek toen ook reeds, of nog, onbevaarbaar, en niet voor verbetering vatbaar. In genoemd jaar kwam een contract tot stand tusschen genoemden heer en het R. K. Armbestuur, waarbij eerstgenoemde het recht verkreeg eene doorgraving te doen maken in de smalle strook grond tusschen de Oude en de Nieuwe Beek, die toegang geeft tot den Armentuin, onder voorwaarden: „dat door den concessionaris zou worden gemaakt en door hem en zijn successeuren onderhouden een kwakel over die doorgraving, en voor het vaarrecht door die coupure, tegenover de *Kromme Sloot*, eene jaarlijksche recognitie van *f* 15.— zou worden betaald; en dat bovendien de vaargemeenschap dóór die doorgraving nooit op een of andere wijze mocht worden gebezigd om het recht van tolheffing te ontduiken, dus den tol om te varen.” Nadat de afzanderij Van Tuyll, die eerst overging in het bezit van Wilson — vandaar dat de spraakmakende gemeente den naam „kwakel van Wilson” aan dien over die coupure gaf — in verschillend bezit verbrokkeld werd, kwam ook het onderhoud des kwakels aan verschillende personen, wat natuurlijk een degelijk onderhoud zeer bemoeilijkte. Het Armbestuur nam

TUIN BLOEMISTERIJ „BLOEMSWAARD IN 1907.

TUIN BLOEMISTERIJ „BLOEMSWAARD IN 1907.

daarom het onderhoud over tegen betaling eener jaarlijksche bijdrage door de onderhoudsplichtigen, in verhouding tot de grootte van elks grondbezit, en de kosten van het onderhoud.

In 1910, toen de kwakelbrug een geheele vernieuwing behoefde, zijn de bijdragen voor het onderhoud door alle onderhoudsplichtigen afgekocht, en het aandeel in het vaarrecht door alle cijnsplichtigen op één na.

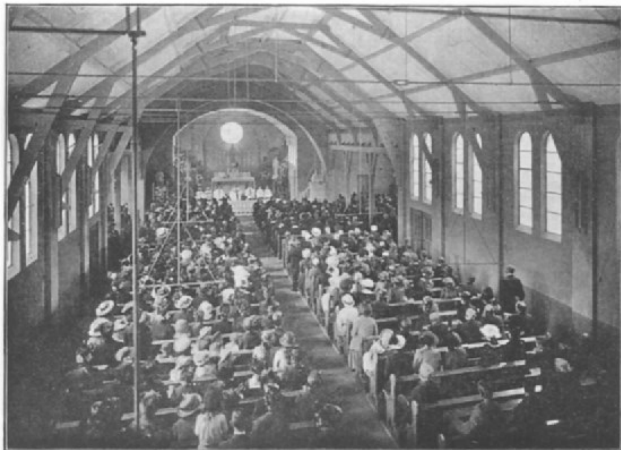
De „afzanderij Van Tuyll-Wilson” is ten slotte beëindigd door den heer HAGEDOORN, die in 1910, de ongeveer 45 bunders vlak gemaakte, aanstaande bloembollenlanden en daarin gegravene vaarsloten verkocht, met het servituut dat de koopers der in den verkoop begrepen landen het recht van varen hebben in de algemeene vaarsloten, die bij „de Kromme Sloot” aansluiten en in die sloot zelve; voor het onderhoud in bevaarbaren staat zal voortaan van wege het „Waterschap Hillegom”, dat in 1914 daarvoor opgericht is, gezorgd worden.

De Oude Hillegommerbeek, van de Trekvaart Leiden—Haarlem af tot aan de Ringvaart van den Haarlemmermeerpolder door de natuur gevormd en dus eeuwen-oud, is met de daarover liggende bruggen, in onderhoud bij de Zanderijpolder met uitzondering van het oostelijk gedeelte van de vereeniging van de Oude Beek met de Nieuwe Beek af, dat in onderhoud is bij de Gemeente.

Verder wandelende naderen wij spoedig den ingang van den met mooi opgaand geboomte opgeluisterden tuin om het forsche gebouw *Het Hof van Hillegom*, dat op een kaart van 1608 het *Hof van Nieuwrode* gedoopt is, naar den toenmaligen bewoner NYENRODE, oorspronkelijk — hoewel niet in den tegenwoordigen vorm — het verblijf der Ambachtsheeren van Hillegom.

R. K. NOODKERK IN 1916.

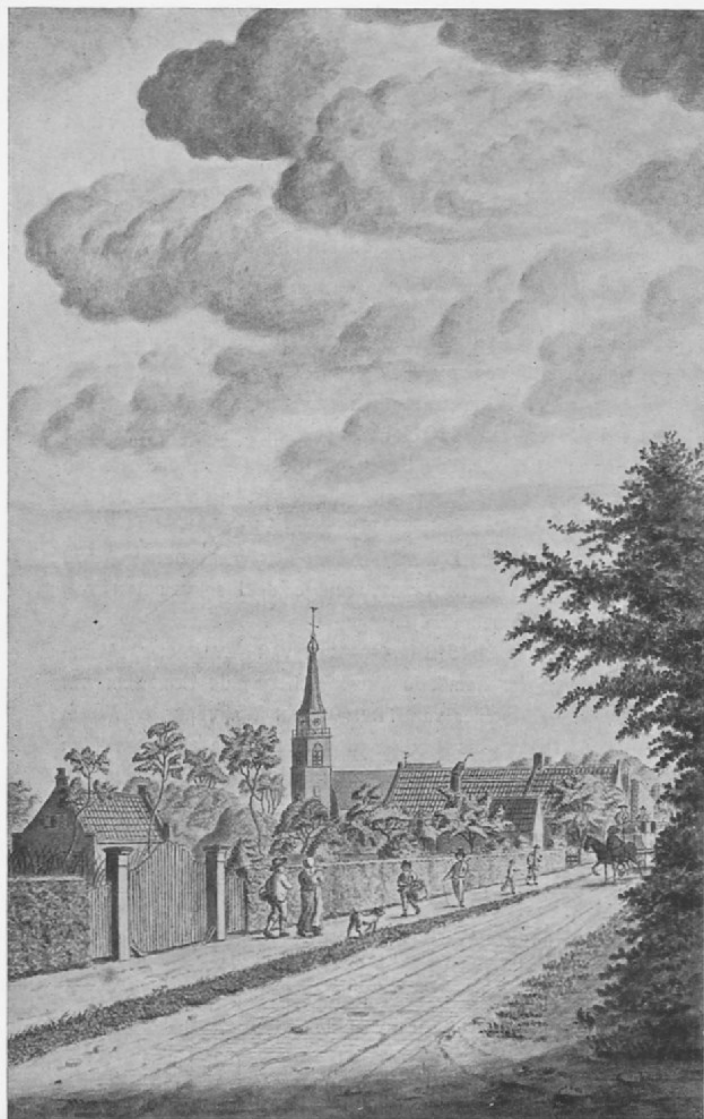
R. K. NOODKERK IN 1916.

Het „Hof van Hillegom”, dat in 1356 reeds vermeld wordt als pleisterplaats van den Landsgraaf, maar zeker reeds eerder bestond, werd in 1366 door HERTOG ALBRECHT VAN BEYEREN onder meer, als een „douarye” geschonken aan zijne echtgenoot; in 1441 werd ADRIAEN VAN RIETVELT er meê verlijd, in 1457 zijn zoon JAN, Procureur van Holland, die bij rechterlijk vonnis eenige lieden had doen verbannen, wat ten gevolge had, dat zijn „Hof” door eenige onverlaten in brand gestoken werd. Als schadeloosstelling werden hem de duinen bij *Margrietenburg* van *Margrietenbrug* af tot de Hillegommerbeek toe in leen gegeven. Op 15 Mei 1487 werd het vernieuwde „Hof” „met alle duinen, waranden en conijnen” tusschen de Lisser- en de Hillegommerbeek aan hem tot een onsterfelijk en „ongesplitst” leen verlijd door MAXIMILIAAN, Roomsch koning, graaf van Holland.

In 1490, 11 Maart, werd THYMAN VAN WAAVEREN, gehuwd met MARIA VAN RIETVELT, eenige dochter van JAN VAN RIETVELT, er meê verlijd.

Den 30 Januari 1518 is GIJSBERT VAN NEYENRODE, „Maarschalk van der Eem”, in huwelijk hebbende CORNELIA VAN WAAVEREN, dochter van THYMAN VAN WAAVEREN en MARIA VAN RIETVELT, als bezitter opgetreden. Na zijn overlijden is het, op 4 October 1564, „verheven” door CORNELIS VAN NEYENRODE, kanunnik van den Dom te Utrecht, en daarmede op 15 October 1584 verlijd zijne dochter CATHARINA VAN NEYENRODE, die huwde met JAN VAN SYPENSTEIN, „Meesterknaap van Holland”, wien zij het, bij testamentaire beschikking, overliet; hij werd er op 9 Maart 1616 mede verlijd. (Zie platen pag. 58 en 60).

In 1626 werd zijn zoon CORNELIS VAN SYPENSTEIN, gehuwd met CATHARINA VAN NEYENRODE, er mede verlijd

P. REMMERS.

HOOFDSTRAAT, NABIJ DE BEEKBRUG.

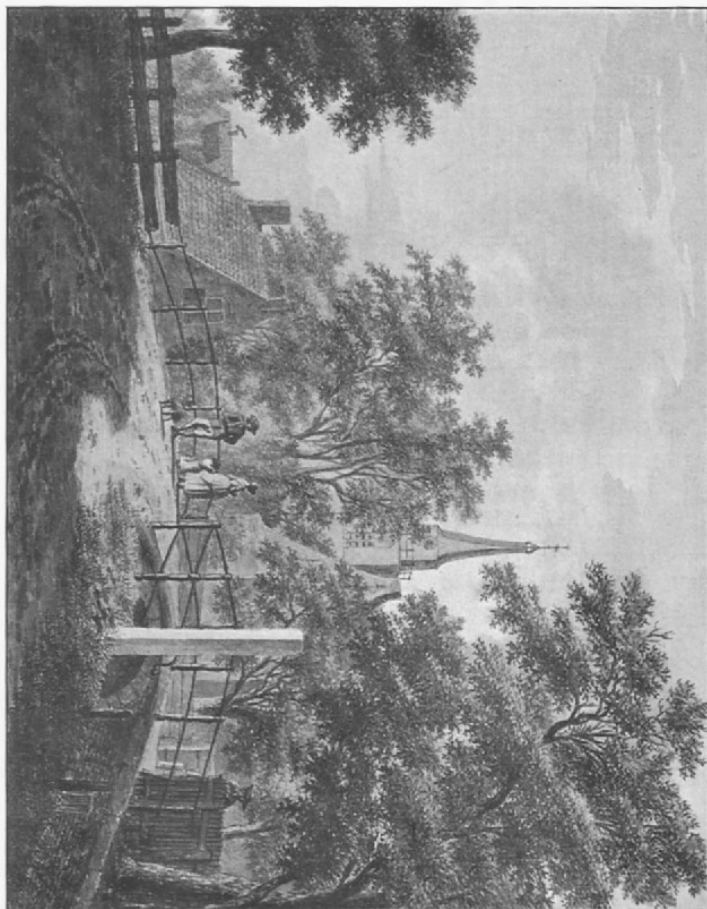
1810.

en het bleef bij zijne verwanten in bezit tot 1749. (Zie bijlage I en II).

In dat jaar (1749) werd MR. JAN SIX, Raad en Burge-meester van Amsterdam, Vrijheer van Wimmenum, Heer van Vromade, eigenaar, die in het jaar 1722 de *Ambachtsheer-lijkheid Hillegom* voor *f* 18.500 kocht uit de domeinen der Grafelijkheid van Holland. Het Hof bleef in handen der famielje Six tot 1822. Deze Ambachtsheer was een verdienstelijk man, die belangrijke verbeteringen aanbracht door het doen uitdiepen en verwijden van bestaande en het maken van nieuwe vaarten, het leggen van nieuwe bruggen, en het afzanden van „overstoven” duingronden, (reeds vermeld) waardoor die tot „vruchtbare teelgronden” werden gemaakt; daardoor handhaafden zich met eere Hillegoms „Groentens en Fruitens”, die zulk een goeden naam veroverd hadden, dat zij in 1717 een bijzondere groentemarkt te Amsterdam erlangden.

In 1725 en 1726 zond MR. JAN SIX, Heer van Hillegom, verzoeken aan Dijkgraaf en Hoogheemraden van Rijnland in, tot het bekomen van een octrooi tot het bestraten van den weg in het dorp Hillegom en het heffen van een tol, en op 2 en 4 Juni 1728 kwam het verbaal van inspectie van dien weg bij genoemd bestuur in, dus was de straatweg gereed. Er waren er onder zijn ambachtgenooten blijkbaar, die den nieuwen weg niet de noodige eer bewezen, want in 1730 kwam er bij Dijkgraaf en Hoogheemraden een request in om een keur tegen het werpen van vuilnis op de wegen.

Op het dorpspleintje door boomen omgeven, is een diepe put, die nog zuiver water geeft, en door den Heer van Hillegom bovengenoemd, in 1740 en 1741 is gemaakt doen worden. Er staat thans op dien put een

DE BEEKBRUG.

W. HORSTINK,
GEB. 1 NOV. 1796, GEST. 2 NOV. 1816.

W. HORSTINK,
GEB. 1 NOV. 1796, GEST. 2 NOV. 1816.

DE BEEKBRUG.

monumentale arduinstee-
nen pomp, versierd met de
wapschilden van dien
Ambachtsheer en zijne
echtgenoot, Vrouwe SIX-
VAN DEN BEMPDEN en
het jaartal 1740 dragende.
De pomp is nog in ge-
bruik en handhaaft dus
haar goeden naam sedert

1³/₄ eeuw.

In 1822 werd „het Hof van Hillegom” door den heer JAN SIX verkocht aan den heer A. H. BROUWER, en door diens erven, in 't jaar 1837, aan den heer GERARD LEEMBRUGGEN Jz. van wien het in 1867 overging aan H^A. LEEMBRUGGEN, gehuwd met JHR. W. A. L. MOCK. (Zie platen pag. 62 en 64).

In 1877 kwam het „Hof” door aankoop in bezit van den Heer HERMANUS VAN WAVEREN, een achterkleinzoon van HERMANN WEBER, die zich, om onbekende reden, den min of meer illusteren naam VAN WAVEREN kocht. Het Hof kwam dus toen slechts schijnbaar in het bezit der famielje, die er in het jaar 1490 mée „verlijd” werd, doch het geraakte er in het jaar 1903 voor goed weder uit, aangezien het in dat jaar, door een edele schenking, aan de gemeente overging, die het tot *Raadhuis en Gemeente Secretarie* bestemde en deed inrichten. (Zie plaat pag. 68).

Deze „vorstelijke” aanbieding wordt den nakomeling, als voorbeeld, verkondigd door een prachtig in kleuren geteekende oorkonde van de hand des heeren ANDRÉ VLAANDEREN

DE HAVEN IN 1830.
GEZICHT OP DE WONING VAN MEJ. WED. DE NIJS, OP DEN ACHTERGROND DE
BEEKBRUG EN DE HOFTUIN.

DE HAVEN IN 1890.

te Haarlem, (zie plaat pag. 66) prijkende in de Raadzaal en luidende:

TER DANKBARE HERINNERING AAN DE EDELE
SCHENKING VAN DEN HUIZE GENAAMD
„'T HOF VAN HILLEGOM”

DOOR: GERRIT JAN VAN WAVEREN TE HAARLEM,
HERMANUS VAN WAVEREN TE HILLEGOM,
HERMANUS HENDRIK VAN WAVEREN JUNIOR
TE HAARLEM, ADRIAAN PIETER VAN WAVEREN
TE BLOEMENDAAL, MARIE HENDRIK VAN WAVEREN
TE LEIDEN, DEN 4^{EN} MAART 1903 GEDAAN AAN DE
GEMEENTE HILLEGOM, MET DE BEDOELING DEZE
BEZITTING TE DOEN STREKKEN TOT EEN BLIJVEND
SIERAAD EN TOT NUT VAN DE GEMEENSCHAP,
WAAROP HET HUIS ALS RAADHUIS IN GEBRUIK IS
GENOMEN EN DE TUIN ALS PUBLIEK WANDELPARK
IS OPEN GESTELD.

HILLEGOM DEN 4 MAART 1903.

NAMENS HET GEMEENTEBESTUUR:

VAN DER JAGT

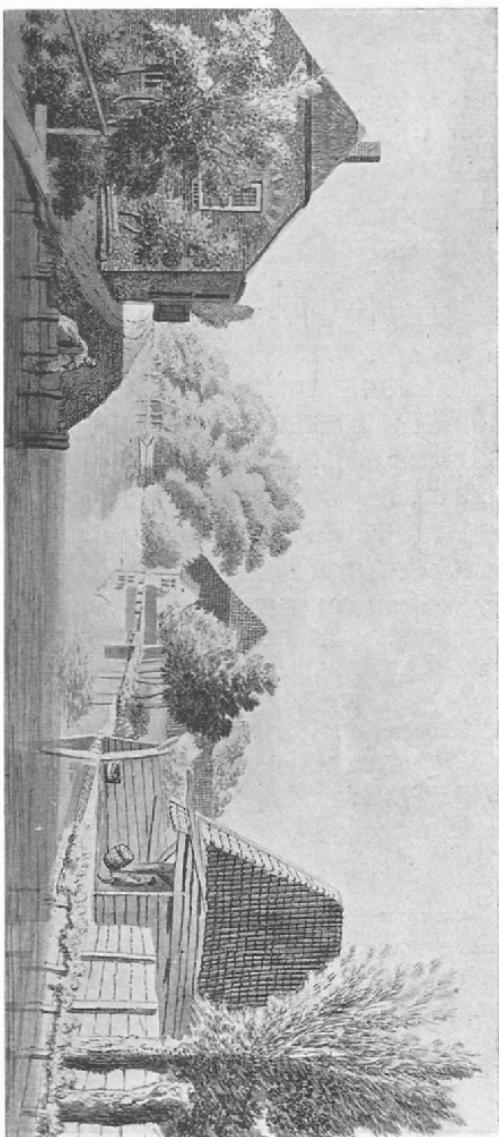
SECRETARIS.

D. WENTHOLT

BURGEMEESTER.

Misschien verschijnt er op een goeden dag wel een wit marmere gedenksteen in den voorgevel van 't Hof, hetgeen een nog sprekender, publieke hulde voor de „vorstelijke” schenking zou zijn.

Hoewel „Het Hof” „een slot van eeuwen her” is, waarvan

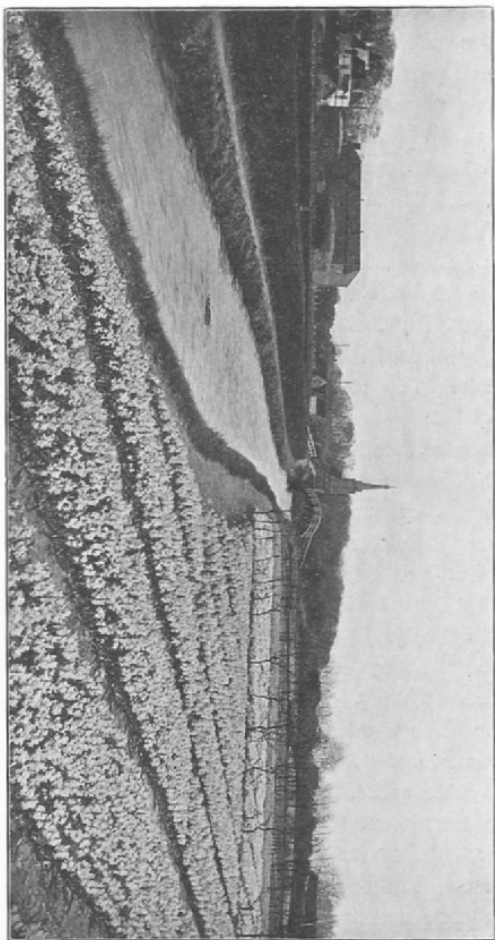
de slotgracht nog aanwezig of op het terrein is na te speuren, valt er verder weinig van te beweren, want sporen of bouwkunstige reliquieën van den eersten- of een lateren eeuwen-heugenden-bouw, zijn niet meer aanwezig; het zal wel voor een der bezitters uit de 19^e eeuw zijn gebouwd, in den flinken, doch stijloozen „stijl”, beter „trant” dier dagen.

In 1909 is de tuin, of eigenlijk beter gezegd „de plantage”, om het Hof benuttigd voor het houden van een bloemententoonstelling. De opening dezer tentoonstelling had plaats in tegenwoordigheid van den Commissaris der Koningin in Zuid-Holland, het gemeentebestuur en de hoofdbesturen der vereenigingen op het gebied der bloembollenteelt. (Zie platen pag. 70 en 72).

Nadat de voorzitter, de heer H. V. VAN ZANTEN Jz., in een keurige rede het ontstaan der vollegronds-tentoonstellingen had geschetst, de historische merkwaardigheden herdacht en tevens er aan herinnerde, dat ook deze plek voor de bloembollencultuur hare beteekenis heeft, daar er door een vroegeren bewoner, de heer LEEMBRUGGEN, vele nog heden bestaande tulpensoorten (bijna alle die namen van schilders dragen) gewonnen werden, opende op zijn verzoek de burgemeester, de heer D. WENTHOLT, als eere-voorzitter, de tentoonstelling.

Ten slotte voerden ook de Commissaris der Koningin en de voorzitter der Algemeene Vereeniging voor Bloembollencultuur het woord. Herinnerend aan het dertig jarig bestaan der afdeling, wees de laatste spreker er op, dat de beteelde oppervlakte bloembollengrond in dat tijdvak, in deze gemeente, van nog geen 100 tot 500 H.A. gestegen was.

De tentoonstelling was op het terrein aan de straatzijde aangelegd met talrijke perken en onregelmatige groepen

DE OUDE BEEK IN 1915.

DE OUDE BEEK IN 1915.

onder de zware boomen op het eenigszins golvend terrein dezer oude buitenplaats. Uit Aalsmeer waren verscheidene groepen conifeeren, hulst enz. ingezonden, waardoor de indruk van het geheel niet weinig werd verhoogd. Aan de achterzijde van het huis was een aanleg in regelmatigen Franschen stijl aangebracht, welke zeer geslaagd genoemd mocht worden. De geheele aanleg was ontworpen door den heer CASPER LUDWIG te Hillegom.

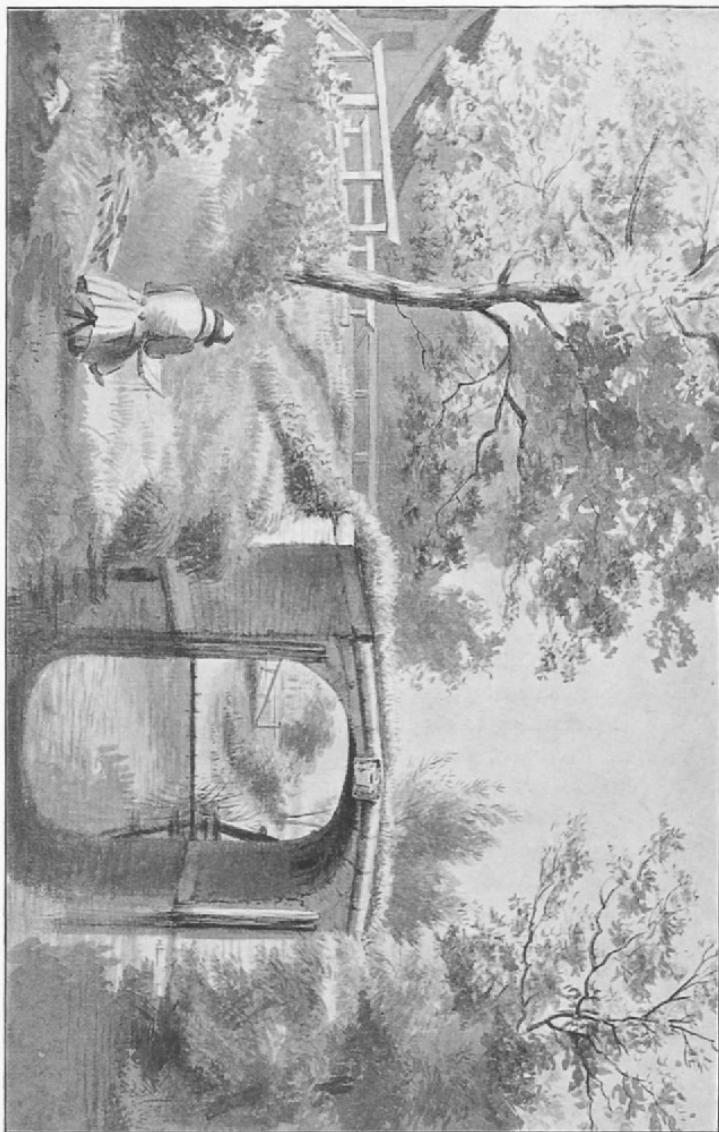

Door verspreiding op ruime schaal, ook in het buitenland, van aanplakbiljetten, sluitzegels en persberichten was de aandacht op deze onderneming gevestigd. Deze tentoonstelling, welke werd geopend op 8 April en gesloten op 8 Mei, zal dan ook in de dankbare herinnering van elk rechtgeaard Hillegommer, als een ster in het eenvoudig plattelands-bestaan, blijven voortleven.

Na dit plichtmatig oponthoud keeren wij tot de Dorpsstraat terug, en zien tegenover den ingang van het „Hof”, op den hoek van straatweg en dorpsplein de *gewezen Gemeente-secretarie en Raadszaal*, thans, blijkens zijn *gemeente-wapenschild*: „zijnde van goud, beladen met een fasce van synople, en verzeld van drie léliën van keel, staande twee en chef en één en pointe”, (Hooge Raad van Adel) dat boven de deur prijkt, nog in gebruik bij de gemeente, te weten als *politiebureau*, terwijl het *Rijksontvangerskantoor* er tevens in gehuisvest is.

In 1872 (18 April) werd door burgemeester S. BARON VAN HEEMSTRA de eerste steen gelegd voor dit gebouw, vanwaar de gemeente-administratie, blijkens de voormelde

HIPPELAARSBRUG ± 1836.
OP DEN VOORGROND DE SCHILDER J. W. PIENEMAN.

G. LEEMBRUGGEN JZN.

HIPPELAARSBRUG ± 1836.
OP DEN VOORGROND DE SCHILDER J. W. PIENEMAN.

oorkonde, in 1903 is overgebracht naar 't Hof van Hillegom.

Naast dit „gemeentehuis” in ruste, dat toch nog een „gemeentehuis” is, staat ten westen de tegenwoordige *Hervormde Kerk*, vóór de Hervorming eene Roomsche kerk en als zoodanig „in de heilige linie” geplaatst, met het koor naar het Oosten gekeerd, en den H. Martinus gewijd. Waarschijnlijk is de kerk oorspronkelijk in romaanschen stijl gebouwd, want daar men in de kleinere dorpen, in de omgeving van Hillegom, reeds vóór het jaar 1200 kerken stichtte, zal men het oude „*Hillinen*” ook niet van kerkdienst verstoken hebben gelaten tot na 1200, maar die oudste kerk zal dan in dien goeden ouden tijd, toen oorlog voeren met het daarbij behorende verwoesten van kasteelen, kloosters en kerken een soort van sport voor „de Edelen” schijnt geweest te zijn, verwoest zijn, en na 1200 opgebouwd in gothischen stijl, die, na dat jaar, den ouden romaanschen stijl, voor kerkbouw althans, verdrong. De oudste, bekende afbeeldingen der kerk vertoonen althans reeds een gebouw in gothischen stijl (met spitsbogen).

Op 29 October 1575 werd dat kerkgebouw „door de Spanjaarden” (of door het grauw onder het predikaat van „beeldenstormers”?) vernield, doch de hooge toren, die niet branden wilde, bleef staan. Eene afbeelding (zie platen pag. 74 en 76) van 1607 vertoont de gedeeltelijke ruïne van eene veel grootere kerk dan de tegenwoordige, met *ingebouwen* toren wat bij den oorspronkelijken bouw van een kerk uit den ouden tijd zelden, in den romaanschen stijl bijna nooit voorkomt. Het oude „koor” was in 1606 weer knap opgebouwd om althans eenige localiteit voor godsdienstige samenkomsten te hebben. Ook elders wordt vermeld: „Daar de kerk van 1575 tot 1606

G. LEEMBRUGGEN JZN. HET HUIS TE HILLEGOM (HET HOF)
 NAAR A. RADEMAKER. BEGIN 1600 (VOORZIJDE).

G. LEEMBRUGGEN JZN. HET HUIS TE HILLEGOM (HET HOF)
 NAAR A. RADEMAKER. BEGIN 1600 (ACHTERZIJDE).

verwoest heeft gelegen, is het alleszins denkelijk dat Ds. E. J. VERHOEVEN, in 1607 hier gekomen, de 1^e predikant is geweest." ¹⁾ Waarschijnlijk is de kerk in het jaar 1620 in den vrijwel tegenwoordigen vorm verbouwd, want het groote bord van dat jaar, dat in de kerk hangt, zou moeilijk in het nood-koorkerkje een plaats hebben kunnen vinden.

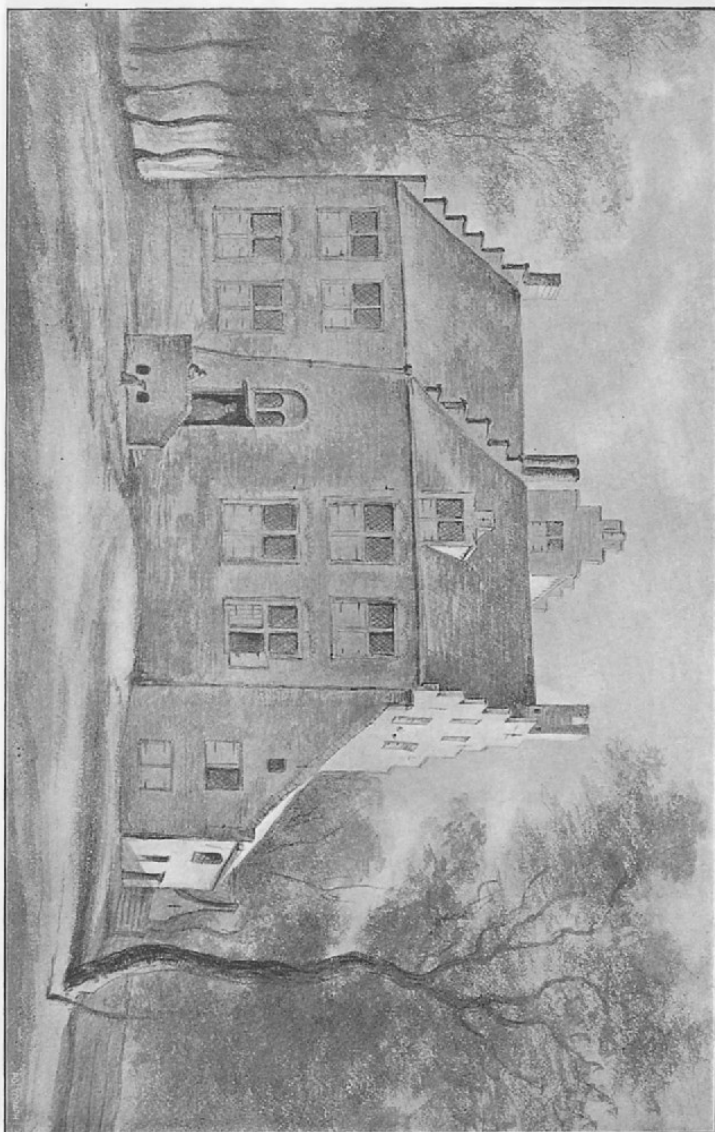
Van het uiterlijke der kerk, in een somber-grauwen mantel gehuld, is niet veel belangrijks te zeggen, dan misschien dit, dat de toren een bijzonder rijzige spits met buitengewone peer draagt, en dat het de herkomst uit verschillende tijden verraadt: het oostelijke deel, het oude „koor", met een verlengstukje (herbouw 1606) heeft de aloude *spitsboogramen* en inwendig denzelfden vorm in de houten overhuiving van het schip behouden; en de latere aanbouw tot aan den toren, lagere ramen met half-cirkelvormige overtogingen en ook het inwendige der kerk het verdere „schip" of „ruim" dien laatsten halven cirkelvorm en geringere hoogte verkregen. (Zie platen pag. 78).

Misschien heeft niet zucht tot bezuiniging of om eens „wat anders" „iets nieuws" te maken, maar de acoustiek, de bereikbaarheid, der kerk den doorslag gegeven bij het bepalen van die mindere hoogte van het „verhemelte", die aan de schoonheid en indrukwekkendheid van het kerkgebouw, vooral inwendig, niet ten goede is gekomen; in het bijzonder gezien van „het koor" is het alsof fragmenten van twee kerkgebouwen tegen elkaar geschoven zijn. Bij het binnentreden maakt het ruim ondanks het ontbreken van zuilen, die er wel nooit aanwezig zullen zijn geweest al

¹⁾ Misschien wel de *meest bekende* uit het begin der Hervorming hier ter plaatse, *niet de eerste*, zooals nader blijken zal.

G. LEEMBRUGGEN JZN.
NAAR R. ROOIJMANS
(GEB. AMST. 1629, GEST. 1696/7)

„HET HOF” TE HILLEGOM IN 1640.

G. LEEMBRUGGEN JZN.
NAAR R. ROOIJMANS,
(GEB. AMST. 1629, GEST. 1696/7)

„HET HOF” TE HILLEGOM IN 1640.

behooren zij als het ware tot den gothischen kerkbouw, een min of meer ernstigen, voornamen indruk, met zijn zeven luifelbanken, waarvan de overhuivingen op kolommetjes dragen, en één bank het wapenteeken der famielje VAN LOON draagt, een naam, die in de annalen van Hillegom tevergeefs gezocht wordt. Het orgel van geringe afmetingen en zonder speciale versierselen zal wel dit zijn, dat in 1793 werd geschonken door den Ambachtsheer JAN SIX.

De preekstoel in goede verhoudingen, zonder ander snijwerk, dan de mooie consoles waarop de kuip rust, is, evenals de banken, van blank gelaten eikenhout.

De koperen lezenaars voor den predikant en voor den voorlezer, en de koperen lichtkronen uit de 17^e eeuw, die zeker eenmaal aanwezig zijn geweest, zijn vervangen door onbeduidende houten boekdragers en, voor de ruimte veel te ijle gaslampen.

Tegen den westelijken wand, ter wederzijden van den preekstoel, hangen twee monumentale, mooi bewerkte houten „borden”, die het kerkrui niet weinig opluisteren.

Het noordelijke is een *Wet-bord* met het blazoen der famielje VAN LOON in het tympan van het fronton, dat het bord bekroont, en het dubbel monogram M.B.V.L. (één in spiegelbeeld) doorengestremd beneden, waar ook staat: Dit is hier gesteld ter begeerte van MARGARETHA DE BAS, Weduwe van Mr. WILLEM VAN LOON Schepen en Raadt der stadt Amsterdam MDCLXXIX. De fraai gemarmerde pilasters die het fronton dragen, zijn met vergulde kapiteelen en bazementen versierd. Het tweede bord, aan den zuidkant van den preekstoel, is een *Bede-bord* van subtieler maaksel dan het andere; de pilasters, die eveneens een frontispice dragen, waarin een adelijk wapenteeken pronkt, zijn verfraaid

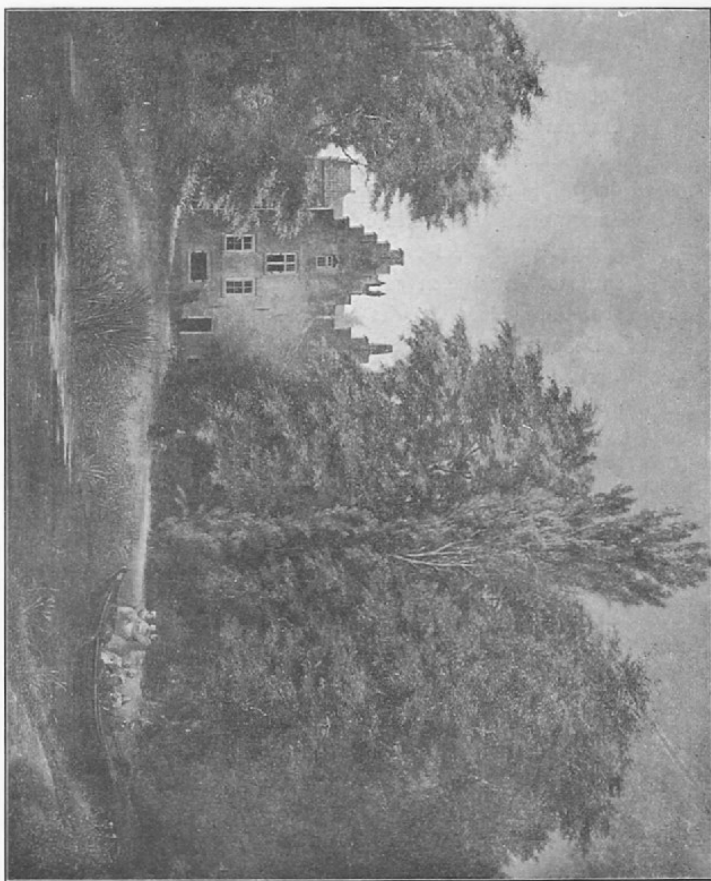
met fijne cannelures, in het midden door een vergulden diamantskop onderbroken, en waarin tot ongeveer een vierde van de geheele hoogte vergulde pijpjes staan.

Aan de beneden-zijde is in fraaie elsevier-kapitalen vermeld „GEGEVEN BIJ VROUW WEDVW WIJLE JONCKER CORNELIS VAN NIENRODE”. — de weduwe van den Domkanunnik — geflankeerd door: „ANNO MDCXX”. Vermoedelijk wijst dit jaartal tevens uit, dat de kerk toen herbouwd was in den tegenwoordigen staat, want het groote bord zou in het kleine koor-noodkerkje moeilijk een goede plaats gevonden hebben, en het voorname bord zou er zeker ook misplaatst geweest zijn, bij den schamelen bouw en inrichting.

Opschrift van het bord:

BEDE.

O! God! die 't ongenaakbaar licht bewoont.
Met Majesteit van 't Hemelsch Hof gekroont
Laat hier de kracht van ons ootmoedig smeeken,
Door Uw Genae, tot door de wolken breeken
Vergeef de schuldt die 't wroegende gemoedt
Met Smert gevoelt, laat Jezus dierbaar bloedt:
De vuile smet van onze daden wissen.
Hij zij ons licht, in 's wereldts duisternissen,
Zijn Waarheid leve, en overwinn Zijn Woordt
Zij hier zoo Rein verkondight als gehoordt.
Geen uitheemsch Juk geen dwang van 't vrij geweten,
Beknell' ons ooit met een benauwde keten.
Noch stoor' den dienst van 't Heilverbondt in 't Landt;
De Vrijheid door Uw Almacht hier geplant,

„HET HOF TE HILLEGOM”, AAN DE ACHTERZIJDE GEZIEN
NAAR EENE SCHILDERIJ, VERVAARDIGD DOOR DEN EIGENAAR G. LEEBRUGGEN JZ.
EN GESTOFFEERD DOOR J. W. PIENEMAN.

„HET HOF TE HILLEGOM”, AAN DE ACHTERZIJDE GEZIEN
NAAR EENE SCHILDERIJ, VERVAARDIGD DOOR DEN EIGENAAR G. LEEBRUGGEN JZ.
EN GESTOFFEERD DOOR J. W. PIENEMAN.

D. VIS BLOKHUYSEN.

DE VIJVERS ACHTER „HET HOF“ IN 1865.

Staa altijd vast in haren stand en waarde.
 Totdat hierna een nieuw' en beter' aarde,
 Door U belooft, daar liefde en vrede leeft
 Ons opneem' in het Rijk dat Christus geeft.

Onder de banken ziet men hier en daar stukken van grafzerken, doch in het gewezen koor kan men nog geheele, prachtig gebeeldhouwde exemplaren in optima forma bewonderen.

Een van arduin en reusachtig formaat, lang 3.12 M., breed 1.85 M., dik 0.27 M., heeft in het midden een kransig in renaissance stijl uitgevoerd en prachtvol ontworpen famieljewapen, met lofwerk, de symbolen der vergankelijkheid en engelenfiguren, omgeven.

De zijkanten van deze zerk zijn opgeluisterd met 16 kwartieren van Heerlijkheden of famielje-wapen-schilden, links: „VAN DER BIES“, „WALEN“, „GERBERT“, „DE VLEESCHHOUWER“, „HALLING“, „HELLING“, „VAN BEAUMONT“, „FANNIUS“, rechts: „HANEKOP“, „VAN DEN BROEK“, „VAN NEVEROM“, „SCHADE“, „BUIJSEN“, „VAN NYWENRODE“, „VAN DEN CORPUT“ en „VAN SYPENSTEYN“.

Aan de onderzijde staat vermeld in genoemde elsevier letters: „Hier leijt Begraven Heer CORNELIS FANNIUS, VRIJHEER VAN OUT-HAARLEM, HEER VAN CORTENBOS, RAETSHEER IN DEN HOVE VAN HOLLT, ZEELANT EN VRIESLT, WEEGENS DE HEEREN EDELEN, STERF AN. 1675, DEN 3 NOVEMB“.

EN

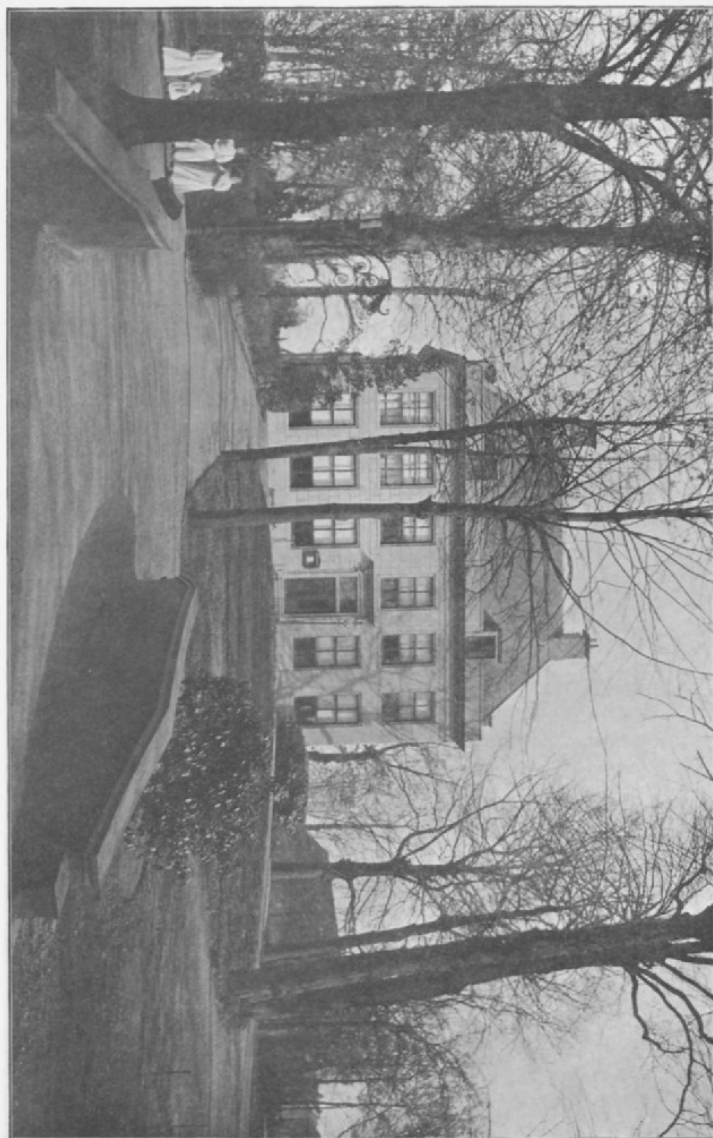

VROUWE CATHARINA VAN SYPENSTYN, VRIJ VROUWE VAN OUT HAERLEM SYNED HUYSVROUWE, DIE NADERHANT WEDER GETROUWT HADDE HEER GERAER BICKER VAN ZWIETEN, HEERE VAN ZWIETEN, EERSTE PRESIDERENDE . . . . NM^r. DES GRAEFLEYCKH^{ts} VAN HOLLANT . . . . . ORDIN^s VAN DER STEDE . . . . . ET RYNLT, SY STERF DEN 27 . . . . .

De weggelatene gedeelten zijn onleesbaar, doordat men er stijlen op geplaatst heeft, waarop de galerij draagt. Verder ligt in het gewezen koor, een, voor zijnen ouderdom nog vrij goed bewaarde, weinig geschonden, wit marmeren grafsteen aan verdere vernieling door menschen-schoeisel en stoelpooten ten prooi, waarop een, voor dien reeds beginnenden vervaltijd nog goed ontworpen en verdienstelijk gebeeldhouwd famieljewapen der Andrioli's pronkt, en het opschrift BARTHOLOMEUS ANDRIOLI CIVIS MEDIOLANENSIS OBIIT AMSTELODIAMI DIE 21 MAYE 1756 ANNO SVAE AETATIS 72. Dit beteekent: Bartholoméus Andrioli, Milaneesch Burger, stierf te Amsterdam den 21^{en} dag van Mey 1756, in het 72e jaar zijns levens.

In het voormalig koor, ten noordoosten, liggen drie zerken van arduin naast elkander op een graf waarvan één het wapenteeken der famielje Six en de andere een tulp vertoont; op de samenvoeging van twee der zerken is het monogram S. en X. doorengestregeld ingehakt. Voorts staat over de drie zerken verdeeld een zinnrijk, waarschuwend grafschrift:

ES QUOD ERAM, LECTOR, QUOD ERIS SUM CORPORE
 . . . . OMNIA SUNT DOMINUM PRAETER AMARE NIHIL.
 MDCLVI.

„HET HOF” IN 1908, THANS GEMEENTEHUIS.

„HET HOF” IN 1908, THANS GEMEENTEHUIS.

Vertaling: Gij zijt, lezer, wat ik eens was.
 Wat gij eens zult zijn, ben ik,
 Nu mijn lichaam vergaan is.
 Alles is ijdelheid, de liefde tot God uitgezonderd.
 1656.

In het midden, ten zuiden, ligt een arduinen zerk met familjewapenschild en bladmotieven-versieringen door een helm gedekt, en waarop twee kinderfiguren in paradijskostuum voorkomen, die samen een hangslot dragen. Het opschrift in elsevier kapitalen luidt:

HIER LIJDT BEGRAVEN JACOB DE ROUVERY, IN ZIJN
 LEVEN PREDIKANT ALHIER, STORF PRIMO JULY 1644.
 EN ZIJN HUISVROU ELISABETH DE FOURMEN STRARA
 STORF A^o 1624, 26 JULY.

EN ZIJN HUISVROU MARIA GAILLIET, STORF A^o 1630,
 22 FEBRUARY.

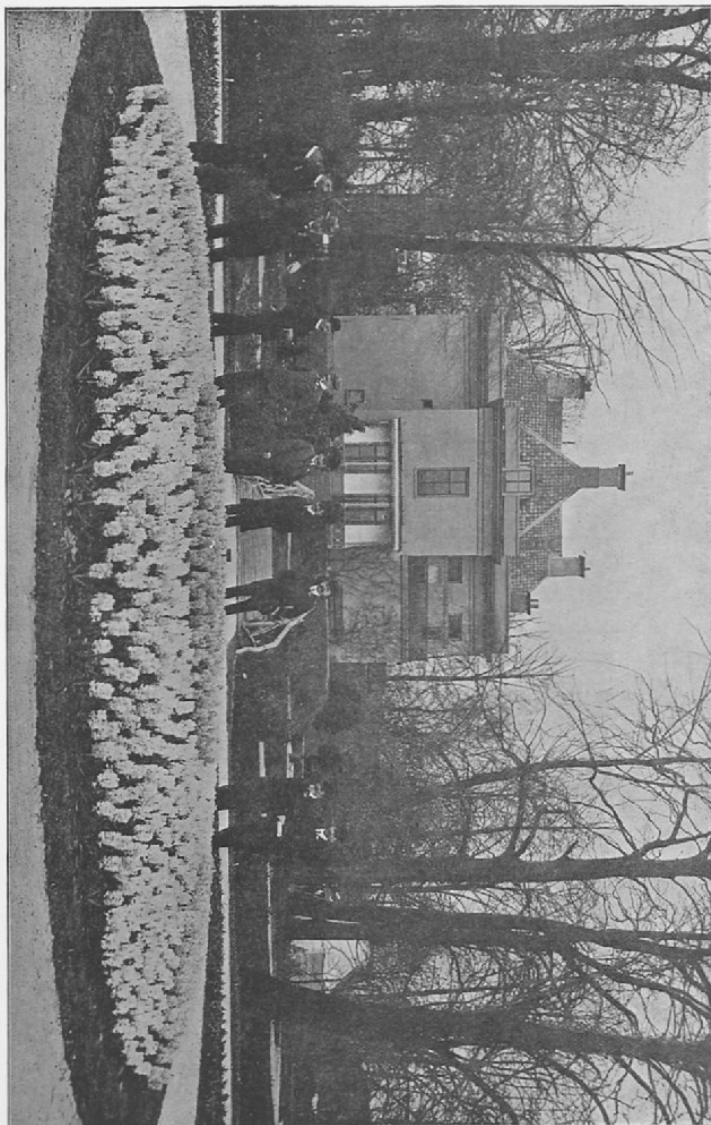
In het gewezen koor, zuidzijde, ligt nog een grafzerk, die de aandacht trekt door een wapenschild, gedekt door een gravenkroon, met sobere omsiering, een hoefijzer als wapenteeken, en daaronder in elsevier-kapitalen

HIER LIJDT BEGRAVE
 MARIA LOOGEN, HUYSVROUW VAN
 NIJS VAN DER HOEFF,
 OBIIT DEN 1 JUNY
 1768
 NIJS VAN DER HOEFF
 OBIIT DEN 16 MEY
 1782.

In den oostelijken muur van het voormalig koor is een

ACHTERZIJDE VAN „HET HOF” TIJDENS DE TENTOONSTELLING
 IN 1909, MET DE TENTOONSTELLING-COMMISSIE.

DOMINI HENRICI LUDOVICI PETRI COMITIS DE BRE-
 [DERODE
 JOSEPHI II ROMANORUM IMPERATORIS ET REGIS
 [HUNGARIAE CAMERARII ACTUALIS ATQUE IN CAS-
 [TRIS CONFOEDERATORUM
 PROVINCICIARUM CHILIARCHI ETC: QUAE VIVERE
 [DESSIT VIGESIMO
 TERTIO NOVEMBRIS 1784, AETATIS SUAE QUADRA
 [GESIMO QUARTO
 R. I. P.

Vertaling:

Aan den besten en hoogsten God gewijd.

Aan de zalige nagedachtenis van de hoogedele en genadige Vrouwe Cornelia Maria Catharina, uit de famielje der markiezen Andrioli,

van het Hertogdom Milaan, echtgenoot van den hoogedelen en edelmoedigen heer:

den heer Hendrik, Lodewijk Petrus, Graaf van Brederode, dienst-doend kamerheer van Keizer

Jozef den tweeden der Vereenigde Romeinen en Koning van Hongarije, en

kolonel in het leger der Vereenigde Provinciën enz., die heeft opgehouden te leven op den

derden November 1784 in het vier en twintigste jaar van haar leven.

Zij ruste in vrede.

Naast dit gedenkteeken hangt, rechts, een „rouwbord”, aan den bovenkant opgeluisterd met een wapenschild, waarop links een rooden „leeuw” op gouden grond, waarboven blauwen balk van onderen getand; rechts boven een „adelaar”

A. RADEMAKER. DE DOOR DE SPANJAARDEN
IN DE BELEGERING VAN HAARLEM VERDELGDE KERK
MET HAAR HERMAAKT ACHTERSTUK, ZOALS HET WAS IN DEN JARE 1607.

A. ZEEMAN. NED. HERV. KERK. 1727.

met uitgespreide wiken, beneden twee sterren en twee zijden van een driehoek, waaronder een hondje staat, alles op gouden grond. Het opschrift, in kapitalen, luidt:

CY GISSENT MESSIR BARTHOLOMÉ ANDRIOLI, DES MARQUIS DE CE NOM, NATIF DE MILAN, DÉCÉDÉ LE 21 MAI 1756, AGÉ DE 72 ANNÉES.

SON ÉPOUSE, DAME GERTRUDE SPRINGER, DÉCÉDÉE LE 6e SEPTEMBRE 1788, AGÉE DE 83 ANNÉES.

SA FILLE, DAME CORNÉLIE MARIE CATHARINE ANDRIOLI, ÉPOUSE DE MESSIR HENRI LOUIS PIERRE COMTE DE BRÉDERODE, CHAMBELLAN DE S. M. IMPÉRIALE ET ROYALE APOSTOLIQUE, COLONEL D'INFANTERIE AU SERVICE DE LA REPUBLIQUE DES PROVINCES UNIES DES PAYS-BAS. DÉCÉDÉ LE 23 NOVEMBRE 1784, AGÉE DE 44 ANNÉES ET 6 MOIS.

Vertaling:

Hier rusten, de heer Bartholomeus Andrioli, van den stam der markiezen van dien naam, geboren te Milaan, overleden 21 Mei 1756, in den ouderdom van 72 jaren.

Zijne echtgenoot, Vrouwe Geertruida Springer, overleden den 6ⁿ September 1788, in den ouderdom van 83 jaren.

Zijne dochter, Vrouwe Cornelia Maria Catharine Andrioli, echtgenoot van den heer Hendrik Lodewijk Pieter Graaf van Bréderode, kamerheer van zijn Keizerlijken-apostolisch-koninklijken Majesteit, kolonel van de Infanterie in dienst van de Republiek der Vereenigde Nederlanden.

GEZICHT OP DE KERK IN HET JAAR 1790.
LINKS DE MOLENSTRAAT, OP DEN VOORGROND RECHTS HET IN
1767 GEBOUWDE NED. DUITSCH HERV. ARMEN- EN WEESHUIS.

DE SIXLAAN.

Aan den noordoost kant van het koor, op de galerij, hangt nog een rouwbord.

Bij wijze van bekroning is het versierd met een familie-wapen-schild, waarop een staande roode „leeuw” (op gouden grond) geweldig leeuwerig doet. Als tenants staan twee parmantige griffioenen naast het schild, en houden banieren aan standaards omhoog, waarvan de linksche een gouden veld, met staanden rooden „leeuw” en blauwen getanden balk daar boven, te aanschouwen geeft.

De rechter banier exposeert een blauwen grond, waarover twee horizontale golven slingeren. Onder het wapenschild, op het bord, staat in kapitalen:

CAREL ALEXANDER THADÉUS REINOUD VAN
[BRÉDERODE

OVERLEEDEN

DEN 2ⁿ DECEMBER 1830

EN

ALEXANDER CAREL BARTHOLOMEUS LODEWIJK VAN
[BRÉDERODE.

OVERLEEDEN

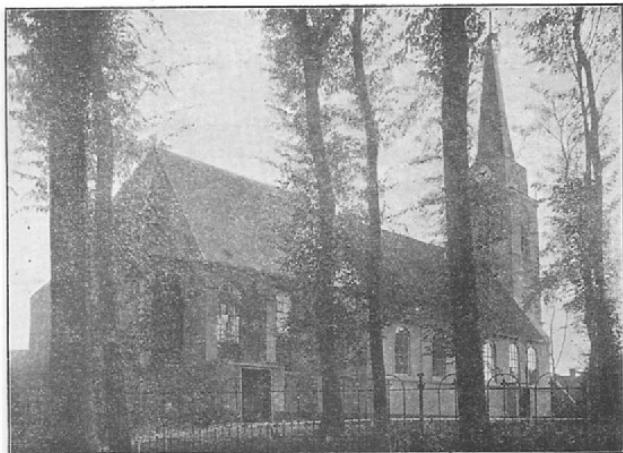
DEN 2ⁿ SEPTEMBER 1832,

BEIDE BEGRAVEN OP HET ¹⁾ KERKHOF ALHIER.

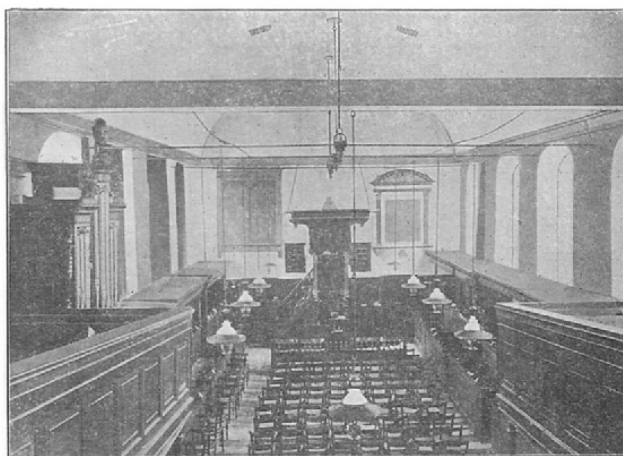
Met deze tweelingbroeders was dit roemrijke geslacht uitgestorven.

In den toren der Hervormde kerk, in onderhoud bij de burgerlijke gemeente Hillegom, hangt een bijzonder mooi gevormde en helder als kristal klinkende luidklok, hoog met de kroon 0.95 M., en 0.96^s M. in grootste middellijn, ver-

¹⁾ Hier stond vroeger R. K.

NED. HERV. KERK IN 1905.

INTERIEUR NED. HERV. KERK IN 1905.

sierd met een breeden rand van arabesken, in drie rijen verdeeld, zoo mooi, zoo geestig van teekening en scherp gemodelleerd, dat het waarlijk jammer is, dat men niet landgenoot en vreemdeling er heen leiden kan in bedevaart naar dit prachtstuk van Nederlandsche kunstnijverheid uit onze glorie-eeuw; maar hélaas! er bij te komen is bijna een halsbrekend werk: wat een trap! en het bezien is bezwaarlijk wegens gebrek aan licht. Ik hoop dat iemand, wiens werk juist het daglicht niet dulden kan, er eens toe komt er een afbeelding bij „bliksem-licht” van te maken.

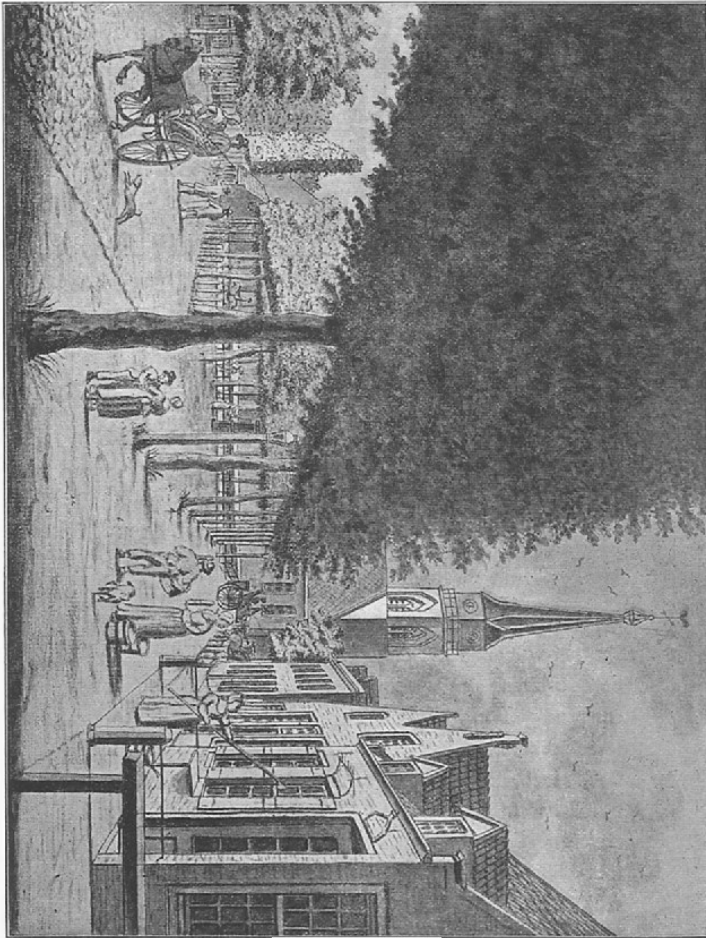
Het opschrift in mooie, scherp gegoten elsevier letters „en relief”, luidt:

VERBUM DOMINI MANET IN AETERNUM. EVERHARDUS SPLINTER ME FECIT ENCHUSAE ANNO 1640.

Vertaling:

Het woord Gods blijft tot in eeuwigheid. Evert Splinter heeft mij gemaakt in het jaar 1640 te Enkhuizen.

Deze Hervormde gemeente kan zich verheugen in het bezit van het volgende *Avondmaalzilver*: een broodschotel en twee broodborden, rond, zonder versiering. Vier drinkbekers in eenvoudigen kroesvorm, een niet onverdienstelijk gemodelleerde schenkan en een „offerblok”, alles zonder versieringen, doch met de opschriften *Aandenken van M. Buchlifest, Predikant te Hillegom, 18 October 1875*. Voorts bezit zij een zilveren *doopbekken* van zeer bijzonderen, sierlijken vorm, met bijbehorend, knap gemodelleerd schenkkannetje, beide met het inschrift „*Geschenk van de gemeente 1865*” *Hervormde kerk van Hillegom*.

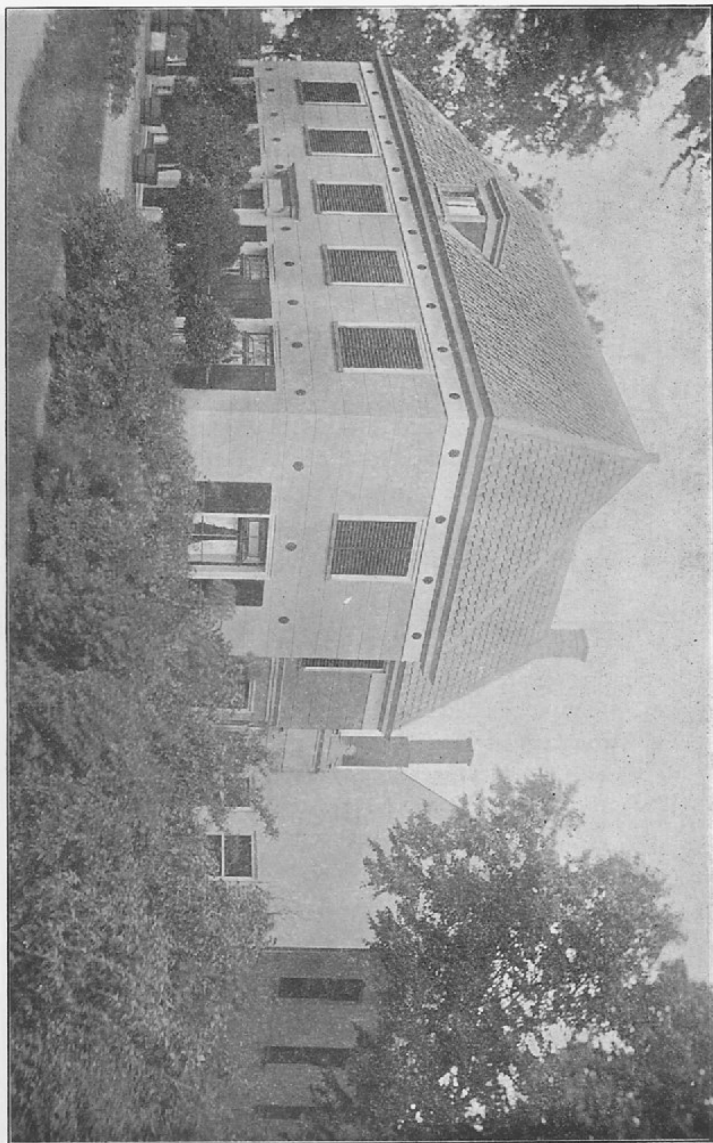
P. REMMERS.

DORPSSTRAAT.

1819.

LIJST DER HILLEGOMSCE HERV. PREDIKANTEN.

- BERHARDUS gekomen 1574.
 D. SOUTORIUS gekomen 1600—1606.
 E. J. VERHOEVEN gekomen 1607, vertrokken naar Haarlem 1612.
 H. OOSTERHAARN gekomen 1612, ontzet 1619.
 J. DE ROUVERY van 1620—1643 overleden 1644.
 A. DU PRE, gekomen 1644, overleden 1669.
 I. SWALMIUS gekomen 1671, overleden 1699.
 I. VAN HASSELT gekomen 1701, em. 1749, overleden 1749.
 A. VAN HASSELT propt. 1749, overleden 1792.
 L. PH. SERRURIER gekomen van Est 1792, vertrokken naar Hanau 1801.
 R. SWEIGHOLT gekomen van Mijdrecht 1802, vertrokken naar Bommel 1803.
 P. VAN DER WILLIGEN gekomen van Haringkarspel 1804 vertrokken naar Tiel 1813.
 S. CROMMELIN gekomen van Roozendaal (Gld.) 1814, vertrokken naar Bommel 1817.
 M. VAN METEREN gekomen van Zoelen 1818, vertrokken naar Amersfoort 1823.
 J. B. H. BRUINIER gekomen van Eck c.a. 1824, vertrokken naar Leeuwarden 1827.
 D. J. WOLTERBEEK gekomen van Oosterbeek 1828, vertrokken naar Alkmaar 1830.
 J. J. RAMBONNET gekomen van Eemnes-Binnen 1830, vertrokken naar Kampen 1832.

„MEER EN DORP“ ± 1892.

„MEER EN DORP“ ± 1892.

C. H. PLEYTE gekomen van Ankeveen 1832, vertrokken naar Loenen (Utr.) 1839.

A. W. M. JONGENEEL gekomen van Bergharen 1839, vertrokken naar Edam 1842.

Dr. H. J. DE HAAN HUGENHOLTZ gekomen van Ophemert 1842, em. 1858, overleden 1874.

M. BUCHLIFEST gekomen van Simonshaven 1858, vertrokken naar Engelen 1893, em. 1896.

A. VAN VEEN gekomen van Acquoij 1895, em. 1903.

P. S. MEERBURG gekomen van Maasland 1904, em. 1906.

M. M. DEN HERTOEG gekomen van Nieuwerkerk a/d. IJssel 1907, vertrokken naar 's Gravenhage 1909.

H. H. VAN AMEIDE gekomen van Schipluiden 1910, vertrokken naar Noordwijk aan Zee 1912.

F. G. HOSPERS gekomen van Workum 1912, vertrokken naar Feijenoord Augustus 1916.

De naast deze kerk, aan het Kerkplein, gelegen *Handwerk-school* staat mede onder bestuur van den Herv. Kerkeraad.

Onder persoonlijke leiding van den predikant Ds. A. VAN VEEN werd met finantiële medewerking van den Ambachtsheer PROF. JHR. DR. J. SIX een fonds tot stichting van deze school bijeengebracht. Door gratis beschikbaarstelling van een strook grond door den heer H. VAN WAVEREN, kon reeds spoedig met den bouw een aanvang gemaakt worden. De school is in het jaar 1901 in gebruik genomen. De tegenwoordige onderwijzeres is mej. M. E. DEGENS.

Aan de nabij zijnde Kerkstraat, naast de Openbare Lagere School, stichtte in het jaar 1767 de voor Hillegom

„MEER EN DORP“.

„MEER EN DORP“.

verdienstelijke Ambachtsheer MR. JAN SIX het tegenwoordige *Neder-Duitsch Herv. Armen- en Weeshuis*. De armen en weezen werden daarin geheel voor zijne rekening verpleegd. In den voorvevel zijn drie gedenksteenen geplaatst, vertoonende: 1^e nevenstaand wapenschild der famielje Six, 2^e het blazoen der gemeente Hillegom, 3^e het stichtingsjaartal 1767.

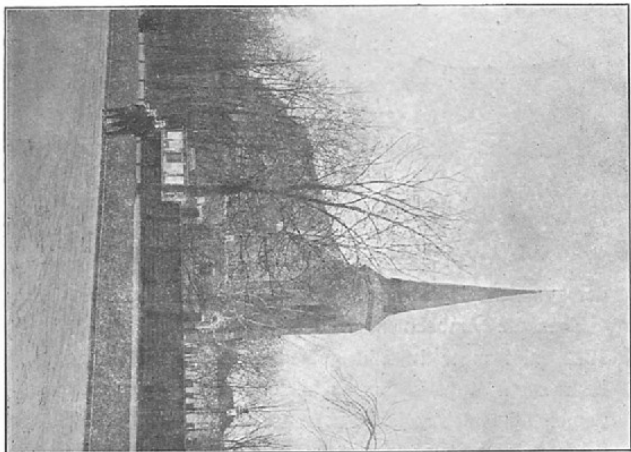
Toen de Ambachtsheer, door verkoop van „t Hof” in 1822, niet meer in zijn gebied woonde, heeft het Herv. kerkbestuur de stichting en het onderhoud er van overgenomen bij onderhandsche acte van 2 Oct. 1822, zoodat dit bestuur dat armen- en weeshuis thans nog in eigendom en beheer heeft.

Hierin is tevens gevestigd het uitgebreide magazijn der *Protestantsche Ziekenverpleging*; terwijl het wijkgebouw dier vereeniging, onder leiding van zuster DE MAN, zich in de Hoogewerfstraat bevindt.

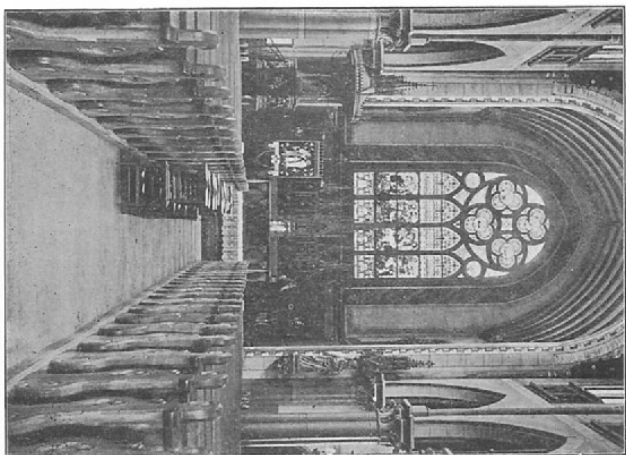
Aan de zoeven genoemde Kerkstraat was tevens de voormalige gemeentelijke M. U. L. School, Hoofd wijlen de heer J. CREMER, gelegen. Deze school, hoewel als „school” verdwenen, leeft thans nog in dankbare herinnering bij zeer vele Hillegommers voort.

De woning hiervan wordt nu gebruikt door den heer J. BREEDVELD, gemeente-opzichter, bij wien tevens het kantoor voor de gemeente-werken is ondergebracht.

De school en tuin zijn nu mede in gebruik bij dezen tak van dienst. Vóór dit gebouw benut werd als school van den heer J. CREMER, en vóór den bouw der tegenwoordige was de Openbare Lagere School hier gehuisvest.

R. K. KERK.

INTERIEUR R. K. KERK.

Na deze tijdroovende escapade keeren wij terug tot het dorpspleintje, dat aan een stadspleintje doet denken met zijn rijkdom van winkels, waaronder er zijn die in een groote stad ook geen slecht figuur zouden maken.

Allereerst trekt op het dorpspleintje een sierlijk ijzeren hek, om een welvarend lindeboompje, onze aandacht; dat is het *Wilhelmina-boompje*, geplant bij de aanvaarding van H. M. regeering in het jaar 1898; het opschrift aan het hek verkondigt die blijde mare.

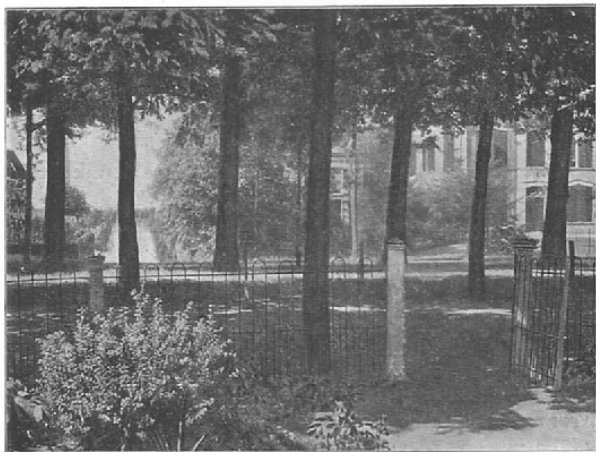
Recht tegenover den *Oranjeboom* ontwaren wij, rechts, het uithangbord van het nette, moderne hôtél en koffiehuis het *Wapen van Friesland*, dat reeds uit de 18e eeuw of vroeger dagteekent, doch met zijn tijd meêgaande modern ingericht, tot een bezoek uitlokt en waar men rustig den stoomtram Haarlem—Leiden v. v. kan afwachten, die hier eene halte heeft.

Vóór de gemeente een eigen gebouw bezat, en na de slooping (in de eerste helft der 19^e eeuw) van „het Rechtshuis”, dat in de herberg *De Gouden Leeuw* gehouden werd, was de gemeente-administratie in de burgemeesterswoning „Het Huis ter Laan” gehuisvest; de trouwzaal was in de kamer boven den stal van het „Wapen van Friesland”.

Die „Gouden Leeuw” stond tusschen „Het Wapen van Friesland” en „Het Hof” van Hillegom, en deelde met dien mededinger de eer en het voordeel een „*posthuis*” te zijn, d.w.z. een herberg, waar de paarden verwisseld, dus ook gestald, werden van de postwagens (*diligences*) waarvan twee ondernemingen tusschen Haarlem en Leiden dienst deden. (Zie plaat pag. 80).

Als eigenaardigheid kan worden vermeld, dat thans nog een bekende tulp wordt gekweekt, die de naam van

DE VAN DEN ENDELAAN.

HET WILHELMINAPARK.
VAN HET MOLENDUINTJE GEZIEN.

Gouden Leeuw van Hillegom draagt, waarschijnlijk naar het „Rechthuis” genoemd.

Als wij de dorpsstraat afwandelen vragen talrijke royaal gebouwde winkelhuizen onze aandacht, en ontmoeten wij spoedig links KAT's boekhandel, huize „Rusthof”, dat in de 1^e helft der 19^e eeuw, de, bij vele Hillegommers nog bekende, dag- en kostschool van VAN DER SLEE, later FORTANIER herbergde, en zien wij rechts den *Venniperweg* of *Meerlaan*, waaraan, N.-O.zijde, het vermaarde buitengoed *Meer en Dorp*, (zie platen pag. 82 en 84) laatst eigendom van de fam. SLAAP, gelegen heeft, met zijn mooi „heerenhuis, koetshuis, stalling, tuinmanswoning, schuur, tuinhuis, broeikassen, hoenderparken, volières, moestuin, terrein van vermaak enz.”, schilderachtige waterpartijen, goudvischvijver, mooie plantsoenen en sierlijken aanleg, waarvan de fraaie illustraties getuigen, dat door verkoop in 1892, tot ondergang gedoemd, in bouwterrein herschapen werd.

Aan die „Jaan” zijn in de laatste jaren blokken knap gebouwde klein-burgerwoningen, waaraan Hillegom groote behoefte had, verzezen.

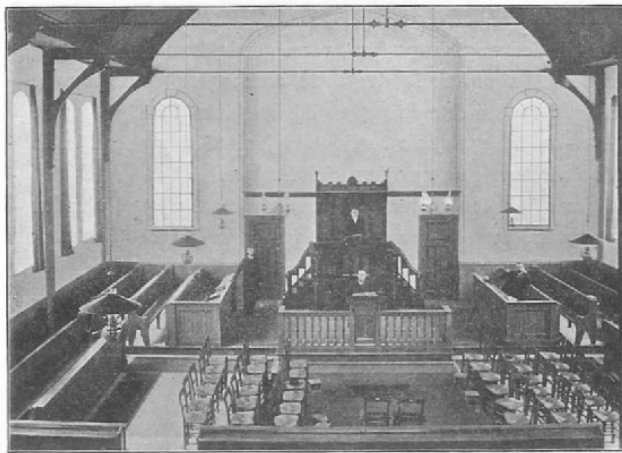
Den Heerweg, dorpsstraat, vervolgende, komen wij spoedig aan het noord-einde der oude aaneengesloten bebouwde kom der gemeente Hillegom, bij het flinke fraai gebouwde *Post- en Telegraafkantoor*, dat in Juni 1884 geopend is, en de daarnaast gelegen *Nuts Fröbelschool*.

Daar tegenover zien wij een noordoostwaarts leidenden verhardten weg, die naar dien langs de Vossevaart (Santsloot in de 17^e eeuw) leidt.

Aan dien verbindingsweg staat, een 40 M. van den Heer- of Rijksstraatweg af, de schoone *R. K. kerk*, den H. Martinus toegewijd, (zie platen pag. 86) die met een zeer hoge

GEREFORMEERDE KERK.

INTERIEUR GEREFORMEERDE KERK.

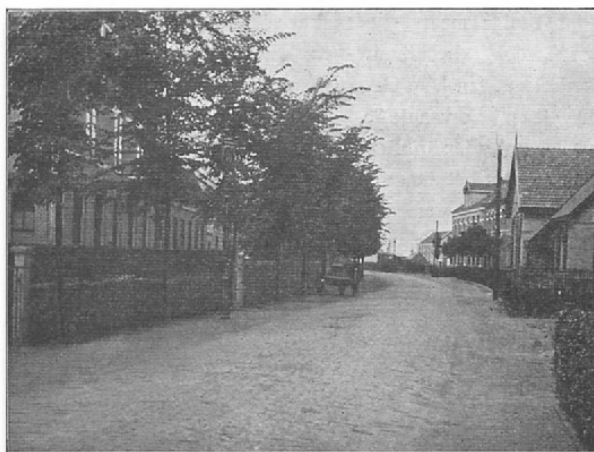
spits ten hemel wijst, en in 1870 in gothischen stijl — de kerkstijl — gebouwd is door den architect H. VAN DEN BRINK te Driebergen en GEBR. ZUIDHOF als aannemers, voor *f* 45.000.—, plus *f* 7.000.— voor de vooraf aanbesteedde fundeering. Dit kerkgebouw is een 40 M. meer nabij den straatweg gebouwd dan de oude kerk, die naast de pastorie stond; de daardoor open gekomen grond werd tijdelijk als R. K. begraafplaats benut. Deze kerk werd gebouwd wegens onvoldoende grootte der oude, en is nu op hare beurt te klein geworden voor de gemeente, waarin men voorloopig voorzien heeft door den bouw der voormelde R. K. noodkerk op het terrein der heeren BUDDENBORG.

Het sierlijke wit marmeren altaar, dat de kerk opluistert, werd in 1882 door de parochianen aan pastoor J. C. VAN GROSSEL geschonken, ter herinnering aan zijn 25-jarig priesterschap, en bij die gelegenheid werd hem bovendien door eenige meergegoeden het schoone preekgestoelte met verdienstelijk beeldhouw- en houtsnijwerk versierd, uit de werkplaats van J. A. OOR, te Roermond, geschonken. In 1901, bij gelegenheid van de 25-jarige ambtsvervulling te Hillegom van genoemden pastoor VAN GROSSEL, is hem door de parochianen het monumentale, welluidende orgel geschonken, dat de kerk tot sieraad strekt, den zang hoogere wijding geeft, 28 registers en een vrij pedaal bezit, de opdracht vermeldt: JUBILANTI PASTORI GRATI PAROCHIANI R^o. D^o. J. C. VAN GROSSEL 1876—1901, en geleverd is door de firma MAARSCHALKERWEERD te Utrecht.

In den kerktoren hangt een fraai gevormde, zeer mooi klinkende luidklok van 1.20 M. volle hoogte, 1.05 M. grootste middellijn, 825 Kg. zwaarte en met den grondtoon

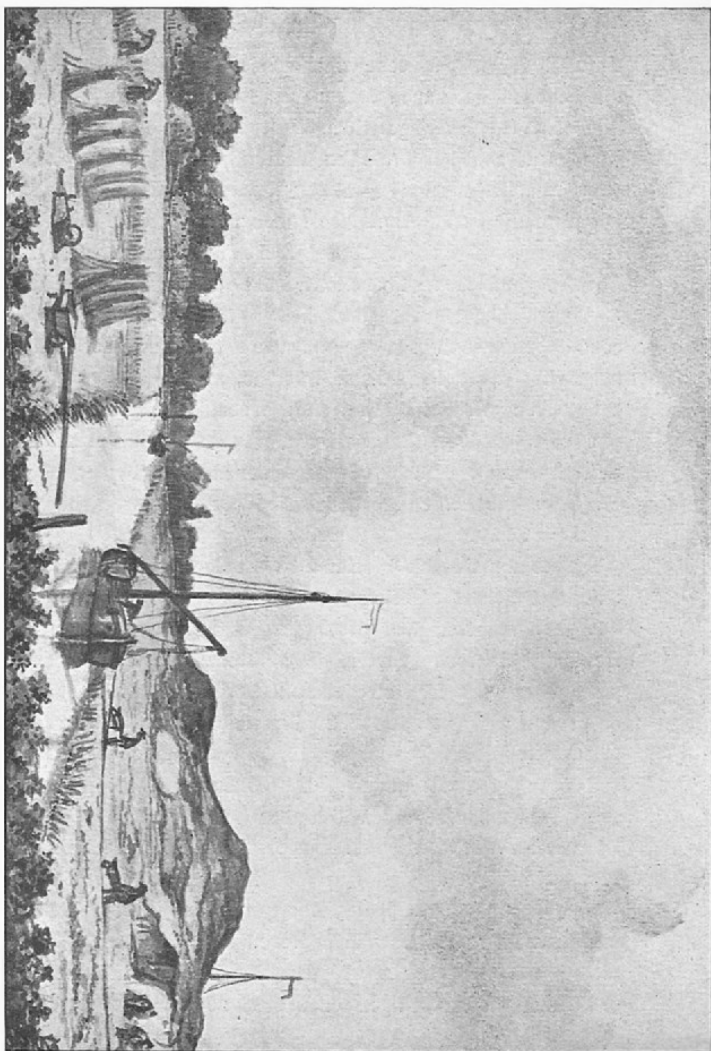
LEIDSCHÉ VAART 1906.
BIJ DE BARTENBRUG.

STATIONSWEG IN 1906.

d (sol). Zij is aan eene zijde versierd met drie beeldjes, die beneden de namen dragen van *Maria, Jesu en Joseph*. Aan den tegenover gestelden kant staat eene afbeelding van Jezus aan het kruis en daaronder: *Maria Josephus doctor* (ben ik genaamd) *Petit et Fritsen me fuderunt* (hebben mij gegoten) 1872. Voorts leest men nog aan eene andere zijde *Josepho et Martino dicabar* (Jozef en Martinus toegewijd). Alles in gothischen stijl en letters. Bij gelegenheid van zijn 40-jarig ambtsfeest werd door hem zelf aan de parochianen een buitengewoon sierlijke, kostbare communiebank, uit het atelier van J. P. MAAS te Haarlem, aangeboden; en bij het gouden priesterfeest van den genoemden, blijkbaar zeer populairen pastoor, (dat, naar zijn wensch, slechts in stille gevierd werd), boden de parochianen hun herder het *St. Joseph-gesticht* en de installatie voor de gasverlichting der kerk aan.

Die communiebank bestaat uit twee deelen; het presbyterium is geheel afgesloten; het midden is open en kan door een koperen hek of anderszins worden afgesloten. De Lunel is rose marmer, de pilasters, boogstukken en plintlijsten evenzeer. De reliefskapiteelen passement, rosetten en paneelen zijn van cararisch wit marmer; de dekljsten van Chauvisch antique. De dekplaat is van calcata en de plint van gepolijst „petit graniet.” De kolommen eindelijk van „vert campan.” Tusschen de pilasters vindt men aan de Epistelzijde eene symbolische voorstelling der wonderbare broodvermenigvuldiging, aan de Evangeliezijde van de Bruiloft van Kanaän. Bij den doorgang, dus in het midden, staan prachtige lusters van gedreven koper. Het is in één woord een rijk stuk werk, dat nog jaren na hun verscheiden den edelmoedigen schenker en den maker zal eeren.

Genoemd gesticht met zijn ruime zit- en slaapzalen is een „Tehuis” voor onbemiddelde oude lieden en hulpbehoevenden ook van jongen leeftijd. Het verzorgen der geïnterneerden is toevertrouwd aan de eerw. zusters van het „St. Elisabethgesticht” te Breda, van wie twee zich in het bijzonder bezighouden met de lichamelijke — zögenaamde wijkverpleging.

Het is gewoonlijk bevolkt door 20 verpleegden en gebouwd naar de plannen en onder leiding van den architect ROBBERS te Haarlem, voor *f* 16000.—, waarvan de eene helft door den jubilaris, de andere door de parochianen is geschonken. Het is eene voortzetting van het *R. K. Armenhuis*, dat in het zelfde jaar (1907) is opgeheven en verkocht aan GEBR. KUIPERS, automobiel- en fietshandelaren.

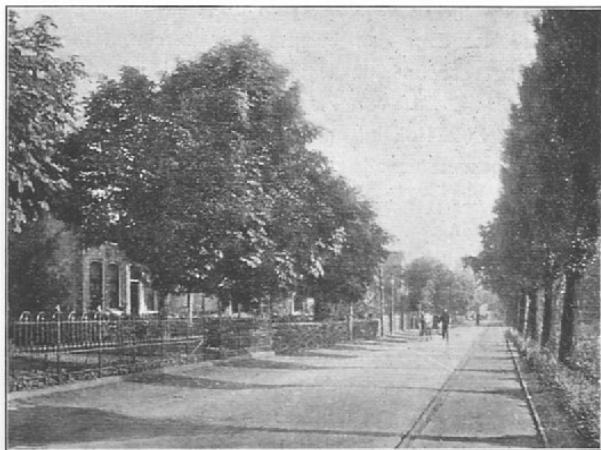
De *Hillegomsche Vereeniging tot bestrijding der Tuberculose* heeft op een terrein achter het St. Joseph-gesticht haar groote lighal met nog eenige verplaatsbare tenten mogen bouwen. Deze lighal, voor 16 plaatsen, is 22 Juli 1914 officieel door den burgemeester, eere-voorzitter der vereeniging, geopend, in tegenwoordigheid van den heer Jhr. Mr. L. E. M. VON FISENNE, lid van Gedeputeerde Staten van Zuid-Holland en verdere belangstellenden.

De huisbezoeksters zijn zuster LEONARDA uit het St. Joseph-gesticht en zuster DE MAN, verpleegster der Protestantsche Ziekenverpleging.

De oorspronkelijke *R. K. kerk*, tijdens de reformatie met de meerderheid der parochianen naar de hervormden overgegaan, was den H. Martinus gewijd en „bij toerbeurten aan den Paus van Rome en den Abt van Egmond, ter begeving gesteld”, omdat de Graaf van Holland WILLEM II de kapel van Hillegom in 1248 aan de abdi van Egmond

WEERESTEINSTRAAAT.

WEERESTEINSTRAAAT.

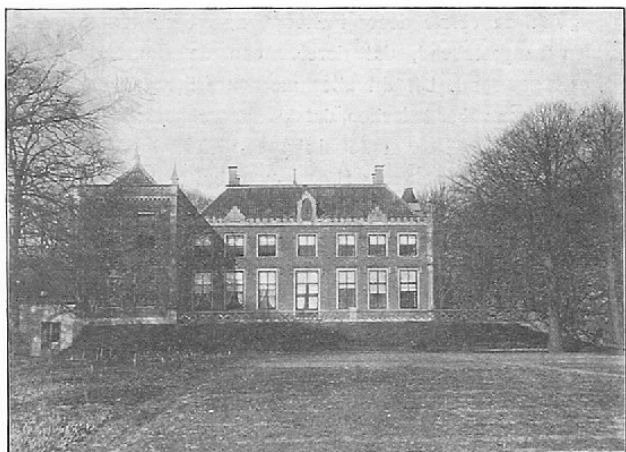
schonk, wat evenwel niet streng in acht genomen werd, b.v. in 1557, toen de heer JOH. JOHANSZ. VAN KAMPEN tot opvolger werd benoemd van wijlen pastoor GOVERT ARENTS-ZOON door Abt W. VAN DER GOES VAN EGMONDT, hoewel zijn voorganger óók door den Abt van Egmond was aangesteld.

Ondanks — of misschien juist door — de hevigheid der plakkaten er tegen, telde „de oude leer” reeds spoedig na de reformatie vele aanhangers, die — zij het ook geheime — Godsdienstige samenkomsten hielden. „De Nederlandsche Stad- en Dorpbescrijver” vermeldt hierover: „Ten opzichte der Roomschegezinde Gemeente vind men aangeteekend, dat dezelve na de Reformatie door de volgende Persoonen als Pastoors is bediend geworden, als door GERLACUS AD ANGELIUS, welke in de Jaare 1683 op den 6 July te Haarlem aan de Steen is overleeden; werdende dezelve in de Gemeente opgevolgd door JOHAN VAN PELT, deze overleed den 5 Mey 1698 te Emmerik, en had tot Successeeur eene PIETER TROMP.”

„Van de eerste dezer Pastoors, naamlijk ANGELIUS, vind men aangeteekend, dat dezelve aan de Buurt de *Sillik* heeft gewoond. Uit dit alles meenen wij reden genoeg te hebben om zeker te stellen, dat de Roomschegezinde Gemeente ten tijde der Reformatie alhier een Kerk hebben gehad, zo als dezelve ook nog (1799) even buiten het dorp werd gevonden, — zijnde dit een zeer groot en schoon gebouw, met een schoone Pastorie daarneven, de Kerk is van binnen zeer netjes tot den Godsdienst geapproprieerd, en van alles wat hier toe behoort, als: Autaar, Predikstoel, Doopfonte, Communiebank en Gestoeltens (zetels) voorzien — na bij de *Haarlemmer Trekvaart*, werd bij de Kalk-Ovens aan de zoo even genoemde Buurt „de *Sillik*”, nog een tweede Roomsche kerk of Capel gevonden, dan dezelve is van

„TRESLONG“.

„TRESLONG“.

minder aanzien en klijnder dan de vorigen; in deze Capel werd op alle Zon- en Heilige dagen, den dienst door den Pastoor van Hillegom verricht; zijnde deze Kerk reeds even na de Reformatie door de Roomschegezinde Gemeente zoo van de *Vogelen Zang*, onder *Kennemerland*, als door die van Hillegom, ter verrichting hunner Godsdienst-oefening gebruikt geweest, zoals wij boven reeds gezegd hebben.”

Tegenover eerst genoemd R. K. kerkgebouw bevindt zich de *Van den Endelaan*, (zie plaat pag. 88) aldus genoemd naar de famielje VAN DEN ENDE. Het einde van deze met mooie kastanjeboomen beplante laan, vertoont de *School met den Bijbel*, de *Openbare lagere school* en het *Wilhelminapark* (zie plaat pag. 88)

met zijn *Molenduintje*, waarop men een zeer mooi vergezicht genieten kan over de omringende bloembollenvelden, als de bloemen bloeien. Van het Wilhelminapark kan men over de *Molenbrug* met de famielje-wapens SIX VAN DEN BEMPDEN, aan beide zijden, welke brug in het jaar 1731 voor rekening

van de toenmalige Ambachtsheer Mr. JAN SIX gemaakt is, (waarbij in de 17de eeuw een korenmolen gebouwd werd, die al lang is afgebroken) op de *Wilhelminalaan* komen. Deze laan is aan eene zijde bebouwd met mooie, van

DE KORENMOLEN VAN DE FIRMA W. WARMENHOVEN & ZONEN.
VERBRAND 8 OCTOBER 1904.

welvarendheid getuigende heerenhuizen. Aan den anderen kant is de Wilhelminalaan met knappe burgerwoningen geflankeerd.

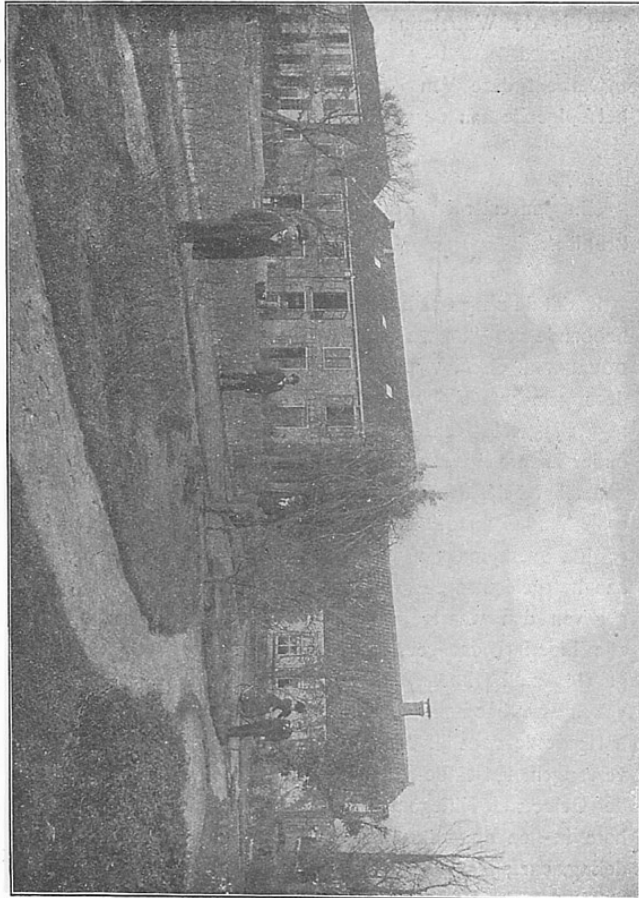
Omtrent deze Van den Endelaan en omgeving verdient het volgende aan de vergetelheid te worden ontrukkt:

„Burgemeester en Wethouders van Hillegom brengen ter kennis:

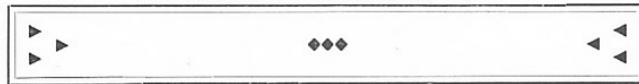
1°. dat de zoogenaamde Zanderijlanen in eigendom behoord hebbende aan VROUWE C. T. BARONNESSE VAN WESTERHOLT, DOUAIRIERE G. A. VAN DEN ENDE, door die geachte en voor deze gemeente zoo welwillende vrouw, vrij van successieregt zijn gelégateerd geworden aan de gemeente Hillegom, onder andere op de volgende uitdrukkelijke voorwaarden:

dat het gelégateerde voortdurend zal worden bewaard en onderhouden in denzelfden staat als waarin het zelve zich op het overlijden van wijlen genoemde vrouwe bevond, dat aan het gelégateerde geene andere bestemming zal worden gegeven dan waartoe het op dat overlijden blijken zal te zijn ingerigt; dat geen hoog geboomte zal mogen worden geveld dan bij hooge noodzakelijkheid; en dat wanneer het vellen van boomen niet moge kunnen vermeden worden, het gevelde dadelijk door opgaand hout zal moeten worden vervangen, ten einde alzoo voortdurend blijve bewaard voor de Gemeente Hillegom haar schoonste sieraad, en voor hare in- en opgezetenen de genoegens eener vrije bewandeling, enz.;

2°. dat de Raad in aanmerking nemende dat de voorwaarden van bovengenoemd legaat alleszins in het belang

BLOEMISTERIJ „AMERIKA“ IN ± 1900.

BLOEMISTERIJ „AMERIKA“ IN ± 1900.

der Gemeente moet worden geacht en de lasten daaraan verbonden niet onevenredig hoog voorkomen, aan Heeren Gedeputeerde Staten magtiging tot aanvaarding van het legaat heeft verzocht, welke machtiging is verleend geworden;

3°. dat zij zich vleijen dat ieder en een iegelijk zal mede werken om schennis van boomen, hakhout, enz. te voorkomen, om zoo doende de Zanderij-lanen te houden in den toestand even gewenscht voor de gemeente, als overeenkomende met den uitdrukkelijken wil der geachte overledene schenkster.

Hillegom, den 6 November 1858.

Burgemeester en Wethouders voornoemd:

WIJNANDTS,

De Secretaris,

VAN DER FEEN.

De gemeente heeft dankbaar de nagedachtenis der edele erflaatster geëerd, door de voornaamste prachtlaan den naam te verleen van haar echtgenoot.

Een zijlaan van de Van den Endelaan, die deze rechtstreeks verbindt met den *Stationsweg*, is de *Sixlaan*. Deze wonder-schoone laan, met haar zeer hooge beuken pilaren, en mede omzoomd, aan de Zuid-West-zijde, met groote mooie buitenverblijven, ontleent natuurlijk haar naam aan de Ambachtsheerlijke-famielje Six (zie plaat pag. 76).

Door de goede zorgen van de gemeente- en bloembollen-cultuur-besturen worden deze plantsoenen jaarlijks met Flora's kinderen getooid.

Na deze afdwaling den straatweg weder volgende, komen wij spoedig aan een driesprong met het nette gebouw

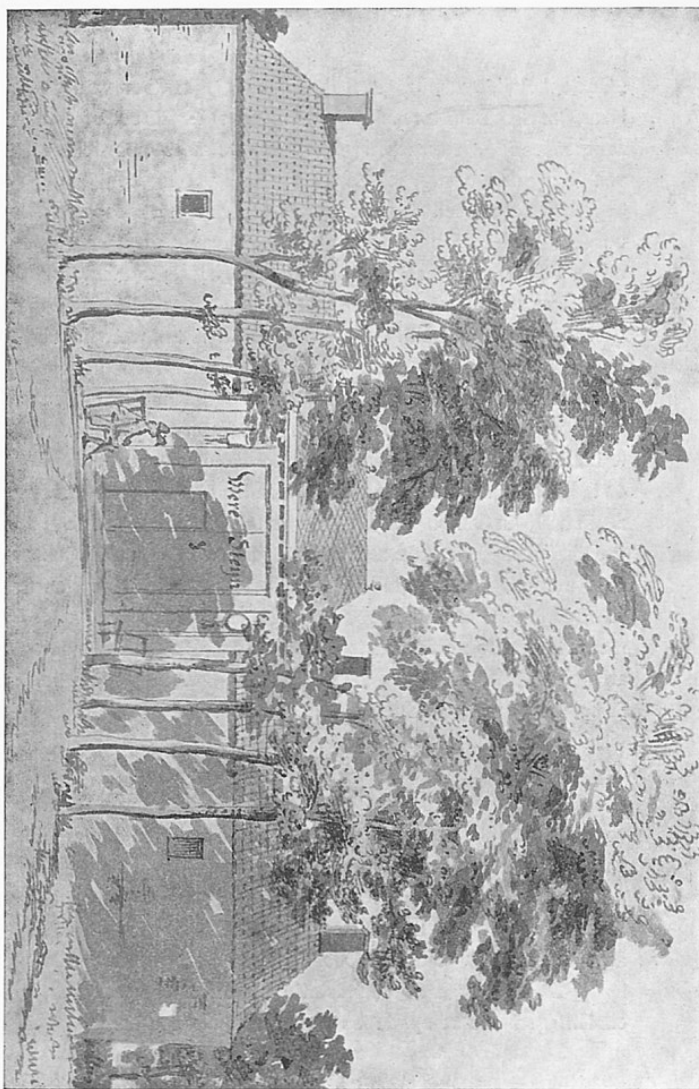
BLOEMISTERIJ „T EILAND”.
VOOR DEN BRAND OP 2 JANUARI 1906.

BLOEMISTERIJ „T EILAND”.
VOOR DEN BRAND OP 2 JANUARI 1906.

„Oostenhout”, waarin gevestigd is het „bijkantoor van de Haarlemsche Bankvereniging,” waarvan de directeur het aangrenzende „Beukenoord” bewoont. De meest noordelijke van den driesprong is de Stationsweg, aan een zijde begrensd door een aaneengesloten rij van net gebouwde burgerhuizen en op een kleine 100 M. van den straatweg de in bijzonderen, vrijen stijl gebouwde, sierlijke *Kerk der Gereformeerde gemeente*, (zie platen pag. 90) die in 1897 is gesticht. Hierover meldt Ds. K. VAN DER WAL mij welwillend het volgende: „De Gereformeerde gemeente van Hillegom werd gesticht op 20 Oct. 1865 met elf belijdende leden, en zij is thans uitgebreid tot ± 1000 zielen, waarvan er een 100 te Lisse, een 80 te Bennebroek, een 25 te Vogelenzang en een 40 te Haarlemmermeer wonen. Haar eersten predikant verkreeg zij in 1876 in Ds. H. ELFFERS, die er tot 1885, haar tweeden predikant in Ds. GROENEVELD, die er tot 1891 stond, en haar derden predikant in Ds. K. VAN DER WAL, die er van 18 Dec. 1892 tot nu toe staat. In 1897 verkreeg zij een nieuw kerkgebouw met pastorie; bouwsom f 25000.—, onder architectsleding van den heer H. W. Tj. KUYPERS en de firma JOH. KRAAIJ & CIE als aannemers.”

„Onder het bestuur harer leden bestaan drie bloeiende christelijke scholen, waarvan één voor L. O. te Hillegom, één Chr. Burgerschool (M. U. L. O.) te Hillegom en één voor L. O. te Bennebroek; terwijl nog enkele harer kinderen christelijk onderwijs genieten te Lisse”.

Den Stationsweg vervolgende, leidt hij ons over de *Asselerbrug*, langs het uitnodigende *Stations-koffiehuis*, naar het in 1900 gestichte *Spoorweg-station Hillegom* van de H. IJ. S. M., dat als „eilandstation” gezien mag worden, en Hillegom direct op de hoogte van zijn tijd bracht.

C. PRONK.
GEB. AMST. 1691, GEST. 1760.

„WEERESTEIN”.

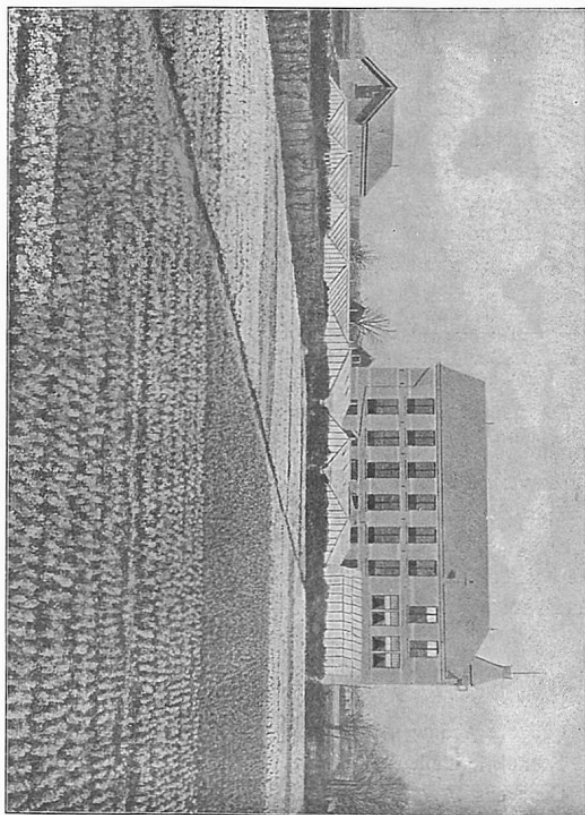
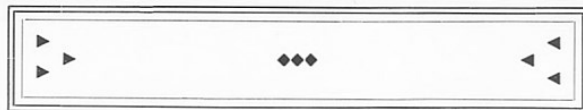
1720.

Nabij het station splitst de weg zich in tweeën, de Z. W. tak, Loosterweg II, leidt, langs bloembollenvelden en den spoorweg naar Leiden, naar de voormelde Wilhelminalaan, de N. O. vertakking eveneens Loosterweg II, voert naar de Pastoorlaan, die bij den Rijksstraatweg, of Weeresteinstraat, aansluit. Een 150 M. benoorden den Stationsweg bevindt zich aan den Loosterweg II de *Gemeentelijke Lichtgasfabriek* en kantoor met de directeurswoning. Na een vrij langdurigen strijd, ook in „de plaatselijke bladen”, tusschen de voorstanders van electriciteit en die van het gasbedrijf, werd, na vele samenkomsten van den gemeenteraad, in de raadsvergadering van 28 Maart 1903 besloten tot oprichting van een fabriek van steenkolengas, en in de vergadering van 13 Mei 1903 benoemd tot architect van de fabriek de heer J. ADRIAANSE, directeur der gasfabriek te Harderwijk, tot directeur der te maken fabriek de heer F. J. PAIJENS, en tot opzichter bij den bouw en den aanleg der leidingen de heer F. A. J. HEEMSKERK.

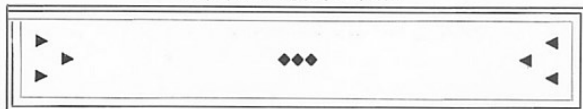
Zoo slingeren zich reeds sedert het jaar 1904 de leidingen, die het wondere kunstlicht brengen, door straten en huizen, en heeft de egyptische duisternis — met een enkelen glimmenden spijker, alias petroleumlamp, die er tevergeefs trachtte door te boren — plaats gemaakt voor behoorlijke verlichting van het centrum van Hillegom en een eind daarbuiten.

Daartoe werden op 15 Maart aanbesteed:

Fabrieksgebouwen en woning, voor	f 24.115
Fabriekstoestellen	„ 18.890
Gasovens	„ 11.750
Gashouder	„ 9.800
Ijzeren stokerij, kap en kolenloods	„ 4.000
Levering der gasbuizen enz	„ 26.023

DE BLOEMISTERIJ VAN DE FIRMA JOHs. TELKAMP.
VERBRAND 31 OCTOBER 1904.

DE BLOEMISTERIJ VAN DE FIRMA JOHs. TELKAMP.
VERBRAND 31 OCTOBER 1904.

Leggen der buizen en hulpstukken . . . . . f 8.400
makende met den aankoop van 't benooidge terrein en
andere noodige uitgaven een bedrag van ongeveer f120.000.

Reeds na eenige jaren bleek de capaciteit der fabriek
onvoldoende en werd deze vergroot door bijbouw van
eenige ovens en een tweeden gashouder.

Voorts zijn er reeds eenige jaren toebereidselen aanhangig
voor den aanleg van eene gemeentelijke drinkwaterleiding,
die evenwel door de onzekerheid omtrent de samenwerking
met naburige gemeenten, tot groot tijdverlies aanleiding geven.

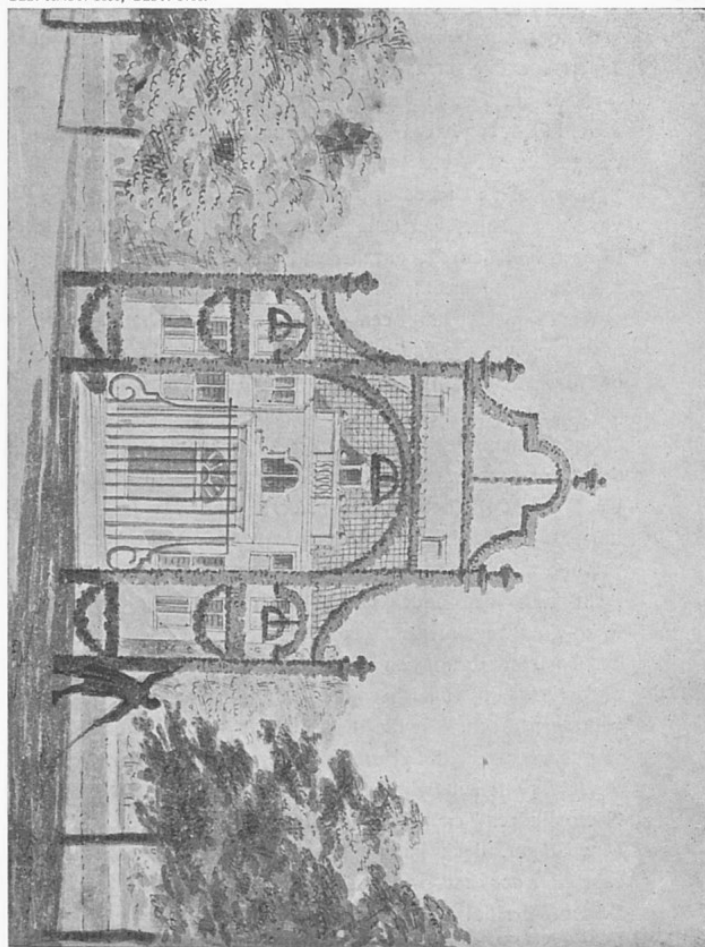
Wandelen wij nog een eindje verder, dan bereiken wij
over den overweg van de H.I.J.S.M. langs den Loosterweg I
en Margarietenlaan spoedig de Leidsche vaart. (zie plaat
pag. 92).

Den Stationsweg (zie plaat pag. 92) terug wandelende met
den, door flinke vaarsloten doorsneden *Zanderij-polder* (zie
plaat pag. 94) (beter „*Six*“-polder, want M^r JAN SIX is
immers deze afzanderij begonnen) aan de rechterhand,
vervolgen wij, aan het eind daarvan, onzen ontdekkings-
tocht langs den ouden Heir — sedert ongeveer een eeuw
Rijks-*straatweg*, die aan den driesprong nabij „*Treslong*” tot
de Oosteinderbrug den naam van *Weeresteinstraat* (zie
platen pag. 96) (naar het oude buitengoed van dien naam)
verkregen heeft, en die tusschen de jaren 1649 en 1746
van de Vossevaart tot „*Horstendaal*” recht gemaakt is.

Weldra treffen wij links een aaneengesloten rij nette
„heerenhuizen” en spoedig, rechts, een doorlopende groep
eenvoudiger, doch knap uitzierende burgerwoningen, hoofd-
zakelijk voor het personeel van de Stoomtram Haarlem-
Leiden. Aan het eind der groep is de min of meer grootsche
bouw der *Remise van de Stoomtram*, ook aan de oostzijde

C. PRONK.
GEB. AMST. 1691, GEST. 1750. 1729.

C. PRONK.
GEB. AMST. 1691, GEST. 1750.

„HORSTENDAAL”.
TOEBEHORENDE AAN DEN WELED. HEER BURGEMEESTER GEELVINCK.
DE EEREBOOG IS OPGERICHT TER GELEGENHEID

VAN HET HUWELIJK OP 20 SEPT. 1729 VAN MR. NICOLAAS GEELVINCK EN JOHANNA JACOBA GRAAFLAND.

1729.

„HORSTENDAAL”.
TOEBEHORENDE AAN DEN WELED. HEER BURGEMEESTER GEELVINCK.
DE EEREBOOG IS OPGERICHT TER GELEGENHEID
VAN HET HUWELIJK OP 20 SEPT. 1729 VAN MR. NICOLAAS GEELVINCK EN JOHANNA JACOBA GRAAFLAND.

geflankeerd door een rij nette woningen voor het personeel, aan den *Vosseweg*, die langs de *Vossevaart*, eertijds *Santsloot*, gelegen is. Vaart is ook een wel wat te deftige naam voor het vervallen slootje, dat zijn 16de eeuwse naam dankt aan de afzanderij der binnenduinen, aan de westzijde van den Heerweg, die toen op 't touw gezet was.

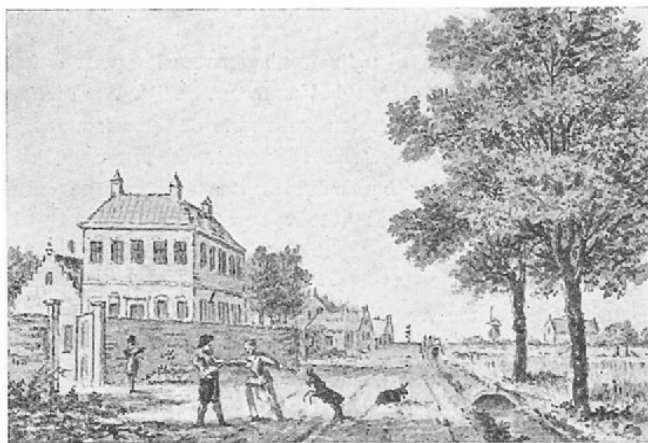
Deze remise werd voltooid in 1880, gelijktijdig met de opening van de lijn Haarlem—Leiden der Noord-Zuid-Hollandsche Stoomtramweg-Maatschappij. De kermis te Hillegom werd in dat zelfde jaar afgeschaft met het oog op mogelijke ongelukken die zouden kunnen voorkomen, doordat de tram over het kermisterrein reed, hetgeen aanleiding gaf tot oproerige tooneelen, waarbij de hulp van de militaire macht werd ingeroepen. Ter voorkoming van herhaling werd de kermis het volgende jaar weder gehouden, en na jaren van een slepend bestaan, eindelijk, in het jaar 1913, voor goed opgeheven.

Aan den noordkant der *Vossevaart* langs den Heerweg ligt het uitgebreide landgoed van eeuwen-her *Treslong*, (zie platen pag. 98) waarop een mooi, groot, min of meer antiek gebouw als heerenhuis prijkt.

Op eene niet zeer betrouwbare landkaart van het jaar 1600 komt „Treslong” niet voor, op een van 1746 wel; onder de „Riddermatige goederen” wordt het evenwel niet vermeld.

De Fransche Graven VAN BLOYS, in Frankrijk, Heeren van Gouda en Schoonhoven en Treslong in Henegouwen, waren reeds in het laatst der 14de eeuw behoorlijk ingeburgerd binnen de „lage landen”.

Dit „Treslong” zal zijn aangelegd tusschen 1555 en 1575 door den „Meesterknaap” van de houtvesterij van Holland,

„OOSTEYNDE”.

1718

JORDANUS HOORN.

„WELIGENBERG”.

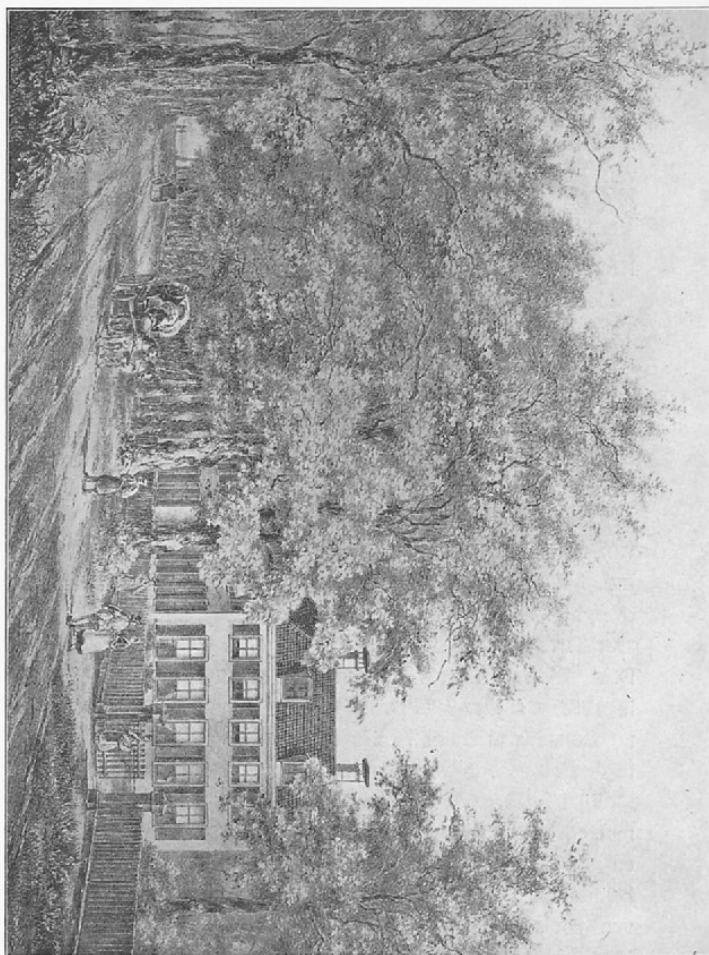
1775

die het noemde naar een der voorvaderlijke bezittingen, althans zijn verblijf is hier, te Hillegom, gevestigd geweest. Immers de Landshistorie vermeldt: ADRIAAN en HUGO VAN BLOYS, GEZEED TRESLONG, werden in 1566 voor commissarissen der Regentes geroepen, om getuigenis te geven van hunne trouw aan den Koning van Spanje. „De eerste (Schout) woonde te Haarlem.”

en „de tweede, Meesterknaap van de houtvesterij van Holland, te Hillegom.” —

Hoe lang het buitengoed in de famielje „BLOYS VAN TRESLONG” is gebleven, heb ik niet kunnen opspuren; evenwel in het laatst der 18de eeuw werden als eigenaren vermeld: de heeren JAN en G. ABRAHAM VAN DEN ENDE, een famielje-naam die voor de Hillegommers een aangename klank heeft. Het buitengoed bleef in het bezit van de famielje VAN DEN ENDE tot 1860, toen het door afgifte van het legaat van M^w CH. F. VAN WESTERHOLT, Wed^e. G. A. VAN DEN ENDE te Hillegom, aan W. E. CH. HAHN, douairière JHR. MR. D. A. W. VAN TETS VAN GOUDRIAAN te Haarlem, overging. In 1865 kwam het in bezit van JHR. MR. J. G. H. VAN TETS VAN GOUDRIAAN te 's-Hage, in 1887 aan JHR. MR. D. A. W. VAN TETS VAN GOUDRIAAN EN CONS. in Den Haag, in 1905 van JHR. MR. D. A. W. VAN TETS VAN GOUDRIAAN EN CONS. (waarschijnlijk een zoon van den vorigen eigenaar) te den Haag, aan wien het tot op heden behoort.

Wij trippelen verder noordwaarts, langs een menigte van mooie, rijk beplante villa's, waarop kranige kantoorgebouwen en sierlijke woonhuizen tusschen het groen prijken, aan beide zijden van den straatweg; eenige daarvan te beschrijven zou fnuikend zijn voor de andere, die eene nadere beschouwing evenzeer verdienen. Wij passeeren ook links

DE HOFSTEDE „DUINLAAN” (BENNEBROEKERLAAN).

DE HOFSTEDE „DUINLAAN” (BENNEBROEKERLAAN).

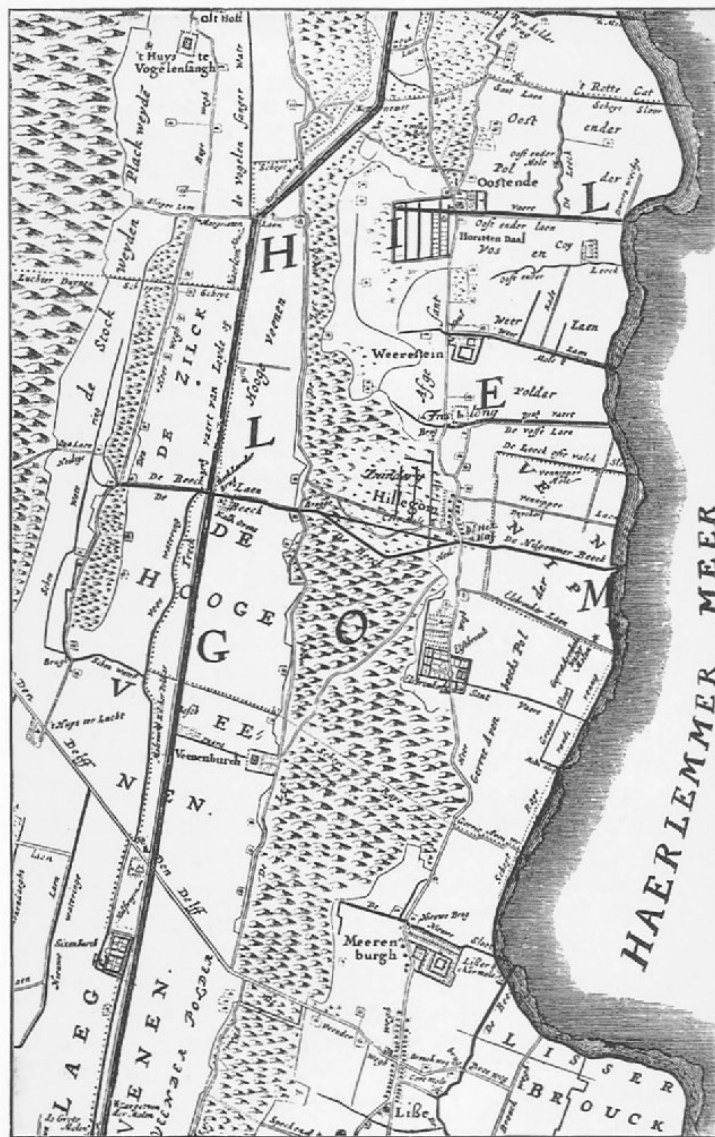
eenige straten-in-ording of reeds grootendeels volbouwd, waaraan het vooruit-strevend Hillegom groote behoefte heeft en rechts de *Molenlaan*, waaraan vroeger een korenmolen van den heer WARMENHOVEN stond, die omstreeks het jaar 1826 werd gebouwd en op 8 Oct. 1904 door onweder verbrand is. (Zie plaat pag. 100).

Op een 600 M. benoorden de tramremise passeeren wij de reeds genoemde *Pastoorlaan*, die reeds op een kaart, geteekend door CORNELIS VAN DUYNDAAM in het jaar 1649, voorkomt, een 25 M. verder de *Weerlanervaart*, die op eene kaart van 1600 zich, door een „breg” in den Heer- of „Rijwech”, nog een 350 M. verder westwaarts verlengde.

In de 17^e eeuw werd aan de zuidzijde van die vaart over 250 M., en langs den Heerweg, oostzijde, over 175 M., aangelegd de vermaarde buitenplaats *Weeresteyn*, (in den volksmond ook wel Berenstein genoemd) (zie plaat pag. 106) waarop een reuzig, „hecht en sterk en weldoortimmerd”, sierlijk gebouw prijkte, doch dat vóór het einde der 18^e eeuw reeds van de vlakte verdwenen was. Inmiddels is haar naam vereeuwigd door haar peetschap over den Rijksweg, van remise der stoomtram af tot de *Oosteindervaart*, die wij op een 1500 M. van de remise af bereiken.

De *Oostendervaart*, die op een kaart van 1600 niet verder dan den Heerweg reikt, ontleent haar naam aan het buitengoed *Oostende* (zie plaat pag. 112) (van 185 M. bij 125 M. grootte) dat in de 16^e eeuw reeds bestond en op het einde der 18^e eeuw toebehoorde aan M^w. VALKENIER, geb. VULTENS.

In de 18e eeuw werd de vaart tot ruim 400 M. bewesten den Heerweg verlengd, wellicht in verband met de waterpartijen, die in de buitenplaats *Horst ten Daal* (zie plaat pag. 110) (groot 420 bij 420 M.) in de 17e eeuw werden

KAART VAN HET JAAR 1746. — SCHAAL ± 1 à 41.000.

gegraven, en waar de Oosteindervaart midden door liep. Het eenige, dat ik omtrent deze laatste, zeer groote buitenplaats kan meedeelen is, dat zij in het laatst der 18e eeuw toebehoorde aan BARON VAN HAERSOLTEN en later door de famielje VAN WAVEREN van „Leeuwenstein” gekocht is van den heer LEEMBRUGGEN en gesloopt. Op een kaart van 1743, van den landmeter JAN SPRUYTENBURG, is de tegenwoordige bloemisterij *Leeuwenstein*, gelegen aan de zoeven genoemde Pastoorlaan, de „boerderij van Horstendaal”, en thans is de „tuin Horstendaal” een deel der kweekerij „Leeuwenstein”.

Benoorden de *Oosteinderbrug* voortwandeland treft men weldra, ter westzijde, nog een ongerept brokje natuurschoone wildernis aan, en een eindje verder ook aan de oostzijde, doch aan beide kanten van den weg wordt dat vakje „pura natura”, spoedig vervangen door met vaarsloten verbrokkeld bloembollenland; tot groot verdriet van de verdreven oorspronkelijke bewoners dezer landen, die aan de Kaninefaten een naam bezorgden; doch tot genoegen van vele nazaten der konijnenvatters, die er nu, op die gewezen „woeste gronden”, een behoorlijke boteram verdienen kunnen.

Op een 1000 M. benoorden de Oosteindervaart geeft een onbeduidend slootje, met een duiker er vóór, op de plaats van een vroegere brug in den Heerweg, de *Kinheimer- of Kennemer beek* aan, de zuidelijke grens van het oude Kennemerlandt en Westvrieslandt, tevens de noordelijke grens van Hillegom en van de provincie Zuid-Holland.

Aan deze Kennemerbeek, waar nu ongeveer de bloemisterij „Winterrust” is gelegen, bestond in de 16^e eeuw, tot voor ongeveer $\frac{3}{4}$ eeuw geleden, een bekende garenblekerij.

't Vermaaklijk Hillegom, omringd aan alle zijden
Met laanen, duinen, en voortreffelijke weiden,
Geeft haar bewooneren, den grootsten overvloed,
Van boom en veldgewas, 't geen hun voor armoê
hoed.

Anno 1799.

Het hedendaagsche Hillegomsche leven.

Hillegom — door zijne huizen-groepeering en inwonereental (8886 op 31 Dec. 1915) thans eigenlijk meer een stedeke dan een dorp, Brielle heeft 3850 inwoners, Enkhuizen 8012, Medenblik 2750, Monnikendam 2348, Naarden 4229, Purmerend 5957, Weesp 7504, Woerden 5818, alle van ouds stadjes — gaat zooveel mogelijk met zijn tijd meê, zonder het slechte voorbeeld te volgen van de meeste groote gemeenten door zich te veel in schulden te steken, die ook op het nageslacht drukken, alsof wij nog betalen voor de bruggen en gemeentehuizen, die het voorgeslacht deed maken en alsof het nageslacht niet ook publieke werken te maken zal hebben!

Voor al verstandelijke ontwikkeling biedt Hillegom ruimschoots gelegenheid door zijn openbare en bijzondere scholen voor gewoon lager en M. U. L. onderwijs, bijzondere fröbel- en handwerkschool; door zijn tooneel-, gymnastiek- en zangverenigingen, harmoniekorps en afdeeling van de Maatschappij tot *Nut van het Algemeen*, met zijn gezellige „nutsavondjes” biedt het bovendien nu en dan gelegenheid tot verstandelijke verpoozing, al levert het nabije Haarlem ook wellicht voor vele Hillegommers het leeuwenandeel van dien aard, zooals Haarlem en Leiden ook de naar middelbaar- en hooger-onderwijs dorstende Hillegomsche jongelieden laven, waartoe stoomtram en spoorlijn den weg banen, die nog vergemakkelijkt wordt als de voorgenomen électricisering (om 't leelijke woord électricificatie slechts op de tweede plaats te bezigen) van den stoomtram haar beslag krijgt.

Een geliefkoosde tijdpassering van vele Hillegommers, vooral van de ouderen van dagen en „minnende harten”, is eene wandeling „de beek om”; dit is eigenlijk van ouds de wandeling van Hillegom, die dan ook aantrekkelijk is door vrij groote afwisseling in het landelijk panorama, vooral mooi van de *Hippelaars- of Hippelenbrug* af, in de richting van de kom van het dorp; wel heeft dit panorama een deel van zijn schilderachtigheid ingeboet door de afzanding der duinen aan de zuidzijde van de oude Hillegommerbeek, waar nu het *Waterschap Hillegom* de vaarbelangen der daar gevormde bloembollenlanden beheert. Een tijdje van het jaar geven wel is waar de bloeiende bloemen in geur en kleur, eene tijdelijke, heerlijke compensatie voor dat verlies der duinen, maar aan Flora's kinderen is hélaas slechts een kortstondig bestaan beschoren. Toch moet men de nijvere mannen, die die terrein-verandering te weeg brachten, in dankbaarheid gedenken, want vroeger vonden op die plek slechts een esquouade konijntjes er een leventje van vroolijke Frans, met veel echtelijk geluk, en thans ontwoekeren stevige menschen-handen aan het onwillige duinzand fatsoenlijke boterammen.

Een andere aantrekkelijke Hillegomsche wandeling met veel afwisseling, voor hen die niet opzien tegen een loopje van langer duur, (traject ook gedeeltelijk voor een fietstochtje), is van het hartje van Hillegom af: Molenstraat, de Van den Endelaan, de mooie Sixlaan, de Stationsweg, Loosterweg tot Hippelaarsbrug, de Oude Beek langs naar de dorpskom of wel van de Hippelenbrug den Loosterweg III verder af tot aan de Veenenburger-laan en langs die laan en den straatweg weder naar het dorpscentrum terug.

Door bij het laatst beschrevene traject de Pastoorslaan of

Zwarteweg of Hyacintenlaan in te schakelen verkrijgt men nog eene uitbreiding, zonder het bezwaar dat men twee maal den zelfden weg behoeft te nemen. Natuurlijk zijn er, van Hillegom uit, langere wandel- of fietstochten te maken, die toch nog Hillegomsche tochten blijven, waar evenmin het boven aangegeven bezwaar aankleeft.

Het gemeente-beheer van Hillegom is thans samengesteld als volgt: Burgemeester: D. WENTHOLT, (in functie getreden 25 April 1895); Wethouders: H. VELDHUIJZEN VAN ZANTEN, TH. LOMMERSE; Raadsleden: A. TOPPER, H. VELDHUIJZEN VAN ZANTEN, H. A. VAN WAVEREN, J. H. A. VOOREN, R. A. VAN DER SCHOOT, J. VAN TIL Rz., A. W. NIEBERDING, F. A. J. HEEMSKERK, R. VELDHUIJZEN VAN ZANTEN Gz., J. H. M. BALVERS, J. GULDEMOND Sz., TH. LOMMERSE, TH. JONKHEER; Secretaris: A. M. VAN DER JAGT (in functie getreden 25 April 1894); Gemeente-Ontvanger: E. MEIJER (in functie getreden 1 Januari 1902); Leden van het college van Zetters: K. VAN BOURGONDIËN Cz., H. A. VAN WAVEREN, R. A. VAN DER SCHOOT, J. VAN TIL Rzn.; Directeur der Gasfabriek is F. J. PAYENS. Opzichter over de gemeentewerken is J. BREEDVELD. Hoofd der Openbare school is F. ENGEL Pz. Predikant van de Geref. gemeente is Ds. K. VAN DER WAL, Predikant van de Hervormde gemeente was tot Augustus Ds. F. G. HOSPERS. Pastoor van de R. K. parochie van den H. Martinus is de Weleerw. Heer J. C. VAN GROSSEL, en van de parochie St. Joseph de Weleerw. Heer A. J. C. SCHRAAG. Hoofd van de Christelijke Bizardere Lagere school J. H. VERLEUR; idem van de R. K. School P. J. LITJENS en van de Christelijke Burgerschool (M. U. L. O.) H. C. VAN DER SCHUUR.

Bij Kon. besluit zal in deze gemeente met ingang van 1

Januari 1917 een Kamer van Koophandel en Fabrieken gevestigd worden, bestaande uit 7 leden.

De eerste verkiezing van leden der Kamer zal plaats hebben in December 1916.

Bij onze wandeling door de gemeente heb ik reeds, waar dit voorkwam, een enkele polder of waterschap genoemd. Volledigheidshalve vindt men hieronder al de polders met hun besturen en omslag-plichtig land, dat gedeeltelijk bestaat uit bloembollenland, grasland en land voor de groenteteelt.

Elsbroekerpolder. Bestuur: Voorzitter: H. ZEESTRATEN; Poldermeesters: P. BROUWER, E. VAS VISSER; Secretaris: A. M. VAN DER JAGT. Omslag-plichtig land: 162 H.A. 11 A. 42 c.A. De bemaling geschiedt door een stoommachine met scheprad. Peil 1.20 M. —A.P.

Oosteinderpolder. Bestuur: Voorzitter: F. LOMMERSE PZ.; Poldermeesters: N. J. NELIS, J. F. LOMMERSE; Secretaris: A. M. VAN DER JAGT. Omslag-plichtig land: 103 H.A. 40 A. 72 c.A. De bemaling geschiedt door een windmolen met scheprad. Peil 1.30 M. —A.P.

Vennippolder. Bestuur: Voorzitter: F. RIJVELD; Poldermeesters: A. C. VAN DER SCHOOT, J. H. M. BALVERS; Secretaris: A. M. VAN DER JAGT. Omslag-plichtig land: 97 H.A. 15 A. 72 c.A. De bemaling geschiedt door een zuig-gasmotor met scheprad. Zomerpeil 1.50 M. —A.P., winterpeil 1.60 M. —A.P.

Vosse- en Weertanerpolder. Bestuur: Voorzitter: TH. LOMMERSE; Poldermeesters: P. H. VAN WAVEREN JR., W. VAN DER MAREL, A. TH. GOEMANS, H. E. A. SCHILPZAND. Secretaris: A. M. VAN DER JAGT. Omslag-plichtig land: 156 H.A. 31 A. 8 c.A. De bemaling geschiedt door een windmolen,

met vijzel, welke bij windstille, zoo noodig, door een zuig-gasmotor in beweging wordt gebracht. Peil voor het verveend gedeelte 3.15 M. —A.P., voor het onverveende 1.10 M. —A.P.

Waterschap Hillegom. Bestuur: Voorzitter: J. M. VELD-HUIJZEN VAN ZANTEN; Poldermeesters: TH. W. C. JONKHEER, H. KEUR; Secretaris: A. M. VAN DER JAGT. Omslag-plichtig land: 64 H.A. 1 A. 53 c.A.

Zanderijpolder. (eigenlijk een waterschap). Bestuur: Voorzitter: JOH. VAN TIL JZ.; Poldermeesters: L. VAN TIL PZ., W. JONKHEER; Secretaris: A. M. VAN DER JAGT. Omslag-plichtig land: 77 H.A. 90 A. 88 c.A.

Zilker polder. (Groote). (In Noordwijkerhout, Hillegom en Lisse gelegen). Belastbare oppervlakte 441 H.A. Voorzitter: J. VAN HAASTER; Poldermeesters: H. HEEMSKERK, H. VAN SAAZE, H. WARMERDAM, P. M. DE GROOT; Secretaris: G. BULTEN; Penningmeester: P. C. VAN SAAZE. Wordt bemalen door een windschepadmolen. Peil 0.425 M. —A.P.

Tot „het leven” van eene plaats behooren ook de middelen van bestaan, immers zonder voedsel geen leven, en die bestaan te Hillegom in bloembollenwekerij en landbouw. Fabriekswezen is er bijna niet.

Jaarlijks omstreeks Paschen wordt deze gemeente druk bezocht door de zoogenaamde bloemenkijkers. Dan ziet men auto's, fietsen, rijtuigen alle versierd met hyacinten, tulpen, crocussen of narcissen. Langs den weg staan op verschillende punten de bloemenverkoopers, die u hun bloemen, tot bouquetten of slingers gebonden, aanbieden en daarmede vaak zeer goede zaken maken. De restaurants, café's, banketbakerswinkels worden alle op die dagen als het ware bestormd. Bovendien koopen bijna alle bezoekers en zeker alle bezoekersters prentbriefkaarten, die als groet uit

het „bloembollenland” aan vrienden en bekenden worden gezonden.

Dit jaar vielen deze bloemenfeesten juist op de Paaschdagen. De beide feestdagen werkten mee, en het mooie weer was natuurlijk de voornaamste aanleiding tot een druk bezoek. Want druk was het, zelfs drukker dan in 1914 en toen noemde men het nog wel een ouderwetschen bloemen-dag. De tram vervoerde op de lijn Haarlem—Leiden op deze beide dagen 17 á 18 duizend menschen. Zeker mooie cijfers. Daarbij komen nog de duizenden passagiers per spoor, auto's, motors, fietsen en rijtuigen. De belanghebbende neringdoenden zijn er best over voldaan. De tram moest ook goederenwagens doen rijden. Vroolijke bloemenkijkers vinden er een amusement in met een goederenwagen te rijden.

Ik kan niet met cijfers aantonen, hoe groot het finantiëel belang is, dat de gemeente heeft bij een druk bezoek op de bloemendagen. Zeker is het enkele *duizenden*, en omdat de direct belanghebbenden niet zoo groot in aantal zijn, zou het wenschelijk zijn de handen in elkaar te slaan en gezamenlijk pogingen aan te wenden om het bezoek te vermeerderen. Wel is men in hoofdzaak afhankelijk van het weer, maar bevordering van het verkeer, vooral op de werkdagen, zou veel voordeel kunnen brengen.

En hiermede ben ik uitgepraat over het hedendaagsche Hillegom; nu volgt er nog het een en ander uit zijn verleden, dat mij vermeldens-waardig voorkomt.

Kijkjes in het Verleden van Hillegom. Zedenspiegel.

Bij de omschrijving van de voorafgaande onderdeelen van dit werkje is reeds, waar er aanleiding toe was, een tipje opgelicht van den sluier, die het verledene bedekt, doch er is nog wel iets — niet veel — te zeggen omtrent Hillegoms historie in het algemeen.

Wat den naamsoorsprong aangaat, zoo moet deze naar het inzicht der germaansche naamvorschers als volgt verklaard worden. De plaats, waarheen men zich terugtrok, zich metterwoon vestigde, wordt door 't oudgermaansche woord *heim*, oudnederlandsch *heem*, verkort tot *um*, *cum*, *om*, *com* aangeduid. *HILLEGONDE*, eene oudnederlandsche edelvrouwe, waarschijnlijk van westfriesche herkomst, noemde haar woonzetel *Hillegondeheem*; gelijkelijk deed de oudnederlandsche edelman, genaamd *SASSE*, die tot den oudgermaanschen stam der *Sassen* of *Zaten* behoorde, toen hij zijn huizinge of zate *Sassenheim* noemde.

Dit overoude woord *Hillegondeheem* wordt, om de uitspraak vloeiender te doen zijn, door samentrekking en weglating eeniger letterteekens op de volgende wijze *Hillegom*:

Hillegondeheem	Hillegondem
Hillegond heem	Hillegom.
Hillegon d eem	

Eerst valt de *e* van *gonde* weg, die in 't oudgermaansch ook alreeds weggevallen was, *Hillegundis* was *Hillegund*

geworden, dan de *h*, die zeer gemakkelijk verdwijnt, terwijl in den laatsten vorm de *d* tusschen de *m* en *n* al te zeer de gemakkelijke, vloeiende uitspraak belemmert.

Vandaar haar val.

Eindelijk wordt in den volksmond de samentrekking verder voortgezet: zoowel als Sassenheim saamgetrokken wordt tot Sassem, evenzoo maakt de volksmond — en wie heeft het meeste recht tot spreken? — Hillom van Hillegom.

De vorm Hillom, die vermoedelijk ook wel in charters en rechtsbrieven zal geschreven staan, heeft de averechtsche afleiding van 't engelsche woord *hill* — een appellativum — en 't nederlandsche woord *om* in de hand gewerkt, want een samenkoppeling van een engelsch en een nederlandsch woord is toch alderdwaast. Bovendien een plaatsnaam, met heem gevormd, vindt ook niet gemakkelijk zijn oorsprong in een z.g. appellativum — d. i. de naam van een voorwerp — doch natuurlijk wel in een persoonsnaam. De persoon toch noemt zijn heem naar zich zelf of zijn bloed- of aanverwanten, niet naar een berg of een sloot. Zoo is Weerestein (de naam van het voormalige landgoed) vermoedelijk gelijk Berenstein, genoemd naar den man Bërn, Beernd en stein, stins, huizinge, ook oudgermaansch in alle deelen.

(De oud-Hillegommers spreken ook nog van Weerestein of Berenstein.)

Eerder nog noemt hij zijn heem dubbel, d. i. met een aanverwant woord, dat ook heem beduidt, zeg Heemstede.

Hille gunde is een echt oudgermaansche naam, zuiver van vorm, saamgesteld uit twee oudgerm. stammen, als voornamen bedoeld. Hille is n.l. Hildi: strijd en komt in veel vrouwennamen als tweede stam voor, en Gundi is krijg; Hillegonde is de sterke jonkvrouw in den strijd.

De volgende uitlegging geeft VAN DER AA en schrijft: *Hille* beteekende oudtijds eene verhevene plaats en Gumme in het Oud Saksisch een hof. Volgens LUD. SMITS Schatkamer was Hillegom eertijds een hof waarvan de naam, ter plaatse dan ook tot heden is bewaard gebleven. Wanneer men daarbij in het oog houdt, dat de grond van het dorp vroeger geheel uit binnenduinen bestond, geeft hij in bedinking of de naam niet kan beteekenen het hooge Hof! Deze gissing wordt bovendien versterkt door den ouden naam van Hinegom, welke door een hof of kasteel, eertijds aan een der Rijnspranken in Kennemerland gesticht, gedragen werd.

Hil ('t Eng. *hill*) is heuvel, en gom is hetzelfde als heim ('t Eng. *home*) plaats, woning.

De schrijver van de „Rijnlandsche Oudheden” zegt, dat *Hillinen* een oude naam van Hillegom is. *Suithar des haghe*, eerder *Zwtherdes-haghe*, dit beteekent zandgrond, door een haag of heg omgeven, is ook misschien een oude naam van Hillegom, al schuilt er ook geen famieljebetrekking in klank of spelling der twee woorden.

Het is mij niet gelukt eene verklaring te vinden van de omstandigheid, dat te Hillegom begraven zijn de laatste twee telgen van het roemzuchtige geslacht der BREDERODE'S de tweelingbroeders KAREL ALEXANDER THADÉ REINOUD † 2 Dec. 1830 en ALEXANDER KAREL BARTHOLOMEUS LODEWIJK † Sept. 1832.

Dit geslacht — dus in mannelijke richting uitgestorven — was verwant aan de Hollandsche Graven, aangezien de eerste HEER VAN BREDERODE ZIJPHERD, ook SICCO genoemd, een broer was van GRAAF DIRK II. Hij deed in het jaar 990 het kasteel bij Velsen bouwen, waaraan hij den naam

Brederode gaf ¹⁾, die voortaan ook zijn famieljenaam zou wezen. Dit pronkjuweel van kasteelbouw werd in 1426 door de Cabeljauwschen in brand gestoken, daarna hersteld en ten slotte in 1573 door de Spanjaarden geheel verwoest.

De famieljebetrekking met de Hollandsche Graven gaf de Brederode's het recht om althans een famieljelid van de Hollandsche „leeuw” als wapenteeken in hun schild te voeren, zoodat hun wapenschild was: een roode klimmende leeuw in een gulden velt met een Baernsteel van Lasuyr (Gouthoeven).

Van de hier begravenen vermeldt de landshistorie niets; zij leefden trouwens in een zeer duf, onbeduidend tijdvak.

Wellicht verkondigen grafsteenen, onder de kerkbanken verborgen, nog iets meer omtrent dit adelijk geslacht, dan de reeds bij de Herv. kerk vermelde rouw- of gedenkboarden. Of zij ook te Hillegom geleefd hebben, is niet gebleken.

Door meerdere schrijvers is beweerd, dat het grondgebied of het *Ambacht van Hillegom* een deel uitmaakte van de *Heerlijkheid de Boekhorst* (waarvan het kasteel heet gesticht te zijn in het jaar 732), en, na later aan de Grafelijkheid te zijn gekomen, verkocht werd in het jaar 1722.

Deze onjuiste meening (men zie de lijst der beleeningen hierachter) schijnt in hoofdzaak gegrond te zijn op de beweerde overeenkomst, die er tusschen de wapenschilden der heeren van Boekhorst en van de heeren van Hillegom zou hebben bestaan te weten: het eerste een geheel roode leeuw op gouden grond, het tweede: de bovenste

¹⁾ Het woord *rode*, dat men bij meerdere plaatsnamen, b.v. Berckenrode, Boekenrode, Mérode, Rodenburg, Brederode, tegenkomt, beteekent *ontgonnen land*.

helft van een dito leeuw op gouden veld, of volgens andere vermelding een op zijn achterste pooten zittende leeuw op gouden veld, terwijl de Hooge Raad van Adel in 1816 decreeteerde: „Van Wege den Koning. De Hooge Raad van Adel, gebruik makende van de magt aan den zelve verleend, bij besluit van den 20 Februari 1816 bevestigt bij dezen aan de Gemeente van Hillegom, ingevolge het door haar gedaan verzoek, het bezit van het navolgende wapen zijnde van goud, beladen met een fasce van synople en verzeld van drie leliën van keel staande twee en chef en een en pointe. Gedaan te 's Gravenhage 24 July 1816”.

Van welke Ambachts-heerlijke-famielje dit wapenteeken met drie Bourbonsche leliën afkomstig is, waarin Hillegom bevestigd werd, heb ik niet kunnen opsporen, maar het komt overeen met datgene dat in de oude Hippelaarsbrug over de Hillegommer beek voorkomt.

Op eene kaart van de Ambachtsheerlijkheid Hillegom van het jaar 1723, in het bezit van den tegenwoordigen Ambachtsheer PROF. JHR. DR. J. SIX, komt bij de famieljewapens van den toenmaligen Ambachtsheer het tegenwoordige gemeentewapen voor.

„Het ambagt en de gemeente Hillegom waren aan de noordoostzijde van Kennemerland gescheiden door de Kennemer-beek of het Rottegat en de Beeklaan, welke westwaarts op den Heerenweg uitloopt; over welke de landscheiding westwaarts voortgaat tot aan de Leidsche-Haarlem-sche trekvaart, eertijds in smaller staat de Veenwatering genaamd. Van dáár loopt het ambagt langs gemelde vaart zuid-westelijk heen, tot aan de kalkovens en van dáár richt zij zich naar het zuid-oosten, dwars over de Lek- en Hillegommer wegen, tot aan de Gerrit Avenweg aan het Leidsche meer;

zoodat Hillegom ten noorden de Bennebroeker-, westwaarts de Vogelzanger- en Noordwijkerhoutsche- en zuidwaarts de Lisser bannen tot gebuuren heeft.”

„Voor het overige behoorden tot deze ambagts-heerlijkheid vier duinen, waarvan twee het *Asseler-* en twee anderen het *Jan van Sanens-*duin genoemd werden. Het Asseler-duin bracht in 1790 in de verponding op eene somma van *f* 178:2:6; doende, aan twee gedeeltens, in huur *f* 82; hetzelfde was bij de Heren van de rekening, in de helmplanting, gesteld op negen en een halve morgen helm, en bracht jaarlijksch op zestig koppels konijnen. De *Jan van Sanens-*duinen waren mede in twee stukken verhuurd voor *f* 140, in de verpachting gesteld op vier morgen helmplanting, en brachten op veertig koppels konijnen.”

„Nog waren aan deze heerlijkheid in eigendom vijf onderscheiden duinkrochten, jaarlijksch *f* 60 aan huur doende, en opbrengende in de verponding *f* 103:13:10; voorts de Hillegommer beek. Het molenrecht, hoewel hetzelfde op de lijst der verkoping gesteld was, was nothans niet verkocht, maar ingevolge de aan zich behoudene magt, bij het derde artikel der voorwaarden door de edele grootmogende Heren Staten van Holland en Westfriesland opgehouden”.

„Het zetten en houden van molens is eene vrij bijzondere gerechtigheid, en niemand vermog dezelve opterichten, dan met bijzondere toestemming van den Prins of van de hoge overigheid dezer landen”. „Hillegom was bijna van alle zijden door zandduinen omsingeld, en werd dus gedurig zeer geplaagd door de sterk vermenigvuldigende konijnen, die deszelfs vruchtbare landen een merkelijk nadeel toebagten”.

„Om dit te voorkomen, hadden de ingelanden van *den Geest* op den 17 Aug. van het jaar 1608, door de Staten

van Holland en Westfriesland, het verlof ontvangen, om dagelijksch in hunnen ban de konijnen te mogen vangen, te schieten, uit te delgen en te vernielen, en de Houtvester was verplicht om zulks den bewoneren toe te staan”.

De oppervlakte van de Gemeente Hillegom is een samenvoeging van die der Ambachten Hillegom en de Vennep. Van laatstgenoemd Ambacht, dat niet op Rijnlands kaart van 1600 doch wel op die van 1746 (hier gereproduceerd) voorkomt, verhaalt de reeds vermelde R. BAKKER: „*Den Ambachts-heerlijkheid Vennip*, is gelegen in het Heemraadschap van Rhijnland, aan het Land van Hillegom, gaande van de *Leck* of *Valkstoot*, langs de Meer, tot digt aan de Sloot van Lisse; men vind ten opzichte van dezelve op de Verpondingslijst van den Jaare 1732, niets anders aangeteekend, dan twee Water-Moolens, volgens ons oud Manuscript, is deszelfs grootte op 163 Morgen, 224 Roeden aangeteekend” (tegenover 962.5 M. grootte van Hillegom, Vennip was dus een „Ambacht” in duodecimo!) „Het Reglement van Rhijnland van 1796 geeft 118 M. 588 R. Landts op; deze Ambachts-heerlijkheid voert het wapen der Stad Leyden en behoort aan die Stad, hebbende den Schout in naam der Ambachts-Heeren, aldaar de vrije Jagt; de Landerijen zijn zeer goed; het Heemrecht werd door de Dijkrechter en de Heemraaden van Rhijnland uitgeoefend”. In het archief van Hillegom zijn rekeningen van het Ambacht Vennip aanwezig tot en met het jaar 1811 aan den Municipalen Raad dier gemeente ingeleverd, zoodat het in dat jaar zal hebben opgehouden te bestaan.

Voor de grenzen der gemeenten zijn aangenomen die der gelijknamige Ambachten of Ambachtsheerlijkheden, toen, eerst in 1825, de rechtsmacht der Ambachtsheeren en steden

werd opgeheven en opgevolgd door de tegenwoordige burgerlijke bestuursinrichting en Rijks-rechtspraak. (Voorheen geschiedde die in de „Rechthuizen” in de dorpen, door den Heer van het Ambacht en „welboren mannen in Openbare Vierschaar vereenigd”.

Omtrent oude „Heerendiensten” van de Hillegommers tegen het verstuiven der duinen, waardoor niet alleen het behoud der duinen maar ook dat der kultuurlanden bedreigd werd, hierbij een eigenaardig staaltje door v. NIDEK meêgedeeld: . . . . „Laat ons nu kortelijk beschouwen hoedanig de duinen door helmplanting bewaard worden”. „Deze helmplanting geschiedt eensdeels door de pachters der duinen, op eene zoodanige grootte, als hun door de Heren van de rekening op de verpachting gelast wordt; anderdeels door de inwoners van de dorpen en ambagten aan de duinen gelegen, als Wassenaar, Katwijk binnen en buiten, Valkenburg, Noordwijk, Noordwijkerhout, Langeveld, Hillegom, Lis, Voorhout, Heemstede en anderen; de huisluiden dezer dorpen, welke meestal paarden en wagens bezitten, verdeelen de planting doorgaands onder zich in honden lands, waarvan de een meer, de ander minder aanneemt, naar mate dat ieder land bezit. De helm wordt daartoe gemeenlijk uitgegeven vóór de Valkenburger markt, wanneer het bekwaam weër is, en in de Maanden September en October, meest negen Rhijnlandsche duimen diep geplant; en uit een acte van het hof, wegens de helmplanting in Rhijnland, den 10 September 1521, lees ik, dat Hillegom gelast is agt en twintig honden duins te bepoten, doordien bevonden werd, dat het dorp diergelijk getal wagens had”.

Dat duinen en helm ook niet op een goeden voet staan met konijnen, begreep men blijkbaar vroeger niet:

„Item, alzo onze voorsz. bosschen als besloten Duinschoten, Haarlemmer-bosch, *Hillegommer-bosch* en ons bosch in den Hage, principalik ook vergaan mits (overmits, wegens) de Konijnen, die hen aldaar ophouden, die de jonge spruijtelingen in 't beginsel van den jaere afeten, daerbij van nieuws aldaen niet groeijen en magh: zoo hebben wij om 't onderhoud van onze voorsz. Bosschen gheordonneert, ende ordonneeren midts dezen, dat onze Houtvester alle dezelve Konijnen van stonden aen uit onze voorsz. Bosschen doen verdrijven zal ende daer uit verdreven houden ten einde dat dezelve in toekomstige tijden te bet bewassen ende begroeijen mogen.” „Dit plakaat, hetwelk van het jaar 1517 tot aan 1595 twintig malen is vernieuwd geworden, is gedeeltelijk bij iedere vernieuwing in sommige punten breder uitgestrekt en in anderen met nieuwe bijvoegselen versterkt. Daarenboven in de veertien eerste afkondigingen, bij een bijzonder artikel, door geheel Holland, aan alle landlieden waar zich eenig wildt onthoudt, gelast, om de honden, binnen een zekeren bepaalden tijd, aan den eenen voet te poten, of hun een blok aan den hals te hangen, naar mate de grootheid en de magt van den hond, om dus het nadeel voortekomen, hetwelk zij aan het wild zouden kunnen toebrengen. In dit artikel staat Hillegom wel in het bijzonder aangehaald, waaruit dan blijkt, dat daar ter plaatse zich zeer veel wild moet ophouden”.

MEER WILDBESCHERMING.

„Toen Keizer Karel de V., ingevolge een plakaat van het jaar 1550, bevolen had, om de wallen der sloten, aan de zijde der wildernissen, zo afgaande te maken, dat de konijnen,

beneden aan het water aflopende en grazende, daaruit gemakkelijk in de wildernissen of duinen mogten kunnen terug keren, zijn die van Hillegom, Lis, Noordwijk, Noordwijkerhout en hunne gemagtigden, als appellanten van het voornoemd plakaat, omtrent het maken en afsteken der wallen en kanten der sloten, den 16 februarij 1553, in zo verre gematigd is, dat het bevel, omtrent het glooijen der slootwallen, in volle kracht blijvende, de geërfdens en eigenaars der kanten van gemelde sloten aan de zijden der wildernissen, voortaan zes, agt of tien voeten zouden mogen afsteken, nadat de daaraanleggende duinen hoog of laag mogten zijn, en het daarafkomende zand zullen mogen gebruiken ten hunnen voordeele; onder voorwaarde, dat bijaldien eenige konijnen zich aldaar mogen onthouden, zij verplicht zijn zouden, agt dagen te voren aan de Duinmeijers daarvan kennis te geven; voor het overige zou het hun volkomen vrijstaan, om de kanten of wallen der sloten of grachten aan hunne zijde zo hoog en stijl te maken, als hun zulks, ter bescherming hunner landen, goeddunken zou; alsmede op den kant aan de duinzijde, heiningen en palen, rijs- en andere beschoeiingen te maken, om de beesten in de wildernissen weidende, van deze grachten te keren, om dus de vernieling van de kanten dezer grachten voor te komen”.

„Sedert dien tijd hebben de Staten van Holland, zowel door den Houtvester als door de Ambagtsbewaarders en gezworenen der dorpen, menigvuldige klagten gehoord, eensdeels over het verdrinken der konijnen, en anderdeels over de stijlte der sloten, waarom hun Ed.GrootMog., den 10ⁿ Sept. 1597, deswege een nader plakaat hebben uitgevaardigt, bevestigende in hetzelfde niet alleen de voorgaande plakaten met de daarbij gevoegde verzachtingen, maar tevens daarbij

bevelende, dat overal waar de konijnen, wegens de hoogte en steilte der wallen, niet bekwaam waren om uit de sloten tot de wildernissen te kunnen teruglopen, de eigenaars of huurders der daaraan leggende landen, ten hunnen kosten, van roede tot roede, of uiterlijk van anderhalve tot anderhalve roede (5.655 M.) zullen moeten maken en onderhouden bekwame greppels of oppereilkens van twee roeden wijd, waardoor de konijnen naar de wildernissen zullen kunnen terug keren”.

Beroemde Hillegommers heeft het verleden niet opgeleverd — kom aan tegenwoordige Hillegommers begin nu maar eens! — maar toch is de naam van één hunner vereeuwigd in het volgende poëem:

„Dit Graf besluit JOHAN, VAN HILLEGOM geheeten,
Gelukkig was hij, en gansch zedig hier gezeeten,
Als Abt, schoon hij niet regt verkooren was, bleef hij,
Nochthans als Kloostervoogd verheeven, ook hier bij,
Was hij voor 't Klooster, als Rentmeester, zeer voorzigtig,
En een goed Bouw Heer, in het stichten gansch gewigtig”¹⁾.

Deze meneer werd in 1366 Rector van de beroemde abdij van Egmond.

Dezelfde abdij verkreeg in 1411 het octrooi van WILLEM VAN BEYEREN, Graaf van Holland „uit zonderlinge gunst aan de abdij” tot het oprichten van een *windkorenmolen te Hillegom* (op het Molenduintje in het Wilhelminapark) ter plaatse waar een oude molen gestaan had, met verplichting van de ingezetenen om daarin hun graan te doen malen.

Voor de 17^e en 18^e eeuw gold: „Tot de regeering van het Dorp en Ambagt, tot de Justitie, bewint van de Kerk

¹⁾ Cronyk van Egmond.

en Armengoederen, respectie werden aangesteld Burgemeesteren, hebbende de Administratie van de zaken van het Dorp; Ambachtsbewaarders, hebbende het opzigt op de Landen, Schepenen, Kerkmeesteren, en Armeesters. De aanstelling geschied bij Electie (verkiezing) uit een dubbelt getal; welk regt van electie tegenwoordig mede bij den Baljuw geëxerceert (uitgeoefend) werdende, eerst na de Vacature van het Baljuwschap bij den Ambagtsheer zal kunnen werden gebruikt."

"De rekeningen, rakende het Dorp worden gedaan door Burgemeesteren".

"Die van de Landen door de Ambagtsbewaarders". „Die van de Kerken door de Kerkmeesteren, en die van de Armen aan de Armeesters".

"En worden alle die rekeningen Jaarlijks gedaan aan den Baljuw, zullende van gelijken eerst na de vacature van het Baljuwschap aan den Ambagtsheer worden gedaan".

"De Rekeningen van de Ambagtsbewaarders worden overgezien bij de Hoogheemraden,¹⁾ dewelke de omslagen over de Landen reguleeren" (regelen).

"Ingevolge een besluit van de Heren Staten van Holland en Westfriesland, genomen den 28^{en} February van het jaar 1654, moeten ieder jaar de helft der leenmannen, mansmannen, Schepenen, gezworenen en andere rechtters, in welkers verkiezing de officieren deel hebben, jaarlijksch afgaan, en de andere helft in dienst blijven; en volgens eene nadere resolutie van 28 en 29 July van hetzelfde jaar, moeten alle de amptenaars, Secretarissen, Burgemeesteren, Schepenen, Ambagtsbewaarders, Kerkmeesteren, Armeesters, en Regen-

¹⁾ Van Rijnland.

ten van Godshuizen van den Gereformeerden Godsdienst, of ten minsten denzelven toegedaan zijn".

"Daarenboven begeeft de Ambagtsheer de ampten van schout, secretaris, bode, koster, schoolmeester en voorzanger."

Het tusschen aanhalingsteekens geplaatste is ontleend aan „Kabinet van Nederl^e en Kleefsche Oudheden" (v. NIDEK).

De Ambachtsbewaarders waren niet alleen rekenplichtig aan Rijnlands Bestuur, maar ook „Gaarders" (ontvangers) van Rijnlands „Bundergeld" (grondbelasting) en waren aansprakelijk voor het bedrag dat hun ambacht — in verhouding tot de grootte — moest opbrengen. Het schijnt mij in verband met het voorgaande niet misplaatst, een en ander op te nemen over de eeuwen-oude instelling Rijnland, een macht in den Staat, op waterstaatsgebied bij iedereen bekend, al was het alleen maar om de dubbeltjes (bundergeld) die elk bezitter van $\frac{1}{4}$ bunder (Hectare) of meer er, per jaar, aan moet betalen; en waarmêe bovendien bijna elk inwoner telkens in aanraking — vaak botsing — komt, in verband met Rijnlands „Keur", want men kan niet veel uitvoeren dat betrekking heeft op landen of wateren, zonder die Keur te overtreden, of wel eerst „consent" te vragen voor hetgeen men voornemens is te doen, en dan zijn aan die „consenten", die zoo billijk mogelijk (gratis) verkrijgbaar zijn, gewoonlijk voorwaarden vast, die voor het algemeen belang nuttig, doch voor den aanvrager veelal bezwarend zijn.

De meest in het oog springende en belangrijkste zorg, die Rijnlands bestuur heeft te vervullen, is de regeling van den buitenwater-stand, die tot de levensvoorwaarden der bloembollen-kwekerij behoort, want zonder eene behoorlijke regeling der waterhoogte, zou die cultuur vrijwel onmogelijk zijn. Dit is in elk geval de grootste voorsprong, die de

kweekers hier te lande, in de polderstreken, op de buitenlandsche mededingers voor hebben.

De werkelijke titel is niet het familiare „Rijnland”, doch „*Hoogheemraadschap van Rijnland*”; „Hoog” er bij, omdat er het oppertoezicht en beheer over waterkeeringen langs zee en hoofdriever gelegen, aan verbonden is, en zeker ook, omdat er in vroegere eeuwen, ook gewone heemraden en kroosheemraden, door Rijnland aangesteld, bestonden, zoodat men in stukken uit de 14^e eeuw ook den titel hoofdheemraden aantreft.

De algemeene strekking van Rijnland is om 1°. te waken en maatregelen te nemen tegen te hoog buitenwater, waardoor de verwijdering van het water uit de polders zou worden belemmerd, en de boezemlanden, hoofdzakelijk met bloembollen bezet, onder water zouden loopen; 2°. te zorgen dat het buiten- of boezemwater niet te laag wordt afgevoerd, want door te lagen stand zouden vele wateren binnen Rijnland onbevaarbaar en de cultuur op de buiten- of boezemlanden benadeeld worden.

De middelen tegen het te hoog zijn op de eerste plaats de uitwateringsluizen te Katwijk aan Zee, te Spaarndam en Halfweg aan het Noordzeekanaal, en te Gouda aan den IJssel; doch, hélaas, als men die „natuurlijke loozing” het meest noodig heeft, in regentijd, met meestal westelijke winden, kan men van de sluisen maar weinig gebruik maken, omdat het buitenste water door den wind op de kust niet laag genoeg afloopt. Om die reden heeft men bij de sluisen op al de genoemde plaatsen stoomgemalen gebouwd. En welke schrikwekkende hoeveelheden water er uit Rijnland en het Land van Woerden, dat op Rijnland afwatert, moeten worden afgevoerd, blijkt hieruit, dat er

in 1912 (regenjaar) 114.500.000 M³ door de sluisen, en 615.500.000 M³ (een kubieke M. = 1000 Liter) door de stoomgemalen van Rijnl. boezem zijn geloosd.

De middelen ter bestrijding van het te laag zijn de inlaatsuizen te Gouda en voor een gedeelte ook de sluis in den Rijn te Bodegraven, waardoor in het jaar 1911: 183.115.750 M³ water in den algemeenen bergboezem van Rijnland zijn gebracht.

Die „algemeene boezem” dient niet alleen om het water, dat uit de polders opgewerkt is, tijdelijk te bergen, in afwachting van afvoer naar buiten, maar ook om in „droge jaren” de 225 polders in Rijnland gelegen en 23 polders van het Land van Woerden van water te voorzien, waartoe er inlaatduikers op de polderboezems werken, ja zelfs enkele polders eene inrichting bij den molen hebben, om water in den polder te malen.

De grenspunten van Rijnland zijn, in diagonaal: Santpoort en Gouda en Amsterdam en den Haag.

Rijnland dankt zijn nuttig bestaan aan een onbekend „handvest” en aan een octrooi van erkenning, in 1255 door Willem den II^{en}, Roomsche Koning, als Graaf van Holland, verleend; doch er moet wel vroeger een waterschapsbestuur in deze regionen hebben bestaan, o.a. over de 7 sluisen, gelegd in den Wendeldijk, die vermoedelijk tusschen de hoge gronden bij Warmond (indertijd) en Aalsmeer en verder noordwaarts heeft gelegen, gemaakt overeenkomstig een vredesverdrag, in 1224 gesloten, tusschen den Graaf van Holland en den Bisschop van Utrecht.

De dijkgraaf en hoogheemraden worden door het Hoofd van den Staat benoemd voor vijf jaren, op voordracht uit hoofd-ingelanden, door een „Algemeene Vergadering”, be-

staande uit het dagelijksch bestuur (dijkgraaf en hoogheemraden) en de hoofd-ingelanden. De hoofd-ingelanden worden door de ingelanden (grondbezitters) gekozen, voor den tijd van vijf jaren.

Vóór de werking van het reglement van 1857 werden de dijkgraaf en de hoogheemraden voor het leven benoemd en daarop is slechts één maal inbreuk gemaakt . . . . . „de inbreuk van een der beste voorrechten, welke voorgemelde hoge Heemraden van het jaar 1285 tot aan het jaar 1515, zonder de minste hindernis genoten hadden. Deze Heren hadden namentlijk het recht, om bij het overlijden van eenen hogen Heemraad, eenen anderen op eigen gezag weder in zijne plaats te stellen. Maar Keizer KAREL, in zijne minderjarigheid, door eenigen zijner hovelingen en ministers, vreemdelingen in deze landen, misleid geworden zijnde,¹⁾ deed in den jare 1515, door eenen Vlaming, CHARLES DE POITIERS genaamd, de hoge Heemraden onverhoord van hunne ampten ontzetten en stelde andere in hunne plaats aan.”

„Deze inbreuk werd niet weder hersteld, voor in het jaar 1654, wanneer Dijkgraaf en hoge Heemraden, na rijp beraad, eenen brief aan de Staten des lands ter hand stelden, waarin zij verzochten, dat hun Edele Gr. Mog. de gepleegde daad, door voornoemden vreemdeling bedreven, geliefden aan te merken als een inbreuk, en geweld tegen de voorrechten van Rhijnland aandruisschende, met bede, om de

¹⁾ Zoo heel erg was dat niet, want KAREL den *Spaarndamschen dijk*, de hoofdwaterkeering van Rhijnland in die dagen, langs rijdende, voor onderzoek, vond dien in ontredderden, vervallen toestand, hoewel die door Rhijnland niet verwaarloosd was. (Zie „Eene Crisis in Rhijnland“.)

vertoners te herstellen in hunne aloude rechten en bezittingen; dit was van dat gevolg, dat genoemde Heren Staten van Holland en Westfriesland, bij hunne resolutie van 7 en 8 October en bij hun Octrooi van den 8 december des jaars 1655, meergemelde hoge Heemraden herstelden in hunne vorige bezitting, en het recht, ter vervulling eener openstaande hoge Heemraadsplaats, zelve te mogen doen; alles ingevolge den inhoud van vroegere privilegïen, en onder voorwaarde, van altoos de namen der verkozen personen aan genoemde Heren Staten over te zenden, om van dezelve hunne commissie te ontvangen, en daarna, volgens de voormalige gewoonten, in den eed te worden genomen, moettende de gemelde Heemraden voor het overige niet alleen den Hervormden Godsdienst toegedaan, maar ook ter waarde van vijf duizend Rhijnlandsche gulden gegoed zijn.”

(Uit: Kabinet v. Nederl. en Kleefsche Oudheden.)

Rijnland bezat tot aan de opheffing van de particuliere Rechtspraak in 1825 zijn eigen Rechtbank of Vierschaar en dus eigen galg „Gerecht” genaamd. Blijkbaar kon men zich in die dagen geen gerechtigheid zonder galg en rad denken. De Rijn^e galg stond op de Buiten-Heining bij Halfweg, aan den Spaarndamschen dijk, zoodat er door de vele passanten op dien dijk behoorlijk genoten (?) kon worden van het hartverheffende schouwspel van een, aan een galg hangend, menschen-lijk, dat strekken moest om anderen op het pad der deugd te brengen of te houden!

Tot in het begin der 19^e eeuw stond er in de Zilk, nabij de kalkovens (omstreeks 1830 afgebroken) aan de Trekvaart, een R. K. kapel, die op alle Zon- en Heiligen-dagen bediend werd door geestelijken der Hillegomsche- of volgens anderen van de Vogelenzangsche kerk; aangezien ook vermeld

wordt, dat pastoor GERLACUS AB ANGELIUS, van Hillegom in 1680 bij de Zilk woonde, is het waarschijnlijk, dat toen althans de bediening van Hillegom uitging. Van „de kerk die de Roomsgezinde Gemeente ten tijde der Reformatie alhier hebben gehad, even buiten het dorp” wordt gemeld in 1798: „zijnde dit een zeer groot en schoon Gebouw, met eene schoone Pastorij daarneven, de Kerk is van binnen zeer netjes tot den Godsdienst geappropriëerd (geschikt gemaakt) en van alles wat hier toe behoort, als: Altaar, Predikstoel, Doopfonte, Communiebank en Gestoelens voorzien”: „aan de zo even genoemde Buurt der Sillik werd nog een tweede Roomsche kerk of Capel gevonden, dan dezelve is van minder aanzien en klijnder dan de vorigen; in deze Capel werd op alle Zon- en Heilige dagen, den dienst door den Pastoor van Hillegom verricht; zijnde deze Kerk reeds even na de Reformatie door de Roomsgezinde Gemeente zo van de Vogelen Zang onder Kennerland, als door die van Hillegom ter verrichting hunner Godsdienst-oefening gebruikt geweest”. „Andere Godsdienstige gesichten werden hier tot nog toe niet gevonden, echter kunnen wij niet afzijn hier aan te merken, dat er in dit jaar 1798 geresolveert is om hier te Hillegom een Roomsche Armhuis te stichten”. Dezelfde schrijver meldt nog:

„Kerkelijke Regeering. Dezelve bestaat alhier uit een Predikant, twee Ouderlingen, en twee Diaconen, van welke laatste Jaarlijks van ieder een afgaat, die dan door anderen werden vervangen, zedert den Jaare 1792 werd den Predikdienst als Predicant hier waargenoomen door den Burger LOUIS PHILIP SERRURIER, behoorende denzelven onder de Classis van Leyden en Neder Rhijnland.

De Roomsgezinde Gemeente wordt bestiert door Pastoors

geadsisteert door Armmeesters voor den Armen en Kerkmeesters voor de Kerken; tegenwoordig is den Burger RICHARDUS THOLEN, Pastoor dezer Parochie”. „Betreffende de Waereldlijke Regeering bestaat Hillegom met het Crimineele onder den Bailluw en welgeboore Mannen van Noordwijkerhout; — werdende van hier mede welgeboore Mannen ter Vierschaar van Noordwijkerhout beschreeven”.

„Met het Water- of Heemregt behoort hetzelve onder den Dijkregter en Heemraaden van Rhijnland, en is beschreeven bij het vijfde Quartier van dat Heemraadschap daar de Hoofdplaats van is in den Haarlemmer Hout”.

„Men vindt nergens geen melding gemaakt aan wie dat deze Ambachts Heerlijkheid heeft toebehoord voor dat dezelve aan de Graaflijkheid is komen te vervallen. Velen zijn met wijlen den Heer DE STOPPELAAR van gevoelen dat dezelve voorheen met de Boekhorsten gecombineerd zal zijn geweest en daarna aan de Graaflijkheid gekomen zijnde, is het uit derzelve Domijnen in den Jaare 1722 verkogt aan de Heer MR. JAN SIX, te dier tijd Raad en Burge Meester der Stad Amsterdam”.

„De Municipaliteit of Plaatselijke Regeering bestaat hier uit 3 Leden, een Schout en Secretaris — het bestuur van de Brandspuit is aan 2 Brand Meesters gedemandeerd, dat des Ambachts aan 2 Ambachts-bewaarders, en voor de Kerk aan 2 Kerkmeesters. — Verder is hier een Boode en Bediendens, ten dienste der Regeering.

Den Burger J. GERLINKS is thans hier Schout en Secretaris.”

„Onder de voorrechten kan men noemen, dat aan Hillegom Vrijheid der Wassenaarsche tollen is verleend; voorts dat door de respective Regeering der Stad Amsterdam aan de Tuyniers van Hillegom in den Jaare 1717 wierd vergunt

om een bysondere Groenmarkt in die stad te mogen hebben, en met haare Groentens met uitsluiting van de andere te mogen voor te staan. Mede staat het dorp bekend als uitmuntend ooft onder anderen voortreffelijke aardbeyen en aspergies voortbrengende."

Aan den Loosterweg, of weg naar 't vroegere station Veenenburg heeft men, westzijde, de *Rustenburgerlaan*, aangelegd tot toegang naar de uitgebreide buitenplaats *Rustenburg* aan de Trekvaart gelegen, vermoedelijk in de 17^e eeuw aangelegd, en in 1797 geslecht.

Ook de buitengewoon rijk van waterpartijen voorziene, zeer uitgebreide, vermaarde buitenplaats Horst ten Daal of Harstendaal, in de 17^e eeuw aangelegd, in het laatst der 18^e toebehoorende aan BARON VAN HAERSOLTEN, is reeds lang van het tooneel verdwenen; zij lag aan de Oosteindervaart, zuidzijde, bewesten den Heerweg.

In het dorp lag de welaangelegde buitenplaats „Duin en Weg" in eigendom toebehoorende aan den Medicinæ Doctor J. J. DELCLISUR. De achterzijde dezer mooie plaats kwam uit op de Zanderijlaan thans v/d. Endelaan geheeten.

Tot 1833 kon Hillegom op een leerlooierij bogen, gelegen aan de Hillegommerbeek, nabij de kerk; zij heeft naar 't schijnt slechts weinige jaren bestaan, want in een uitvoerige beschrijving van Hillegom van 1799 komt zij niet voor.

Bij het scheiden van de 18e eeuw kon uitgaand of dorstig Hillegom zich aldaar verzamelen in de volgende Bacchustempelen, die toen nog niet den onzinnigen naam van „Cafés", maar den goed Nederlandschen titel van *Herberg* voerden: *De Gouden Leeuw*, dit was zeker de primus inter pares, want hij mocht ook den naam van *Rechthuis* (zie hiervoor) voeren, omdat er rechtzitting gehouden werd. Voorts *Het*

Wapen van Friesland, De Morgenster, tevens kolfbaan en *De Laurierboom*; het waren tevens logementen. Of er nog meer drankgelegenheden waren, wordt niet gemeld, doch voor ± 1050 inwoners en de weinige vreemdelingen, die er kwamen, was het al welletjes zóó.

Ter zelfde tijd mocht uitgaand Hillegom zich verheugen in de volgende schitterende reisgelegenheden: „Die zijn hier geduurende het Zomerseizoen alle dagen, als varende als dan dagelijks een Schuit met groentens na Amsterdam en van daar weder terug, welke Schuit ook teffens zeer geschikt is voor Passagiers, — doch in den winter vaart er maar één keer per Week één Schuit op Amsterdam en terug. Op Haarlem en van daar terug vaart in 't Zomerseizoen alle Weeken 3 keere en des Winters 2 keere een Schuit. Alle Saterdag en Schuit op Leijden en terug; verders kunnen de Passagiers dagelijks van de Kalkovens met de Haarlemsche en Leijdsche trekschuiten naar omliggende Plaatsen reizen". (1798). Zonderling is het, dat hierbij niet zijn opgegeven de „Postwagens" rijdende tusschen Amsterdam en den Haag, waarvoor steeds aan „Posthuizen" en „Postbruggen" „Postpaarden" gereed stonden.

Voor Hillegom waren de Posthuizen gevestigd in de „Gouden Leeuw" en in „Het Wapen van Friesland." Ter kenschetsing van den geest des tijds in die dagen, diene nog het volgende: „In den jaare 1798 op den 2 Maart, werd den Burger J. GERLINKS, door de Agenten van het uitvoerend Bewind in die tijd, als Schout en Secretaris, dezer Ambachtshoerlijkheid, afgezet, en in deszelfs plaats tot Schout en Secretaris aangesteld den Burger WILLEM RIJNDERS, dan de volgende Maand Junij van dit zelfde jaar wierd deze aanstelling als op last van het Inconstitutioneel Uitvoerend

Bewind geschied zijnde, voor onwettig verklaard, en den Burger J. GERLINKS weder in zijn post hersteld”.

Omtrent deze gemeente kan, in verband met het beleg van Haarlem in het jaar 1573, nog het volgende worden medegedeeld. Zeven maanden lang verdedigde zich de stad Haarlem onder den dapperen RIPPERDA; zelfs vrouwen namen deel aan de verdediging, (KENAU HASSELAAR), maar eindelijk moest de uitgehongerde bevolking zich overgeven. De plundering werd afgekocht, doch de bezetting grootendeels omgebracht. Tijdens het beleg trachtte de Prins van Oranje, die onder anderen te Sassenheim achttien vaandels geoeffende soldaten had liggen, meermalen de stad te ontzetten. Van een dezer pogingen, in Mei 1573, wordt het onderstaande verhaald:

„Don Frederik, de zoon van Alva, aanvoerder der Spanjaarden, had vernomen, dat tachtig waaghalzen zich onder eede verbonden hadden, de stad van des prinsens vloot uit, welke zich op de Haarlemmermeer bevond, van buskruid te voorzien; acht honderd man zouden, terwijl zij dit plan zochten te volvoeren, den vijand elders bezig houden. Tegen den avond bemerkten de Spaansche schildwachten dat op 's prinsens vloot vuren ontstoken waren, wat uit de stad met dezelfde seinen beantwoord werd. Te middernacht ont-scheepten zich de prinselijken nu op drie punten tegelijk, het beproevende zich een weg door de vijandelijke verschan-singen te banen; terzelfder tijd schaarden zich eenige van des prinsens schepen tegenover de koninklijke vloot, die voor de schans aan de Fuikvaart lag, een water dat Haarlem met de Meer verbond; en zeilde een twintigtal naar de zijde van Hillegom, waar de Spaansche ruitery lag, die het kamp der Duitschers dekken moest. Hier gekomen zette men de

manschappen aan wal, die onmiddellijk naar Hillegom oprukten en de Spanjaarden, die zich in de kerk verschanst hadden, aantastten. In overleg met dezen op vier plaatsen tegelijk ondernomen aanval, deden de belegerden nu met een talrijke onverschrokkenheid op de verschan-singen der Duitschers aan. Don Frederik had echter bij tijds zijne maatregelen genomen; zelf zich aan het hoofd der Duitschers en Walen plaatsende, joeg hij de Haarlemmers met een verlies van dertig man binnen hunne wallen terug; terwijl ook zij die bij Hillegom aan wal gestapt waren, door de Spaansche ruiters en 200 busschieters tot wijken gebragt werden, en op al de andere punten de aanval afgeslagen werd. Slechts vijf van de tachtig vermetelen mogt het gelukken met hun zak buskruid binnen de stad te geraken, een en veertig hunner werden gevangen genomen, en verscheidenen gedood, terwijl de vijanden 69 zakken met buskruid buit maakten.”

Dat het jaar 1813 ook voor Hillegom niet onopgemerkt voorbij ging, zal blijken uit het volgende.

„Zooals bekend zal zijn, was Holland in 1806 een koninkrijk geworden onder bestuur van NAPOLEON'S broeder LODEWIJK. Hoewel de koning er naar streefde om zich bemind te maken en zich steeds verzette tegen de bevelen van den Franschen keizer, die hij voor ons land schadelijk achtte, slaagde hij er niet in ons land te verheffen uit den toestand van verval waarin het verkeerde. De steeds grooter afmetingen aannemende twisten met zijn broeder waren oorzaak, dat hij in 1810 afstand moest doen van de regeering. Holland werd bij Frankrijk ingelijfd en daarmede golden voor ons land de Fransche wetten. Zware belastingen werden geheven, de rente der staatsschuld werd

voortaan slechts voor een derde betaald. De handel met Engeland werd volkomen onderdrukt en het land verarmde met den dag. Daar tegenover stond, dat de vaderlandsliefde zich meer en meer ontwikkelde en reikhalzende werd uitgezien naar den tijd, waarop men het vreemde juk zou kunnen afschudden. Deze gelegenheid deed zich voor na Napoleons tocht naar Rusland en de nederlaag van zijn leger in 1813 bij Leipzig. Intusschen hadden eenige voorname Haagsche heeren, VAN HOGENDORP, VAN DER DUYN VAN MAASDAM en VAN LIMBURG STIRUM het plan opgevat de Fransche heerschappij omvertewerpen en den PRINS VAN ORANJE aan het hoofd van het land te stellen. Den 17^{den} November vertoonden deze heeren zich met de oranjekokarde op den hoed in Den Haag en weldra weergalmde de kreet „oranje boven” weer langs de straten.

Den 19^{den} November namen bovengenoemde heeren het bestuur van het land op zich in afwachting van de komst van den PRINS VAN ORANJE, die den 30 November onder onbeschrijfelijke geestdrift te Scheveningen landde. PRINS WILLEM werd tot Souvereinen vorst van Nederland uitgeroepen en den 6^{den} December aanvaardde hij het bestuur. Met behulp van de Engelschen, Russen en Pruisen werd het land daarop spoedig van de Fransche troepen gezuiverd.

Nauwelijks was hier te Hillegom de tijding doorgedrongen, dat te 's Hage de geliefde Oranjekleur was gezien, of eenige stoutmoedige mannen namen het besluit, om ook in deze gemeente zich van 't Fransche dwangjuk te ontslaan. Dientengevolge werd zekere KLAAS SCHERMER naar Haarlem gezonden, om daar een vaderlandsche vlag te halen. Zoo spoedig hem zulks mogelijk was, ging hij op zijne Apostelpaarden derwaarts, en ternauwernood verscheen hij er

mede aan de grens van de Gemeente, of aanstonds vereenigden zich rondom dezelve eenige kloeke mannen en.... Oranje boven! Oranje boven! wêergalmde door de lucht. De dienaar der politie, of de toenmalige veldwachter, zekere VERSCHOOR, werd gedwongen eerst om er omheen te dansen, daarna om den Maire van Hillegom, den Heer SIX te gaan halen. Deze, in zijne woning, „'t Hof”, waarschijnlijk iets vernomen hebbende van 't rumoer, dat er voor de deur van den toenmaligen kastelein in „Het Wapen van Friesland”, den heer MAASKANT, plaats greep, was intusschen reeds naar buiten gekomen, en . . . behoef ik het U wel mede te deelen? Neen! gij begrijpt allen ligtelijk, dat hij in één oogeblik binnen was, en dat men hem, den gloeyenden Patriot, noodzaakte om in den kring te dansen. Duizende angsten uitstaande, en terwijl pieren van zweet hem langs 't voorhoofd straalden, was hij tegen wil en dank verplicht voor de overmagt te zwichten. En terwijl hem de hoed van 't hoofd was gevallen, draaide hij als een tol in de rondte trok hem de een aan den rok, de ander aan de kraag, en viel eindelijk zelfs zijne bepoeyerde pruik hem van 't hoofd. Hoe hij uit dien prangenden nood is verlost geworden, meldt de geschiedenis niet, maar wel is 't zeker, dat dien dag de Maire niet meer buiten zijne woning is geweest. — Straks verscheen ook overal de geliefde Oranjekleur, en werd door zekeren KAPTEYN, die met een ladder op de peer van den toren klom, naar het kruis, de vlag boven den haan uitgestoken, nadat de stoute klimmer, zijn eenen voet op den ladder, zijn andere in een horizontale richting, eerst eens flink met de vlag had gezwaaid. Eere zij U, kloeken Hillegommers voor 't waagstuk, door U volbracht. Maar eere en dank ook U, moedige ingezetenen dezer

gemeente! voor uw stoutmoedig bestaan, om trots de hier gestationeerde gendarmes en douanen, de vaderlandsche vlag te durven ontrollen en om dezelve heen de benauwde borst te durven ontlasten en den triomfkreet aan te heffen Nederland is vrij! Weg met de Franschen! Oranje boven!

Die Braven zijn de navolgende heeren:

HERMANUS VAN WAVEREN van „Leeuwenstein”, SLIPMAN, HOGERVORST, MIJNDERS en HARTMAN.

Het aandenken van deze en de reeds bovengenoemde heeren zal bij elk regtgeaard Hillegommer levendig blijven, van wege hunne moedige daad in Nov. 1813.

Dat zij het nageslacht tot voorbeeld strekke!

Zoo, Braven! zal dit feestgetij
 Ons 'n voorboð zijn en profecy
 Van duizend vreugdedagen
 En Neêrland zal, (de Oranjebloem
 Steeds op de borst), met nieuwen roem
 Zijn roem van vroeger schragen.

O ja! zoo lang één dijk nog Neerlands kusten hoedt
 Eén schaamle visschershut haar kruin beurt uit den vloed,
 Zal Hollands volk de deugd der Vadren steeds herdenken,
 En dankbre tranen aan hun nagedachtenis schenken.
 O ja! veeleër vergeet mijn regterhand zich zelf;
 Eer stijgt het visschersheir naar 't blauwe stargewelf;
 Eer zal de Gele Zee langs Neerlands vlakke zwalpen;
 Eer stort de schoone Rijn, die fiere telg der Alpen,
 Zijn stroomkruik met geweld naar 't Adriatisch strand;
 Eer wordt door 't Kreeftgestarnt de Samojeed verbrand;
 Eer zal in 't dienstbaar juk de dolle tijger zweeten;
 Eer Neerlands Volk Uw deugd, O, Vadren! zal vergeten.”

Omtrent de bevolking van Hillegom, diene de volgende belangstelling-wekkende getallen, waarbij moet worden in aanmerking genomen, dat de eerste officieële volkstelling, hier te lande, is geschied in 1795, zoodat men voor de daaraan voorafgaande getallen tot onderstelling zijn toevlucht nemen moet.

In 1632 waren hier 77 huizen; stel voor elk huis 6 inwoners, dan waren er in dat jaar in de geheele Ambachtsheerlijkheid Hillegom 462 zielen; in 1732: 155 huizen, stel 930 zielen; in 1795: (bij de officieële volkstelling) 1050 inwoners, in 1863: 2090, in 1873: 2612, in 1884: 3385, in 1894: 4330, in 1904: 7106, in 1911: 8162, in 1914: 8514, in 1916: 8800 inwoners. De sterke toeneming der bevolking pleit meer dan uren-lange redevoeringen kunnen doen voor de welvaart der gemeente.

Nu nog enkele „faits et gestes”, feiten en gebaren, die nog bezig zijn historie te worden:

In 1856 werd een R. K. school voor lager onderwijs en naald-handwerken, waaraan een pensionaat voor jonge dames verbonden was, opgericht onder leiding van de E. W. Zusters der orde van Onze Lieve Vrouwe uit Amersfoort. Het pensionaat werd spoedig opgeheven, doch met de opleiding der R. K. jeugd van Hillegom en aangrenzende gemeenten werd krachtig voortgegaan door de Zusters, daarin thans bijgestaan door drie onderwijzeressen, die in 1914 aan ruim 330 discipelen de poorten der wetenschappen hebben ontsloten.

In 1892 werd een R. K. lagere jongensschool geopend, waaraan sedert 1905 eene afdeeling voor M.U.L.O. verbonden is. In 1912 is hiervan door ruim 400 jongens gebruik gemaakt.

Tenslotte nog eenige regelen gewijd aan de boei waarop Hillegom, al vele jaren, hoofdzakelijk, drijft: de „bollenkraam”, of, deftiger uitgedrukt: de bloembollenkwekerij.

Bestond in de eerste helft der 19de eeuw (tegenover de plaats waar nu het postkantoor staat) een herberg „*Congres van Flora*” genaamd waar een paar maal in de week „beurs” werd gehouden, sedert het jaar 1908 echter wordt er op elken Donderdag in de maanden Juni t. e. m. November bloembollen-beurs gehouden in het koffiehuis „Flora”. De jaarlijksche uitvoer van bloembollen bedroeg in 1898: 6.901.895 Kg., in 1904: 10.808.793 Kg. en in 1909: 17.922.500 Kg., alles bruto. Uit de gespécificeerde opgaaf blijkt, dat Groot-Brittanje en Ierland 40 à 50 % van den geheelen uitvoer importeert, of beter gezegd, er naar geëxporteerd wordt. In verband met dit belangrijk onderwerp meen ik de aandacht te moeten vestigen in breeder kring op — en te mogen verwijzen naar — het hoog interessant, fraai uitgevoerd, mooi geïllustreerd „Gedenkboek” ter herinnering aan het vijftig jarig bestaan der Algemeene Vereeniging voor bloembollen-cultuur te Haarlem 1860-1910.

Hierachter volgen nog eenige „Bijlagen” die rechtstreeks of zijdelings in verband staan met het verleden van Hillegom.

J. B. VAN LOENEN.

Den Haag, Aug. 1916.

BIJLAGE I.

LIJST DER BELEENINGEN ENZ. VAN HET AMBACHT HILLEGOM uit de Index op de oude Registers, in het Rijks Archief, van de Hollandsche leenen.

Van beleeningen vóór het jaar 1333 zijn geen aantekeningen aanwezig, hoewel leenen bestaan hebben.

Op 11000 Maegdendagh 1333 GRAEF WILLEM verleydt ten rechten Leenne WILLEM DIE CLERCK, Zijnen Houtvester, met zijn huys, ende Hofstede schure ende burch, te Hillegom, bij opdracht uyt zijn eygen goed (waaruit blijkt dat hij er mee beleend was geweest).

Dingesdages Nae onser Vrouwedagh in Maert 1339, Gifte van het dorp en ambacht van Hillegom, aen Heer AERNOUD VAN HEEMSTEEDE, doot GRAEFF WILLEM.

's Maendags Nae Hylig Sacramentsdagh 1345 GRAEFF WILLEM schelt DIDERICK VAN DER HEERE WILLEMS CLERCKS SONE quyt Vijf en twintig deniers ¹⁾ Hollands sjaers erffelijke renten, die de Graeff Hem beweesen hadde op sijn Huys ende Hofstede en sijn Gherland, groot twee morgen. Leggende op 't oosteynde van Hillegom; ende omdat hij den Graeff vijf ende twintig deniers sjaers erffelijke renten hadde beweesen op Bloemencamp, die groot is jeegens derdalf mergen.

¹⁾ $\frac{1}{4}$ en $\frac{1}{2}$ cents munt.

Op Sinte Michiels-avond 1347. HERTOGH WILLEM geeft CATELINEN, Echtgenote van WILLEM CLERCQ van Hillegom, het Land geleegeen te Hillegom ende Elsbroekerlaan in Erfpachte op zekere voorwaarden.

Zaterdag Nae onser Vrouwendagh assumptio (Hemelvaart) 1348. HERTOGH WILLEM verkooft van zijnes moeders weegen, KEYSERINNE MARGRIET, Gravinne van Holland, uyt nood en gebrek aen geld, om de graeffelijkheid te beschermen aen zekere personen, in vrijen eigendom, alle den maer en wilderd geleegeen tusschen Hillegommerbeek en Heeren Dirkslanden van Brederode, en Boudijn Volmaersland, en tusschen den meer en houte tot 200 Mergen.

6 May 1355. Verley op REYNIER DEN EVER, met den tienden te Hillegom.

Dingsdagh, Nae Sinte Servaesdagh 1359. HERTOGH AELBRECHT, belooft GEERTRUYD, Echtgenoot van JAN VAN NOORDEN te houden in het huys en Hofstede van Haer MAN, die het verbeurt hadde, en welke zij gekogt hadde.

Vrijdags Nae Sinte Bonifaes-dagh 1359. HERTOGH AELBRECHT verkooft HESSEL WILLEMSZON, al het goed en erve dat JAN VAN DEN NOORDEN Leggende hadde in den ambachte van Hillegom en in de Vennep, except zijn Huys en Hofsteede in Hillegoms-ambacht.

's Woondags Nae Conseptie beatee Marice 1371. Verley op Heer STEEVEN VAN ZUILEN, met tien pond Hollands (f 10) sjaers uyt den Hofstede tot Vinkenbroek te Hillegom.

Vrijdages Nae Sinte Matthijs 1386. HERTOGH AELBRECHT geeft JONKVROUWE MARIA VAN MANDERE, om gedane en Nogh te doene diensten, twee morgen veens in den Ambachte van Hillegom.

22 Aug. 1393. HERTOGH AELBRECHT verkooft SIMON VAN DER SCHUYRE drie morgen veens geleegeen bij de wildernisse achter het Hillegommer hout in den wilden veen, ten vrijen eygen.

Item JAN WOUTER SIMONSOONS ZONN twee mergen geleegeen als voren.

25 May 1395. HERTOGH AELBRECHT geeft LEMMEL zijnen Bottelgier, in plaets van de Hem bevorens gegeevene Negentien pond Hollands sjaers, uyt de wildernisse van Haarlemmerhout, vier morgen geheel veens uyt den wildenveen, geleegeen bij de wildernisse agter Hillegommerhout, ten vrijen eygen, etc.

15 Juny 1395. HERTOGH AELBRECHT geeft JONGE FLORIS VAN TOL, om gedane en Nogh te doene diensten als anders Vier morgen geheel veen, geleegeen agter Hillegommerhout, ten vrijen eygen.

Op Sinte Caterinendagh 1399, HERTOGH WILLEM VAN BEYEREN verkooft aen verscheijden personen zekere partijen veens, ten vrijen eygen, alle geleegeen in den Ban van Hillegom.

Zondags Nae onser Vrouwendagh assumptio (Hemelvaart) 1400. HERTOGH AELBRECHT geeft vrijheid aan allen die

geland zijn tusschen Hillegommerbeek en 's Gravenweg eene watering te delven door zijne wildernis, daer Hen die het oorbaerst Dunckt te weesen, etc.

Donderdags Nae Sinte Bavendagh 1400. HERTOGH AELBRECHT verleijt CLAES VAN WATERLAND, Nae voorgaende eijgene opdracht, met twee morgen lands geleegeen in den ambachte van Hillegom, tot eenen erfleenne.

6 Juni 1402. Notitie dat HERTOGH AELBRECHT verleijde GERRIT LIJSE zoon met een dertendeel van eene mergen lands geleegeen tot Hillegom, te houden te rechten Leenne.

11 Maj 1403. HERTOGH WILLEM VAN BEIJEREN geeft Heer JACOB CLAESZOOM MESSAGIER vier morgen veen Luttel min of meer, van het veen dat Hem beweesen was voor schuld, die Hij voor 's Hertogs Heer Vader uijtgeleijt hadde, geleegeen in den Ban van Hillegom.

18 September 1403. HERTOGH ALBRECHT Consenteert den gelanden op ten Noord veen tusschen Hillegommerbeek en Lisserbeek te mogen (uit)wateren door zijne Wildernisse door de beek tot Lisse, stellende voorts order op het maken, schouwen en onderhouden van die watering.

29 May 1411, Notitie van de Commissie van JACOB JANSZOOM DE COCK, als schout van Hillegom, met zijnen toebehoren; door HERTOG WILLEM VAN BEIJEREN.

23 July 1422. HERTOG JOHAN VAN BEIJEREN geeft HERPER VAN FOREEST, schout van Haerlem, ten zijnen profijte, de

Conijnen die zijn of komen mogen in den bergen binnen den Banheyningen van de geesten („geest”zandgronden) in den ambachte van Hillegom.

28 October 1423. Gifte van (onder anderen) omtrent zeven morgen Veens en Lands geleegeen in den Ambachte van Hillegom, door HERTOGH JOHAN VAN BEIJEREN, aen CLAES ZEELANDER voor zekere daerby gemelde schuld.

16 Dec. 1420. Vrouwe JACOBA verleijdt GERRIT PHILIPSZOON, met eene Huijsinge metten steene werf en Boomgaard daartoe behoorende, ende metten Corten landen agter de voorsz. Woninge Leggende in de Prochie (Parochie) van Hillegom; Item drie Ackers lands daer omtrent geleegeen, te houden zooals zijn vader PHILIP GERRITZSOON het in zijn laatste leeven gehouden heeft.

3 Maj 1432. Verley op JAN VAN DER BOEKHORST, schout (onder anderen) vier morgen veens, geleegeen tusschen Delft (watering) en Hillegommerbeek.

6 Dec. 1434. Verley op JAN VAN DER BOEKHORST met (: onder anderen) vier mergen veens Leggende tusschen der Delft en Hillegommerbeek.

Op Sinte Nicolaes avond 1438. Vrouwe MARGRIETE Consenteert DIRK BOUDEWIJNS ZOON en BERTELMEES PERTANT, de zes mergen veens van het veen dat zij Leggende hadde in den ambachte van Hillegom, en welk zij bezat als Tochtvrouwe van denzelven ambachte, om die te delven en te gebruiken tot hun vrije eijgen.

6 Majj 1440. Notitie van het verley door HERTOIGH PHILIPS VAN BOURGONDIËN op ADRIAEN VAN RIETVELD, bij opdracht van GERRIT PHILIPSZOON met een Huijsinge, met ten steenwerf ende Boomgaard daertoe behoorende, ende met den Coorenlanden agter de voorsz. woninge Leggende tot Hillegom met drie ackers land recht voor de deure Leggende, ten rechten Leenne.

10 Dec. 1462. Notitie van het overleveren van eene supplicatie (verootmoediging) door DIRCK BIERMAN van Haerlem, waerinne hij hem beklagende is op den Houtvester JAN VAN RIETVELT, over het doen van sekere sloot en hinder in tien mergen veens, geleege in den Banne van Hillegom.

15 Dec. 1483 en 4 February 1483, na den loop van den Hove.

MAX en PHILIPS verleijen JAN VAN RIETVELT met seekere duinen en waranden (wandeldreven, ook diergaarde) geleege in de Houtvesterij van Haerlemmerhout bij de beeke van Hillegom, omtrent een halve mijle groot wesende, beginnende ten Griettenbrugge (over de Veenwatering, nu trekvaart, in de Margrietelaan) oostwaerts tot Diericken Boomkens huis toe, welke duinen hij bevorens, voor tien jaeren lang in pachte verkregen hadde, en bevestigen de duwarie en lijfftogte door Hem daeraen gemaekt aen zijne Echtgenooten.

Verlijt JAN VAN RIETVELT, als de Conincklycke majesteijt eerst opgedragen ende overgegeven hebbende, mits daeraen te hebben annex die wooninge, de duijnen, mitten warande, ende conijnen, liggende tusschen Lisserbeecke ende Hille-

gommerbeecke, tot eenen ongesplisten leene, anno XIII^c seven en taghtigh.

Verlijt JONCVROU MARIE JANS VAN RIETVELTS doghter, bij overgifte van JAN VAN RIETVELTS haer Vader, anno XIII^c tnegentigh.

Verlijt JAN VAN SWIETEN bij overgifte van JONCFROUWE MARIE JAN VAN RIETVELTS doghter anno XV^c vijff.

Verlijt JAN VAN SWIETEN bij doode van JAN VAN SWIETEN zijn vader, anno XV^c elff.

30 December 1519. Karel de V^e verleijd GIJSBRECHT VAN NIJENRODE HENDRICKSZOON met daerbij vermelde duijnen, waranden in de Houtvesterij van Haerlemmerhout, bij de kerke van Hillegom, ten onrechte leene.

Verlijt GHIJSBERT VAN NIJEUWENROEDE, bij overgifte van JAN VAN SWIETEN JANSZ. anno XV^c vier en twintigh.

7 Maert 1541. Heer REIJNOUDT VAN BREDERODE, verleijd PIETER JACOBSZOON WARMOND GERRITZSOON, bij doode van sijn vader met een stuck Lands geleege in den Ban van Hillegom, geheeten de Smeetscamp, tot een onversterffelijk erleen.

Verlijt HENDRICK VAN NIJEUWENROEDE, bij doode van GIJSBRECHT VAN NIJEUWENROEDE sijn vader, anno XV^c drie en vijftigh.

18 Febrj 1558. STELO CURIAE, Eijsch in de sake van Juffrouw CORNELIA VAN WAVEREN, Contra den Procureur Generael, over de daerbij vermelde duijnen van Lisserbeek

en Hillegommerbeek, en nog de perceelen van duijnen en waeranden in de Houtvesterije van Haerlemmerhoud bij de beeke van Hillegom.

Verlijdt JACOB VAN NIJENRODE, bij doode van HEYNRICK voorschreven sijn Broeder, 21 Mei 1558.

31 Dec. 1560 en 18 January 1561. Sententie tusschen CORNELIA VAN WAVEREN en den Procureur Generael over de duijnen tusschen Lisserbeeke en Hillegommerbeeke.

Verlijdt JONCVROUW CORNELIA VAN WAVEREN, bij doode ende maeckinge van JACOB voorschreve haer soon, anno XV^c aght en sestigh.

Verlijdt JONCVROUWE CATHARINE VAN NIEUWENRODE, bij doode van CORNELIS VAN NIEUWENRODE haer Vader den 29^a May XV^c vier en taghtigh.

Verlijdt JOHAN VAN SIJPENSTEIJN, bij doode ende maeckinge van JOUFFROUWE CATHARINE VAN NIEURODE voorss^d sijn Huysvrouwe den 9 Martij XVI^c sestien.

Verlijdt CORNELIS VAN SIJPENSTEIJN, bij doode van JAN VAN SIJPENSTEIJN sijn Vader, den 12 February XVI^c ses en twintigh.

Verlijdt mits (wegens) het overlijden van CORNELIS VAN SIJPENSTEIJN hun lieder Vader, CATHARINE VAN SIJPENSTEIJN, Huysvrouwe van CORNELUS FANNIUS Raedsheer &C, ten behouwe soo van haer selven, als van CORNELIS ASCANIUS,

MARIA en MARTINUS, haer zuster ende Broeders, den 6 Martij XVI^c ses en sestigh.

Verlijdt CORNELIS ASCANIUS VAN SIJPENSTEIJN bij Cavellinge hem aengecavelt, den 25 December XVI^c seven en sestigh.

Verlijdt CORNELIS ASCANIUS VAN SIJPENSTEIJN bij doode van CORNELIS ASCANIUS VAN SIJPENSTEIJN sijn vader, den 3 November XVI^c vier en seventigh.

Verlijdt MAERTEN VAN SIJPESTEIJN bij opdraghte van MARIA VAN DER HORN, als moeder ende voogdes van de voornoemde CORNELIS ASCANIUS VAN SIJPESTEIJN haer soon den 21 Maert, XVI^c vijff en seventigh.

Verlijdt MAERTEN ADRIAEN VAN SIJPESTEIJN oud één jaer, bij doode van MAERTEN VAN SIJPESTEIJN sijn vader, den 11^{den} September XVI^c twee en taghtigh.

Verlijdt CORNELIS ASCANIUS VAN SIJPESTEIJN oud 20 jaeren bij opdraghte van QUIRINA PIETERSONS als moeder ende voogdesse van den voor^a MAERTEN ADRIAEN VAN SIJPESTEIJN den 30^a October 1685. Eed voor hem gedaen bij Mr JOHAN DE VEER, secretaris van Reecken Camer, zelfs eed gedaen den 9 Febr. 1695.

Verlijdt MARIA CHRISTINA CORNELIA VAN SIJPESTEIJN, bij doode ende makinge van Mr CORNELIS ASCANIUS VAN SIJPESTEIJN, haer vader den 22 Meij 1748.

Verlijd M^r JAN SIX Heere van Hillegom en Vromade, bij opdracht van de voorn. MARIA CHRISTINA CORNELIA VAN SIJPESTEIJN, den 15 Juny 1749.

Verlijd JAN SIX, de jonge, Heere van Wimmenum, bij dode van M^r JAN SIX zijn vader, den 28 Maj 1759.

BIJLAGE II.

Uit het „REPERTORIUM VAN DE
HEERLYCKHEYT EGMONDТ”.

HILLEGUM.

ISBRANT VAN DER SCHURE. Int Jaer ons heeren XIII^cXLV (1345) op Ste Odulffs dach gaff die heer van Egmondt ISBRANT VAN DER SCHUIERE die Smaltiende die hij leggende hadt binnen de ambachte van Hillegum, alsoo groot ende al so clayn als hij daer is te houden te leene. Ende dit wort na YSBRANTS doot SIJMON VAN DER SCHUER Vlijt (verlijd) dit heeft SIJMON mijnen heeren opgedragen ende mijn heer heeftet om sijne heere wille verlijt ISBRANT FLORISZZOON SIJMONS broederssoon voorst tot sulcken leen als voorz. is, daer bij waren als mannen (leenmannen, getuigen) AELBRECHT heer AELBRECHTS zoon van Egmondт, ende HEINDRICK HUYGENTS, anno XIII^c thien (1410), sdingdages, na omn. scorum (omnium sanctorum, Allerheiligen).

JOOST YSBRANTSZ. VAN DER SCHUIER, bij doode van ISBRANDT FLORISZ., zijnen vader.

Wij JAN, heer tot Egmondт r.ch. doen condт dat wij behoudelyck ons ende een eygelycks zyns rechts verlijt ende vleent (verleend) hebben JOOST YSBRANTSZ. VAN DER SCHUIER, den smal tiende binnen den ampte van Hillegum tot sulcken Leen ende recht als YSBRANT FLORISZ. VAN DER SCHUERE zijn vader van ons te Leen te houden plach na vuytwijsinge der hantvest die onse Lieven heer ende vader daer off

gegeven heeft, sonder argelist gegeven opten XIe dach van november anno XXXV, hier waren over (getuigen) onze manne FLORIS VAN ALCMADE, GERRIT PIETERSZ.

JAN PIETERS VAN DEN BOS, tot Hillegom.

Int Jaer ons heeren XIII^c LXXXV (1385) op onzen Vrouwen dach pone, gaff ende droeg op JAN PIETERSZ. VAN DEN BOSCH, die tot Hillegom woont; heer ARENT heer van Egmond ende van Ijsselsteyn, VI mergen Landts luttel min off meer ende is geheeten de weeren, ende hebben beleent met erne aen die westzijde grenst noort zijde ARENT DIE WEEYRE, aen die oost zijde DIRCK LAUWE en de WIGGER SOETEN, weduwe, ende aende Zuytsyde JACOB VELDERMANS weduwe met haere kinderen, ende dit landt wert hem vlijt (verlijd) tot een erfleen niet te versterven binnen een achter Suster kinde, die man te gaen voort wijff daer zij enen na zijn, (gelijk in graad van bloedverwantschap) te vheergewaden¹⁾ met twee vette cappoenen, hier heeft zijn wijff haer lyfftocht aen die minderhelft.

nota. hier aff is die helft van de voorsz. goede ten aygen (eigen bate) vcoft (verkocht) by myne heeren consent.

dits onnersocht hierna te vnemen (vernemen).

JOOST YSBRANTSZ VAN DER SCHURE Wij rg doen condit dat wij behoudelijck onssen ende eenen ijgelijcken sijns-rechts vlijt (verlijd) enne vleent (verleend) hebben vlijen ende vleenen JOOST YSBRANTS VAN DER SCHURE den smal-

¹⁾ Bij een verlij of beleening gaf de leenman den leenheer een geschenk veelal een deel van een krijgs- of heergewaad, een helm, degen, strijdgereij, van daar het woord verheer gewaden, die gewoonte werd een plicht, die door den leenheer nader geformuleerd werd.

tiende binnen den ampt van Hillegom te halden (houden) van ons onsen erven ende nacomelingen heeren tot Egmond indertijt hij ende sijne erven na vytwysinge der handvesten daer off, ende al sonder arch ende list, in orconde hebben wij onsen segel aen desen brieff doen ende hieten hangen, Int Jaer ons heeren duysent vier hondert LI (1451) op S^{te} michiel avent des heyligen Engelsz.

HILLEGOM.

Ick HEYNDRICK YSBRANTS schout van Hillegom doen condit allen luyden, dat voor mijn quam YSBRANT VAN DER SCHUER JOOSTENZOON kende (erkende) en belijden dat hy vercoft heeft GERRIT DE JONGE, MEYNDERT JACOBSZ., ende DIRCK HONDAEN, kerckm^r van hillegom, tot behoef der kercke van hillegom, die rotyende geheeten die smale tiende tot hillegom, also groot ende kleyn met allen sijnen toebehooren als YSBRANT voorsz. ende zijnen na vuytwysinge zijne brieven, die hy daeroff heeft, welcke briven hy gegeven heeft de kerckmeesteren voorgenoemt, om de volle macht daer mede te hebben. In allen schijn off sijt (zij het) van hem in rechten erve te erven genoemen hadde, ende also YSBRANT dese selve thiende voorsz. na vuytwysinge zijne brieve te leen gehouden heeft van mijnen heer van Egmont, so heeft met voorwaerden bedingt, dat de kerckmeesteren mijnen heere van Egmond tevreden sullen setten, also hy Leenheer is van dese selve tiende voorsz. buyten YSBRANTS cost (kosten) hinder off schade, ende YSBRANT voorsz. belide hier off al vnocht, (vergenoegd) voldaan ende wel betaalt, den Lesten penninck metten eersten, Ende YSBRANT zal hem desen koop voorsz. waren (vrijwaren van moeijkheden uit den koop voortvloeiende) als hy dat van rechts-

wegen schuldich is te waren, alle dinck sonder arch of list, hier waren bij aen ende over als tuygen (getuigen) M^r JAN GERRITSZ. pastor van hillegom, en de DIRCK VAN HOUT, In kennisse der waerhey, so hebbe ick HEYNDERICK YSBRANT Schout voorsz. dezen brieff besegelt met myne segele hier beneden aengehangen, int Jaer ons heeren XIII^c een en tachtich (1481) op Sinte pieters dach ad vuicula ende hadde een vuythangende zegel in groenen wasse, in een encke francyne staerte, op de rugge stondt, dit zijn de bezegelheden van de smaltienden van hillegom, lager stondt geschreven, gecollationeert tegen sijne principale geschreven in francijn, ende accordeert daermede bij mij ondergeschreven notaris pub. (publicus) tot haerlem residerende, op den IX^a October 1623.

onder stont geteyckent

colla

Pr SONNEVILLE nt.

HILLEGOM.

JAN HEYNDERICKSZ. BRIOLEE, als kerckmr. van hillegom tot behoef van de kercke aldaer.

Die Ridderschap, Eedelen, ende Steeden van Hollant, ende West-vriesland, representeerende de Staeten van de selve landen doen condt eenen ijgelycken dient behoort,

Also in onsen registeren van de leenen van huysse ende heerlijkheyt van Egmondt onder anderen bevonden wert, een smaltienden binnen den Amte van hillegom met alle zynen toebehooren, lest verheeven bij eenen JOOST IJSBRANTZ VAN DER SCURE op S^ce Michiels avent int Jaer ons heeren XIII^cLI (1451), ende daer nae eenen IJSBRANTZ VAN DER SCHUIER JOOSTENSZ. die de selve aen kerckm^r van

Hillegom vercooft (verkocht) heeft op Sinte pietersdach int Jaer ons heeren duijsent vier hondert een ende tachtich (1481), met conditie dat kerckm^r de selve soude verheffen aen de voorsz. heerlycheyt tot haren costen, daer sij luyden ende naecoomelingen kerckm^r gebleven sijn in gebrecken, soo zijn de jegenwoordige kerckmeesteren tot verscheyden malen bij onsen Stadthouder ontbooden omme van haerluyden te onderstaen off sy luyden de selve tienden besaeten ende de gelegenthey van dien te verhalen, ende de voorsz. tiende vande huysse voorsz. weeder te leen te ontfangen, ofte andersints, sodat bij leenmannen verstaen souden moogen werden, omme alle vorde (verdere) moeten (moeiten) ende costen te quiteeren, so sijn gecoomen ende ghecompareert (verschijnen ter verantwoordiging) voor onsen Stadthouder ende leenmannen hier nae genoemt, ADRIAEN JANSZ. VAN BREDENROODE, ende JAN HEYNDRIKX. BRIOLE kerckm^r tot hillegom vervangende haren mede confrater, seggende dat sij luyden niet noch geweeten en hadde, dat de selve thiende te leen, ofte eenige heeren subiect waren geweest (leenplichtig) ende ter wijlen sij luyden de saecke also bevonden gelegen ende gedisponeert te sijn, dat sij luyden niet begeerden hen met eenige processen ofte eenige andere middelen van wederspannicheyt te behelpen tegens onse huysse ende heerlijcheyt van Egmond, ende naer dien vervallen vande voorsz. thiende bij henluyden versuym niet toegecoomen en was, waren te vreden de voorsz. thiende wederom vande voorsz. huysse te leen te ontfangen, te weeten op hare naeme, nietemin henluyden gedragende dies aengaende ter dicisie (beslissing) ende tot discretie van de leenmannen voorn. ende alsoo leenmannen dochte henluyden versoeck niet onbehoorl. te zijn dan in reedenen gefondeert, hebbenden

leenmannen goet gevonden hen luijden daertoe moverende, datmen den voorn. JAN HEYNDERICKXS BRIOLE, van weegen de voorn. kerck soude passeeren nieuwe leenbrieve, ende hem leenman vande voorsz. huysse ontfangen mits betalende de gerechticheyden daer toe staende ende behoorende, twelck de voorn. leenmannen soo recht te zijn, ende alsoo gedaen behoorende te worden, Soo ist dat wij door onsen Stadthouder ende Registerm^r van onsen leenen van Egmond (BOUDEWIJN VAN RIETWIJCK verlijt ende verleent hebben, vlijen ende vleenen bij desen behouden ons de hooge overicheyt, ende eenen eygelycken syne gerechticheyt) den voorsz. JAN HEYNDRICKSZ. BRIOLE, te houden van ons, van weegen de kercke voorn. hij ende sijne naecomel. inder tijt de voorn. smaeltiende of rottierende, also groot ende klein met allen zijn toebehooren als de voorsz. IJSBRANT ende sijne voorsaeten die te leen gehouden hebben, na vuytwuyzen (uitwijzen) der ouder hantfesten daer aff zijnde, en heeft de voorn. BRIOLE ons huldt (hulde) eedt en de manschap gedaen aen handen van onsen Stadthouder voorn., hier waren bij aen ende over Mr NICOLAES VANDEN HECK, ende WOUTER JOOSTEN VANDEN HOORE leenmannen van hollandt ende brederode, in obsentie onse (onzer) mannen, in oordele het seegel in saecken van leenen van Egmondt gebruyckt wert, hier aen doen hangen opten sesten September sestien hondert ses en twintich, binnen Alcaer.

DE HEERE JOHAN SIX.

De Ridderschap & C. Doen condit allen luyden, Dat voor Heer JACOB CATS Ridder, Bewaerder van onzen grooten zegele, Stadthouder ende Registerm^r bij prov. van onze leenen, ende den leenmannen hier naer (na) genoemt,

gecomen ende gecompareert in properen (eigen) persone PIETER JANSZ. POLL Gerechts-Bode tot Hillegom.

Ende wt (uit) crachte vande procuratie op hem, bij de kerckmeesteren vande prochije kercke tot Hillegom voorside Sillick daer onder begrepen den XXIII^{den} deser maendt Novembris voor Baillieu gegrondt, ende Schepenen in den Ampte van Hillegom gepass^{rt}, beneffens desen in onsen leenregisters geregistreert, heeft hij Comparant ons met halm, hande, ende monde opgedragen, overgegeven, ende met onsen voorgaanden consente van dato den II^{den} Octobris lestleden quytgeschonden zonder eenig recht, actie, ofte toezeggen meer aan te behouden, als onze leenmannen wysden dat recht was, Ende dat ten behouwe van den Heere JOHAN SIX, Commissaris van de Huwelycxen zaken tot Amsterdam. Den Smalthien off Rotthiende binnen den Ampte van Hillegom, met allen zynen toebehooren, alzo groot ende cleyn, als JOOST ende IJSBRANDT VAN DER SCHUYR die gepossideert (bezeten), ende aen de kercke aldaer in den Jaere XIII^c LXXXI (1481) vercoft hebben, Soo ist dat wij, de voorsz: opdrachte, overgifte ende quytsheldinge believende, ende danckelijcken nemende (behouden ons, ende eenen yegelycx Recht) verlydt ende verleent hebben, verlijden, ende verleenen mits desen onsen brieve, den voorsz: JOHAN SIX, de vz. Smalthiende off Rotthiende met allen zynen toebehooren binnen den Ampte van Hillegom, als voorsz: is.

Te houden van ons, van wegen de Graeffelyckheyt, ende hooge overicheyt van Hollandt, ende West-vrieslandt, ende Heerlycheyt van Egmondt, JOHAN SIX voorn^t zynen Erven ende Nacomelingen, in aller manieren, als den voorsz: JOOST, ende IJSBRANDT VAN DER SCHUYR ende deszelfs

Voorsaten, mitg^s (mitsgaders) JAN HENRICXSZ. BRIOLE die te leen gehouden hebben gehad. (Naer Inhouden der ouder brieven), en de Handtvesten daer van zijnde, Ende hiervan heeft de zelve JOHAN SIX ons hulde, eed ende manschap gedaen alst behoorde, in handen vanden Heere CATS voorn^t, Daer bij, aen, ende over waeren als onze leenmannen van Hollandt, Mr EWOUT BRAND onzen Greffier van de leenen, THEODORUS BRAND, WILHEM HAVIUS Rentm^r ende DAVIDT VINCK Openb^r Notaris Toorconden &C. Gedaen in den Hage den XXVIII^{den} Novembris anno XVI^c zessenvijftich. (1656).

VAN DE ZELVE,

Wij Mr QUIRINUS VAN DER MAES BAILLIEU, ende Schout, ARENT VAN DER BIJLL, ende JAN JOOSTEN VAN BOCHOLT Schepenen in den Ambachte van Hillegom, Oorconden dat voor ons gecomen, ende gecompareert zijn, YSAACQ JOOSTEN VAN BOCHOLT, CLAES DIRCXSZ. LANGEVELT, ende DIRCK PIETERSZ. VAN AERDENBURCH kerckm^{en} vande prochiekercke tot Hillegom, De Sillick daer onder begrepen, De welke verclaerden te constitueeren, ende volmachtich te maken bij dezen, PIETER JANSZ. POLL Gerichts-Bode tot Hillegom omme te compareren voor den Heere Stadthouder van de leenen van Hollandt ende Westvrieslandt, ofte den Huyze van Egmond, omme aldaer wt (uit) onzen name afstandt te doen van zeeckere Smalthiende ofte Rotthiende, als onze kerck te leen is houdende van de Huyse van Egmond, staende op te dragen aen, ende ten behouwe van den Heere JOHAN SIX Commissaris van Huwelycke zaecken tot Amsterdam, alzo groot, ende cleijn met allen zynen toebehooren, als de kerck die te leen gehouden heeft, na wtwijze der ouder Hantvesten daer off zijnde, ende dat met voorscreven

consent van mijne Edele Grootmo: Heeren Staten v. Hollandt ende Westvrieslandt van dato den II^{den} Octobris XVI^c zes ende vyftich (1656) wes den voorn. PIETER JANSZ. POLL hierinne zal hebben gedaen te zullen ratificeeren, ende van waerden te houden. Des ten oorconden zoo hebben wij BAILLIEU, en de Schout voorn^t dese ten verlijden van Comparanten besegelt en de benefens de Schepenen ondert: QUIRINUS VAN DER MAES, ARENT VAN DER BIJLL, JACOB JOOSTZ., my present Secrets (secretaris) was ondert^t ABRAHAM MENS bezegelt met een opgedrukt zegel in rooden wassche met papier overdeckt ende voor hove aengedrukt t' cleyn zegel van Hollant.

Overgenomen uit het „Répertoire vande leenen vanden Huyze van Egmond, gemaect ende geschreven bij de handt van wijlen BOUDEWIJN VAN RIETWIJCK in zijn leven Stadthouder vant selve leenen (zeer zonderling is het dat deze meneer er zoozeer verschillende schrijf„handen” op nahield. v. L.)

Een ander „RÉPERTORIUM VAN DE HEERLYCKHEYT EGMONT” vermeldt nog de volgende verlijen:

Verlijd Mr NICOLAES SIX, oud-schepen der stad Amsterdam oud 38 jaeren, bij overlijden van JOHAN SIX voorn^t zijn vaeder, den 27 September 1700.

Verlijd Mr JOHAN SIX, heer van Vromade, Schepen ende Raed der stad Amsterdam, bij verdélinge der goederen van de voorn. JOHAN SIX Commissaris der stad Amsterdam, bij dood en overlijden van M^r JAN SIX, Schepen en Raad der gem^e stad, Meesterknaap van Breder de, etc., zijn vader. Den 25ⁿ Mey 1780.

BIJLAGE III.

VAN EEN GRINT-MOLEN, MALENDE DOOR
DEN WINDT, EN VAN DEN HEER VRIJ GEKOCHT.

WILLEM GRAVE VAN HEIJMENSBERGE, van Hollandt, van Zeelandt, ende Heere van Vrieslandt; maken kondigh alle luyden, dat FLORENS VAN ALCKMAER in die tijden onsen Rentemeester van Kermerlandt, ende van Vrieslandt, bij goedtduncken der goeder luyden van onsen Rade te Hillegom verkocht heeft, de gemeene bueren van Drechterlandt, onsen Windt-molen, die molen sal door de Windt Grint ende alle nutschap van geheel Drechterlandt, eeuwiglijck te blijven ende vryelijck te gebruycken, sonder yemandts wederseggen; ende daer en sal niemant een Molen insetten dan sy selven om ses hondert pondt Hollandts, daer sij HEYNE ROODEN onsen Rentemeester van Kermerlandt, ende van Vrieslandt af voldaan hebben, tot onser behoef. Ende beloven hem ende hare nakomelingen dese voorwaerde voorsz. vast ende gestade te houden. In oirconde desen Brieve bezegelt met onsen Zegel.

Gegeven inden Hage, des Donderdaeghs nae Paesschen, in 't Jaer onses Heeren MCCCCXLIIII ende was aldus ondergeschreven: Per Dominium de Teilingen & C. WILHELMUS DE ONCSOONE, GERARDUS ALEWIJN. Ende was bezegelt met een groen Zegel.

Overgenomen uit „Handt-vesten en Privilegien van GROOTE-BROEK” enz., gedrukt in 1667.

Verklaring van het bovenstaande kan ik niet geven. Ik vermoed dat de molen te Hillegom aanwezig was, omdat ik anders het feit niet begrijpen kan dat Hillegom genoemd wordt in dit octrooi, tot het plaatsen van een molen elders. Bij de onzekerheid die er nog heerscht omtrent de invoering van windmolens hier te lande, is dit document uit de 1^e helft der 15^e eeuw, dat ook bewijst dat Hillegom toen reeds een plaatsje van eene zekere beteekenis was, m.i. om die overwegingen vermelding waard.

J. B. v. L.

BIJLAGE IV.

DE EED, WELKEN DE RIDDERS, KNAPEN,
EN STEDEN DEN HERTOGE VAN BOURGONJE
ZWOEREN. In Julij 1428.

Item sullen Ridderen, ende Knapen, ende Steden zweeren, dat zij minen ghenadegden Heere van Burgoingen op sulke eede, als zij voren ghedaen hebben, noch ontfanghen tot horen Ruwaert, ende recht hoir, ende sullen hem ghehoirich bistanigh, ende onderdanich zijn mit horen live, ende mit horen goede (goederen, bezittingen) jeghen eenen ygheliken, die hem aen zijn rechte deeren wilde, (onrecht aandoen) ende hem doen al, dat goede ghelruwe (getrouwe) onderzaten horen Ruwart, ende rechten hoir (heer) sculdich sijn te doene, ende des sullen zij om gheenre zake laten, na wtusinghe (uitwijzing) al zulker brieven, als mijn ghenadeghe Heer vorsz. heift, ende voert tot allen zinen rechten, die hij op dese tijt heift, of namaels ghecrighen mach.

Commissiones B. R. BOURGONJE.
1425—1429.

Dees eed schijnt mij gediend te hebben naa het verdrag,
met VROUWE JACOBA den 3 Julij 1428 te Delft geslooten.
(F. v. MIERIS.)

BIJLAGE V.

EEDFORMULIER (15^e eeuw, einde).

Dit is den eedt die de leenmannen met opgerechte vingeren behooren te sweren voer men hen eenich leengoet verlijt. In presentie van twee leenmannen.

Ick en love ende swere hier voer godt, ende desen jegenwoerdigen tuygen (getuigen) mynen rechten leen, mijn leen trouwelicken te bewaren ende te bedienen tot vermaninghe ofte voerscrijvinge van mijnen leenheere ofte vrouwe, tot allen tijden te recht te comen, syn best te doen, ende tquaetste te waernen (Eng. afwenden) ende te keeren.

Alle vervreemde leenen, mannen, ofte leengoederen, te houe (hove) te brengen ende tselve te kennen te geven, mijn leenvrouwe (ofte leenheere) recht helpen te vermeerden, ende tegens den geenen nyet te doen, diet soucken te vermeerderen, Ende geen oirdel, die myn leenvrouwe (of leenheere) angaen moegen (mogen, kunnen) langer te versten (?) dan eens nae vermoegen des leenknechts.

Allen oirdel die partijen angaen nyet meer dan drie versten, ende daer teynden vuyt (uit) te wijzen, als recht is, ende mynen geswoeren eedt trouwelicken. In allen punthen te houden ende te bewaeren. Ende vorts (voorts) al te doen dat een goet leenman sijnen Rechten leenheer ofte vrouwe inde qualiteyt als bouen (boven) sculdigh is te doen. Ende dat en sal Ick nyet laten om geenreleye saecken, soe moet mij god helpen ende alle syne Heyligen.

ALPHABETISCHE LIJST

DER ILLUSTRATIES.

A.

AMERIKA (Bloemisterij)	Blz. 102.
ARNOUD (Kunst-zandsteenfabriek).	18

B.

BEEK (DE) te Hillegom	52.
BEEKBRUG „ „	48.
BERKHOUT (Buitenplaats)	8.
BLOEMENTOONSTELLING	70. 72.
BLOEMSWAARD (Bloemisterij)	42.
BRUGGETJE VAN SIX (Ets)	32.

D.

DORPSSTRAAT	80.
DUINLAAN (Hofstede)	114.
DUINLUST (Veenenburg).	24.

E.

EILAND 't (Bloemisterij)	104.
ELSBROEK (Buitenplaats).	30. 34.
ENDELAAN, (VAN DEN).	88.

H.

HEERENWEG te Lisse.	16.
-----------------------------	-----

HILLEGOM (Dorpsstraat van) in 1819	Blz. 80.
Id. (De haven van)	50.
Id. (Gezicht op de H. kerk te) in 1833.	38.
Id. id. id.) in 1905.	40.
Id. (Hoofdstraat van) in 1819	46.
HIPPELAARSBRUG (Oude Beek)	34.
Id. (Nieuwe Beek)	56.
HOF te Hillegom (Huis Het).	58. 60. 62. 64. 66. 68.
Id. (Oorkonde der schenking van Het)	66.
HORSTENDAAL (Buitenplaats)	110.

K.

KAART van 1746.	116.
Id. van 1916.	118.
KERK (Geref.) te Hillegom	90.
Id. (Herv.) „ „ in 1607.	74.
Id. (id.) „ „ 1727.	74.
Id. (id.) „ „ 1790.	76.
Id. (id.) „ „ 1905.	78.
Id. (R.K.) „ „	86.
Id. (R.K. nood) „ „	44.
KEUKENHOF (Buitenplaats) te Lisse, begin 1600	10.
KORENMOLEN van Hillegom	100.

L.

LAPINENBERG in onzen tijd	36.
LEIDSCHE VAART bij de Bartenbrug	92.
LISSE (Herv. kerk te) begin 1600.	2.
Id. (id.) in 1630	6.
Id. (Het Vierkant te)	6.
Id. (Hôtel de Zwaan te)	4.

M.

MEER EN DORP (Buitenplaats)	82. 84.
MEERENBURG (Buitenplaats) te Lisse	14.

O.	
OORKONDE (Schenking van Het Hof)	Blz 66.
OOSTEIJNDE (Buitenplaats)	112.
OUDE BEEK te Hillegom.	54.

R.	
ROSENDAEL (Het Huis) te Lisse	12.

S.	
SANTVLIET (Buitenplaats)	8.
SIXLAAN te Hillegom	76.
STATIONSWEG te Hillegom	92.

T.	
TELKAMP (Bloemisterij)	108.
TRESLONG (Buitenplaats) te Hillegom	98.

V.	
VEENENBURG (Buitenplaats) te Hillegom	20. 22.
VEENENBURG.	26. 28.

W.	
WEERESTEIN (Buitenplaats) te Hillegom	106.
WEERESTEINSTRAAAT id.	96.
WELIGENBERG (Het Huis)	112.
WILDLUST (Buitenplaats) te Lisse	16.
WILHELMINAPARK te Hillegom	88.

Z.	
ZANDERIJ te Hillegom in 1705.	94.
ZANDSTEENFABRIEK ARNOUD	18.
ZWAAN (HOTEL DE) te Lisse.	4.

ALPHABETISCHE LIJST

VAN PERSONEN EN ZAKEN.

A.	
ADRIAANSE (J.)	Blz 107.
AMBACHTSHEERLIJKHEID HILLEGOM	47.
Id. VENNIP	133.
AMEIDE (Ds. H. H. v.)	83.
ANDRIOLI (Barth.)	67. 75.
Id. (C ^a . M. C.)	71. 75.
ARMENHUIS (Ned. Herv.)	85.
Id. (R.K.)	95.
ARNOUD (Kunstzandsteen-fabriek)	13.
ASSELER-DUIN.	132.
AVONDMAAL ZILVER der Herv. kerk	79.

B.	
BAKKER (R.)	37.
BAS (Margr. de)	61.
BEDEBORD	61.
BEEKBRUG	33.
BEEKTOL	39.
BERG (E. J. v. d.)	3.
BERHARDUS (Ds.)	81.
BEYEREN (Hertog Albr. v.)	45.
BLOEMENTOONSTELLING	53.
BLOEMSWAARD (Bloemisterij)	33.
BLOYS (Graven van)	111.
Id. (Adriaan en Hugo) gezegd Treslong	113.

	Blz.
BOOMBRUG	37.
BREDERODE (Zypherd van)	129.
Id. (H. L. P. Graaf v.)	73.
Id. (C. A. T. R. v.)	77. 129.
Id. (A. C. B. L.)	129.
BROUWER (M ^{ev} . Maria)	3.
BROUWER (A. H.)	49.
BRUINIER (J. B. H.)	81.
BUDDENBORG (Gebr.)	33.
BUCHLIFEST (M.)	79. 83.
BURGERSCHOOL (Chr.)	105.
BIJBEL (School met den)	99. 105.
BIJLAGE I (Leenen)	155.
Id. II (id.)	165.
Id. III (Grintmolen)	174.
Id. IV (Riddereed)	176.
Id. V (id.)	177.

C.

CREMER (J.)	85.
CROMMELIN (Ds. S.)	81.

D.

DEGENS (Mej. M. E.)	85.
DELFWEG (Station)	31.
DUINLUST (Buitenplaats)	13.
DUYNDAM (C. v.)	115.

E.

ELFFERS (Ds. H.)	105.
ELSBROEK (Buitenplaats)	21.
Id. —Veenenburg-kanaal	11.
ENDE (Fam. v. d.)	113.
ENDE (Jan en G. A. v. d.)	113.
Id. (Wed. G. A. v. d.) geb. Westerholt	113.
ENDELAAN (V. d.)	99. 101.

F.

	Blz.
FANNIUS (Corn.)	65.
FICK (J. F.)	3.
FISENNE (Jhr. Mr. E. M. v.)	95.
FORTANIER (Kostschool)	89.
FRIESLAND (WAPEN VAN)	87.
FRÖBELSCHOOL	89.

G.

GARENBLEEKERIJ	117.
GAILLIET (M ^a)	69.
GASFABRIEK	107.
GEDENKBOEK	154.
GEMEENTE-BESTUUR	123.
Id. autoriteiten en ambtenaren	123.
Id. -SECRETARIE (Het Hof)	49.
Id. id. (Oude Raadhuis)	55.
GERLACUS AD ANGELIUS	97.
GERLINKS (J.)	147.
GERRIT-AVENWEG	11.
GILLES (Jac.)	3.
Id. (Jilles)	3.
GOES V. EGMOND (Abt W. v. d.)	97.
GOGEL (H. A.)	71.
Id. (I. J. A.)	71.
GOUDEN LEEUW (De)	87.
GRAAF (Dr. M. de)	5.
GROENEVELD (Ds.)	105.
GROSSEL (Past. v.)	33. 91.
GRINTMOLEN v. Hillegom. Bijlage III	174.

H.

HAAN HUGENHOLTZ (Dr. H. J. de)	83.
HAARLEMMER TREKVAART	33. 27.
HAERSOLTE (Bar. v.)	117.

	Blz.
HAHN (W. E. Ch.) Wed. Jhr. Mr. D. A. W. v. Tets v. Goudriaan	113.
HANDWERKSCHOOL	83.
HARDENBROEK (A. H. Baron v.)	15.
HARTMAN	152.
HASSELT (A. v.)	81.
HASSELT (I. v.)	81.
HEEMSKERK (F. A. J.)	107.
HEEMSTRA (S. Bar. v.)	55.
HERTOG (Ds. M. M. den)	83.
HILLEGOM (Joh. v.)	137.
Id. (Ambachtsheerlijkheid)	47. 131.
Id. (Het dorp)	29.
Id. (Het spoorwegstation)	31.
Id. (Wapenschild van)	55. 130.
Id. (Het waterschap)	41.
HILLEGOMMERBEEK	33.
Id. (Nieuwe)	37.
Id. (Station)	31.
HILLEGOMMERHAVEN	35.
HILLINEN	57. 129.
HIPPELAARSBRUG	37.
HIPPELENBRUG	37.
HOEF (N. v. d.)	69.
HOF VAN HILLEGOM	43.
Id. „ NIEUWRODE	43.
HOGERVORST	152.
HOOGHEEMRAADSCHAP RIJNLAND	140.
HORST TEN DAAL (Buitenplaats)	115.
HOSPERS (Ds. F. G.)	83.
HUYSMANS (H. J.)	3.
HYACINTHENLAAN	19.

J.

JAGT (A. M. v. d.)	51. 123.
------------------------------	----------

	Blz.
JONGENEEL (A. W. M.)	83.
JOSEPH (Par. v. d. H.)	33.
JUNIUS (Hadrianus)	119.

K.

KAMER VAN KOOPHANDEL EN FABRIEKEN	124.
KAMPEN (J. J. v.)	97.
KENNEMER- OF KINHEIMER-BEEK	117.
KENNEMERLAND	99.
KERK (Geref) van Hillegom	105.
Id. (Herv.) „ „	57.
Id. (R.K.) „ „	89.
Id. (R.K. nood) van Hillegom	33.
KEYSERS-brug	5.
Id. sloot	5.
KRAAY & C ^e . (Joh.)	105.
KROMME SLOOT	41.
KUIPERS (Gebr.)	95.
KUYPERS (Arch. H. W. Tj.)	105.

L.

LAPINENBERG	19.
LEEMBRUGGEN (Fam.)	27. 29.
Id. (Gerard)	49.
Id. (P.)	15.
Id. (W.)	15.
LEENEN van Hillegom Bijlage I en II	155. 165.
LEEUW (DE GOUDEN)	87.
LEONARDA (Zuster)	95.
LISSE (Spoorwegstation)	31.
LISSERBEEK	5.
LISSERBEEKBRUG	7.
LISSERBROEK POLDER	11.
LONDON (J.)	5.
LOOGEN (Maria)	69.

	Blz.
LOON (Fam. v.)	61.
Id. (W. v.)	61.
LOOSTERWEG	11. 19. 41.
LUDWIG (C.)	55.
LYNDEN (Graaf J. M. D. v.)	9.

M.

MAARSCHALKERWEERD	91.
MAAS (J. P.)	93.
MALIS (Tu ne cede)	19.
MAN (Zuster de)	85. 95.
MARGRIETENBURG	45.
MARGRIETENBRUG	45.
MARTINUS (Parochie v. d. H.)	33. 91.
MEERBURG (Ds. P. S.)	83.
MEER EN DORP (Buitenplaats)	89.
MEER EN DUIN POLDER	11.
MEERLAAN	89.
MERENBURGH	5.
METEREN (M. v.)	81.
MEY (Wed ^e A. v. d.)	3.
MOCK (Jhr. W. A. L.)	49.
MOLENBRUG	99.
MOLENDUINTJE	99.
MOLENLAAN	115.
MIJNDERS	152.

N.

NACHTEGAAL (Koffiehuis De)	11.
NEYENRODE (Cath ^e v.)	45.
Id. (Corn. v.)	45.
Id. (G. v.)	45.
NIENRODE (Wed ^e Jhr. C. v.)	63.

O.

OOR (J. A.)	91.
-----------------------	-----

	Blz.
OOSTEINDERBRUG	117.
OOSTEINDERVAART	115.
OOSTENDE (Buitenplaats)	115.
OOSTERHAARN (Ds. H.)	81.
OPENBARE SCHOOL	99.
ORANJEBOOM	87.

P.

PASTOORSLAAN	107. 115.
PAYENS (F. J.)	107. 123.
PELT (J. v.)	97.
PETIT et FRITSEN	93.
PLEYTE (Ds. C. H.)	83.
POLDERBESTUREN	124. 125.
POST- EN TELEGRAAFKANTOOR	89.
POSTHUIS	87.
PRÉ (Ds. A. du)	81.

R.

RAADHUIS en SECRETARIE	49.
Id. id. (Oorkonde over)	51. 66.
Id. id. (Oude Raadhuis)	55.
RAMBONNET (Ds. J. J.)	81.
REMBRANDT v. RHIJN	21.
RIDDEREED Bijlagen IV en V	176. 177.
RIETVELT (Adr. v.)	45.
Id. (M ^a v.)	45.
ROSENDAEL (Buitenplaats)	1. 3. 5.
ROUVERY (Ds. Jac. de)	69. 81.
RUSTENBURGERLAAN	146.
RIJKSONTVANGERS-KANTOOR	55.
RIJNDERS (W.)	147.
RIJNLAND (Hoogheemraadschap)	140.

S.

	Blz.
SANEN (J. v.) (duin)	132.
SANTSLOOT	111.
SCHERMER (Kl.)	150.
SCHERPENZEEL (H.)	3.
SCHOOT & Zn. (R. v. d.)	33.
SCHRAAG (Pastoor A. J. C.)	33.
SERRURIER (Ds. L. Ph.)	81.
SILLIK (Buurtschap de)	97.
SIX (BRUGGETJE VAN) (Ets)	25.
Id. (Famielje)	21.
Id. (Jan)	21. 37. 47. 61. 99.
Id.-Calkoen (Famielje wapenschild)	33. 35. 37.
Id.-v. Bempden (Famielje wapenschild)	49. 99.
Id.-Tulp (id.)	67.
Id. (Prof. Jhr. Dr. J.)	83.
SIXLAAN	103.
SLAAP (Famielje)	89.
SLEE (v. d.)	89.
SLIPMAN	152.
SMEULDERS (Deken N. J.)	33.
SOUTORIUS (Ds. D.)	81.
SPLINTER (E.)	79.
SPRINGER (G.)	75.
SPRUYTENBURG (Jan)	117.
STATION HILLEGOM (Spoorweg)	105.
STATIONS-KOFFIEHUIS	105.
STATIONSWEG	103.
STOCKUM (Not. v.)	5. 27.
STOOMTRAM (Remise v. d.)	109.
SWALMIUS (Ds. I.)	81.
SWEIGHOLT (Ds. K.)	81.
SYPENSTEYN (C. v.)	45.
Id. (J. v.)	45.

T.

	Blz.
TE-HUIS (R.K.)	95.
TEMMINCK (C. J.)	7.
Id. (M.)	9.
TETS VAN GOUDRIAAN (Jhr. Mr. J. G. H. v.)	113.
" " " (Jhr. Mr. D. A. W. v.)	113.
TORCK VAN ROSENDAEL (Baron)	3.
TRAMWEG (N. Z. Holl.)	31. 109.
TRESLONG (Buitenplaats)	111.
TROMP (P.)	97.
TUBERCULOSE (Hilleg. Vereen. tot Bestr. van)	95.
TUYLL VAN SEROOSKERKE (Baron van)	41.
TUYLL-WILSON (Afzanderij v.)	43.

V.

VALKENIER geb. Vultens (Mev.)	115.
VAS VISSER (E. & M.)	29.
Id. (N.)	29.
VEEN (A. v.)	83.
VEENENBURG (Buitenplaats)	13. 29.
Id. -ELSBROEK (Mij. t. Exploitatie v.)	11.
Id. (Spoorweg-station)	29.
VEENENBURGERLAAN	29.
VELDHUYZEN V. ZANTEN & Zn. (M.)	9.
VENNEPERWEG	89.
VERHOEVEN (Ds. E. J.)	59. 81.
VERLEDEN VAN HILLEGOM	127.
VIERKANT VAN LISSE	1.
VLAANDEREN (A.)	49.
VOGELENZANG	99.
VOSSEVAART	89. 111.

W.

WAAVEREN (C. v.)	45.
Id. (Th. v.)	45.

WAL (Ds. K. v. d.)	bl.z.	105.
WAPEN VAN FRIESLAND		87.
WAPENSCHILD VAN HILLEGOM		55.
WARMENHOVEN (Molenaar)		115.
WASSENAER (Jhr. A. v.)		5.
WAVEREN (H. v.)	46. 83.	152.
WEBER (Herm.)		49.
WEERESTEINSTRAAT		109.
WEERESTEYN (Buitenplaats)		115.
WEERLANERVAART		115.
WEESHUIS (NED. HERV.)		85.
WELBEDROGEN.		5.
WELIGENBERG (Huisje)		119.
WENDELIJK		141.
WENTHOLT (Burgemeester D.)	51. 53.	123.
WESTERHOLT (C. T. Bar ^e van).	101.	113.
WETBORD		61.
WILDLUST		7.
WILHELMINA-BOOMPJE		87.
WILHELMINA-LAAN		99.
WILHELMINA PARK		99.
WILLIGEN (P. v. d.)		81.
WILSON (J. W.)		27.
WINDKORENMOLEN.	115.	137.
WINTERRUST (Bloemisterij)		117.
WOLTERBEEK (Ds. D. J.)		81.
WOLTERS (Ds. W. P.)		27.

Z.

ZANDERIJ POLDER	37. 109.	125.
ZANTEN Jz. (H. V. v.)		53.
ZIEKENVERPLEGING (PROTESTANTSCHÉ)		85.
ZWARTEWEG		9.

